

Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡ. ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΚΑΙ

ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ

Π Τ Υ Χ Ι Α Κ Η Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α

Θ Ε Μ Α

«ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΡΛΙΤΣΑΣ»

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΤΖΙΝΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΒΑΛΕΝΤΙΝΑ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2004 - 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	<u>Σελ.</u>
1. Εισαγωγή	1
2. Η σημασία της αγροτικής οικονομίας στην ανάπτυξη	8
2.1 Γεωργία και Α.Ε.Π.	9
2.2. Γεωργία και Απασχόληση	12
2.2.1 Η διάρθρωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα	15
3. Ο ρόλος της αγροτικής πίστης στην ανάπτυξη της γεωργίας	17
3.1. Έννοια και ορισμός αγροτικής πίστης	17
3.2. Η σημασία της χρηματοδότησης στη γεωργία	20
3.3. Προϋποθέσεις για αποτελεσματική αγροτική πίστη.	25
4. Η σημασία του γεωργικού τομέα στην τοπική οικονομία του Ν. Καρδίτσας	28
5.1. Γεωγραφικά-Γεωμορφολογικά στοιχεία	28
5.2 Πληθυσμός-Δημογραφικά στοιχεία	29
5.3 Οικονομικά στοιχεία	32
5.4. Ο Πρωτογενής τομέας του Ν. Καρδίτσας	33
5. Η αγροτική πίστη στο Ν. Καρδίτσας	38
5.1 Φορείς πίστης	38
5.2. Στατιστικά στοιχεία	39
5.2.1 Δεκαετία 1976-1985	39
5.2.2 Τριετία 2001-2003	45
5.2.3 Δημοσκόπηση	54
6. Αξιολόγηση της συμβολής της αγροτικής πίστης στο Ν. Καρδίτσας	64
6.1. Οι περιπτώσεις των συσσωρευμένων – υπερήμερων οφειλών	67

	<u>Σελ.</u>
7. Η πολιτική για τον αγροτικό τομέα και την ανάπτυξη της υπαίθρου και η άσκηση της αγροτικής πολιτικής	69
7.1 Η σύγχρονη πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης	69
7.2 Η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης στην Ελλάδα	73
7.3 Η αγροτική πίστη ως μηχανισμός σύγχρονης πολιτικής	74
7.4 Επιχειρηματικότητα στον αγροτικό τομέα	77
7.5 Προτάσεις πολιτικής	80
8. Συμπεράσματα-συζήτηση	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	89
Ηλεκτρονικές πηγές	95

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΟΠΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ.

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του ρόλου επίδρασης της άσκησης αγροτικής πίστης στην περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη, χρησιμοποιώντας ως περιοχή μελέτης μια κατεξοχήν αγροτική περιοχή, όπως είναι η περίπτωση του Ν. Καρδίτσας. Για τον προσδιορισμό της επίδρασης του θεσμού της αγροτικής πίστης επιχειρήθηκε η συντακτική ανάλυση του πλαισίου αναφορικά με την έννοια της δανειοδότησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, προσεγγίστηκε η έννοια της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του Ν. Καρδίτσας και χρησιμοποιήθηκαν πληθώρα στατιστικών στοιχείων για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Αν και τα εξαχθέντα συμπεράσματα αφορούν στην ευρύτερη περιοχή του Ν. Καρδίτσας, η παρούσα εργασία επιδιώκει να εξαγάγει γενικότερα συμπεράσματα, ιδίως σχετικά με την υποστήριξη του επιχειρήματος της επικουρικότητας της αγροτικής πίστης για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα.

Λέξεις Κλειδιά: Αγροτική πίστη, χρηματοδότηση, πίστωση, αγροτική οικονομία, περιφερειακή ανάπτυξη, τοπική ανάπτυξη, Α.Τ.Ε. Α.Ε.

«Δεν πρέπει να θέτουμε μόνο το ερώτημα αν η μικρή εκμετάλλευση έχει μέλλον στη γεωργία. Πρέπει να διευκρινίσουμε αν και πώς το κεφάλαιο διεισδύει στη γεωργία, την επαναστατικοποιεί, τραντάζει τις παλιές μορφές παραγωγής και ιδιοκτησίας και δημιουργεί την ανάγκη νέων μορφών».

Κάουτσου

«Το Αγροτικό Πρόβλημα»

1. Εισαγωγή

Το νομισματοκοπιστωτικό σύστημα μιας οικονομίας αποτελείται από το σύνολο των θεσμών και αγορών που λειτουργούν ως διαμεσολαβητές μεταξύ των πλεονασματικών και ελλειμματικών οικονομικών μονάδων. Η διαμεσολάβηση συνίσταται αφενός μεν στη συγκέντρωση των αποταμιεύσεων από τις πλεονασματικές μονάδες και αφετέρου στην εξυπηρέτηση των χρηματοδοτικών αναγκών των ελλειμματικών. Το τραπεζικό σύστημα συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος (τμήμα) των εγχώριων αποταμιεύσεων και ταυτόχρονα καλύπτει το μεγαλύτερο τμήμα των δανειακών αναγκών του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα και παίζει το ρόλο του φερέγγυου και συστηματικού μεσολαβητή μεταξύ εκείνων που διαθέτουν πλεονάζοντα χρηματικά ποσά και αυτών που χρειάζονται χρηματικά κεφάλαια. Συνεπώς, οι τράπεζες αποτελούν οικονομικούς οργανισμούς οι οποίοι ασχολούνται κατά κύριο λόγο με το εμπόριο (μεσιτεία και διαμεσολάβηση) του χρήματος, καθώς δέχονται καταθέσεις και παρέχουν πιστώσεις (δηλαδή βρίσκονται ανάμεσα στους αποταμιευτές και τους επενδυτές) και λόγω αυτού του ρόλου τους (παροχή πίστωσης) αποκαλούνται πιστωτικά ιδρύματα (Βαρελάς, 2000).

Ως πιστωτικό ίδρυμα, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία (Ν. 2079/92, αρθρ. 2), ορίζεται κάθε επιχείρηση, η δραστηριότητα της οποίας συνίσταται στην αποδοχή καταθέσεων ή άλλων επιστρεπτέων κεφαλαίων από το κοινό και στη χορήγηση πιστώσεων για λογαριασμό της (Γκόρτσος, 2000). Σύμφωνα επίσης με την αντίστοιχη ρύθμιση της Δεύτερης Τραπεζικής Οδηγίας (89/646/ΕΟΚ) και της 2000/12/ΕΚ τροποποίηση αυτής, ως ελάχιστο περιεχόμενο της δραστηριότητας κάθε πιστωτικού ιδρύματος συνίσταται η αποδοχή καταθέσεων και η χορήγηση πιστώσεων για λογαριασμό του. Η κύρια διαφορά μεταξύ τράπεζας και χρηματοδοτικού ιδρύματος έγκειται στο γεγονός ότι το χρηματοδοτικό ίδρυμα δεν αποτελεί πιστωτικό ίδρυμα. Αντίθετα, η τράπεζα-πιστωτικό ίδρυμα έχει ευρύτερη έννοια και μπορεί να εκτελεί άμεσα ή έμμεσα (μέσω θυγατρικής εταιρείας) όλες τις δραστηριότητες του χρηματοδοτικού ιδρύματος (Λύτρα, 2003).

Η καλή λειτουργία ενός τραπεζικού συστήματος σε μια οικονομία βοηθά σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική ανάπτυξη, δεδομένης της εμπορίας του χρήματος και συνακόλου-

θα του αναμφισβήτητα σοβαρού ρόλου που ασκεί το χρήμα¹ σε κάθε σύγχρονη οικονομία. Πιο συγκεκριμένα, η πράξη της αποταμίευσης, η οποία είναι ισοδύναμη με τη μείωση της κατανάλωσης, έχει ως αποτέλεσμα την αποδέσμευση παραγωγικών συντελεστών από την παραγωγική διαδικασία. Η απασχόληση των συντελεστών αυτών πάλι στην παραγωγική διαδικασία θα απαιτούσε να μετατραπεί το σύνολο των αποταμιεύσεων σε ενεργή ζήτηση, δηλαδή σε δαπάνη. Αν υπάρχουν επενδυτές που επιθυμούν να δημιουργήσουν νέα δαπάνη στην οικονομία (δηλαδή να αναλάβουν νέες επενδύσεις), αλλά δεν έχουν τα αναγκαία χρηματικά κεφάλαια για την ανάληψη της νέας επένδυσης, απευθύνονται στους αποταμιευτές και ζητούν να τους παρέξουν (δανείσουν) τα αποταμιευμένα κεφάλαιά τους, τα οποία και θα επενδύσουν. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η επανασχόληση των συντελεστών της παραγωγής, γεγονός που σημαίνει ότι η διαρροή από το οικονομικό σύστημα της δαπάνης με τη μορφή των αποταμιεύσεων αναπληρώνεται από την επανεισροή αποταμιευτικών κεφαλαίων με τη μορφή δαπάνης (Μπένος, 1996).

Γίνεται επομένως άμεσα αντιληπτό, από την παραπάνω ανάλυση, ότι η λειτουργία του τραπεζικού συστήματος είναι συνυφασμένη με την οικονομική κατάσταση μιας χώρας, αφού η καλή λειτουργία του εξασφαλίζει την απρόσκοπτη και γρήγορη απορρόφηση των αποταμιεύσεων μέσα στο οικονομικό σύστημα². Έτσι σε ένα νομισματοπιστωτικό σύστημα επιτυγχάνεται η διεύρυνση της παραγωγικής δυνατότητας της οικονομίας, καθώς διευκολύνεται η απρόσκοπτη εκτέλεση των επιχειρηματικών και καταναλωτικών σχεδίων, γεγονός που συνεπάγεται υψηλότερα επίπεδα παραγωγής και ευημερίας. Αντίθετα, η μη ικανοποίηση των χρηματοδοτικών αναγκών που δημιουργείται από τον ετεροχρονισμό των εσόδων και δαπανών των οικονομούντων ατόμων αποτελεί εμπόδιο στην εκπλήρωση των προγραμματισμένων συναλλαγών των οικονομούντων μονάδων, με αποτέλεσμα τη ματαίωση κάποιων επιχειρηματικών και καταναλωτικών σχεδίων και τον περιορισμό της διαδικασίας και προοπτικής συσσώρευσης του κεφαλαίου (Βαρελάς, 2000). Συνεπώς, η οικονομική μεγέθυνση μιας οικονομίας εξαρτάται από την ύπαρξη ενός οργανωμένου και αναπτυγμένου νομισματοπιστωτικού συστήματος (τραπεζικό κύκλωμα).

¹ Στη σύγχρονη εγχρήματη οικονομία το χρήμα ορίζεται ως κάθε τι αποτελεί μονάδα έκφρασης όλως των τιμών και είναι αποδεκτό στις συναλλαγές σε ορισμένο χρόνο και τόπο. Βάσει του ορισμού ως χρήμα καλείται: α)Τα κέρματα, β)Τα τραπεζογραμμάτια και γ)Οι καταθέσεις όψεως (Μπένος, 1996).

² Μάλιστα, αυτή η επανεισροή των αποταμιεύσεων στο οικονομικό κύκλωμα είναι απαραίτητη για μια οικονομία που βρίσκεται σε κατάσταση υποαπασχολήσεως, και πολύ περισσότερο για αυτή που βρίσκεται σε πλήρη απασχόληση (Μπένος, 1996).

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι το τραπεζικό σύστημα αποτελείται από: α) την Εκδοτική (Κεντρική) Τράπεζα και β) τις Εμπορικές Τράπεζες. Η Εκδοτική Τράπεζα βρίσκεται στην κορυφή του τραπεζικού συστήματος και αποτελεί ουσιαστικά το μέσο με το οποίο το κράτος ασκεί τη νομισματική πολιτική του. Συγκεκριμένα (Βαρελάς, 2000).

- ❖ Κατέχει το μονοπωλιακό προνόμιο έκδοσης χρήματος (εκδοτικό προνόμιο),
- ❖ Ασκεί τη νομισματική και πιστωτική πολιτική αποσκοπώντας στον έλεγχο της συνολικής προσφοράς χρήματος και της ρευστότητας της οικονομίας και επηρεάζει το ύψος του επιτοκίου.
- ❖ Ασκεί συναλλαγματική πολιτική παρεμβαίνοντας στην αγορά συναλλάγματος.
- ❖ Λειτουργεί ως χρηματοδότης των εμπορικών τραπεζών και εποπτεύει γενικότερα το τραπεζικό σύστημα (ποσοτικός και ποιοτικός έλεγχος) της χώρας θεσπίζοντας κανόνες και κριτήρια ως προς τη φερεγγυότητα των τραπεζών.

Αντίθετα, οι Εμπορικές Τράπεζες αποτελούν στην ουσία κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, και προσφέρουν διάφορες τραπεζικές εργασίες-υπηρεσίες στο πελατολόγιό τους. Οι υπηρεσίες αυτές, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έχουν τη μορφή της διαμεσολάβησης-μεσιτείας, δηλαδή δέχονται με τη μορφή των καταθέσεων τις αποταμιεύσεις των οικονομούντων μονάδων καταβάλλοντας σε αυτές μικρό τόκο, ενώ ταυτόχρονα διοχετεύουν τις αποταμιεύσεις στους επενδυτές, έναντι μεγαλύτερου τόκου. Εκτός από την πιο πάνω λειτουργία, οι Εμπορικές Τράπεζες έχουν τη δυνατότητα δημιουργίας (πλασματικού χρήματος), το οποίο αποτελεί ένα στοιχείο της συνολικής προσφοράς του χρήματος. Αυτή ακριβώς η δυνατότητα των Εμπορικών Τραπεζών αποτελεί και το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό από τους άλλους ενδιάμεσους χρηματοδοτικούς οργανισμούς³.

Στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, με ποσοστό 2% της αγοράς της Ευρώπης, λειτουργούν οι εξής κατηγορίες τραπεζικών ιδρυμάτων: η Τράπεζα της Ελλάδος (Κεντρική Τράπεζα), έξι Εμπορικές Τράπεζες που με βάση τα ίδια τα κεφάλαιά τους συγκαταλέγονται στις 150 μεγαλύτερες στην Ευρώπη), διάφοροι ειδικοί Πιστωτικοί Οργανισμοί (ΕΤ-

³ Αυτοί οι ενδιάμεσοι χρηματοδοτικοί οργανισμοί (financial intermediaries) επιτελούν την ίδια οικονομική λειτουργία με τις εμπορικές τράπεζες, δηλαδή διοχετεύουν τα αποταμιευτικά κεφάλαια στο οικονομικό κύκλωμα μέσω των επενδυτικών προγραμμάτων που αναλαμβάνουν οι επενδυτές. Πρόκειται για: α) Τράπεζες αμοιβαίων κεφαλαίων (mutual savings banks), β) Πιστωτικές ενώσεις (credit unions), γ) Ασφαλιστικές εταιρίες (life insurance), και ε) Εταιρίες επενδύσεων κεφαλαίων (Μπένος, 1996).

ΒΑ, Ταμείο Παρακαταθηκών & Δανείων κ.ά.), υποκαταστήματα στη χώρα μας αλλοδαπών πιστωτικών ιδρυμάτων και Πιστωτικά ιδρύματα με τη μορφή πιστωτικού συνεταιρισμού (Λύτρα, 2003). Οι ελληνικές τράπεζες δείχνουν να βγαίνουν σταδιακά από τη δυσχερή θέση που βρίσκονταν τα τελευταία χρόνια, λόγω καθοδικής πορείας του Χρηματιστηρίου, της έλευσης του ΕΥΡΩ, της μείωσης των επιτοκίων καταθέσεων και χορηγήσεων και της συνεχής όξυνσης του ανταγωνισμού. Βασικά στοιχεία της ελληνικής τραπεζικής αγοράς είναι η αυξημένη προσφορά εξειδικευμένων, σύνθετων και ευέλικτων χρηματοοικονομικών προϊόντων, έμφαση στην ποιότητα εξυπηρέτησης του πελάτη και η προσπάθεια εκλογίκευσης του λειτουργικού κόστους των πιστωτικών ιδρυμάτων (Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, 2004).

Η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (Α.Τ.Ε. Α.Ε.) αποτελεί ένα εξειδικευμένο τραπεζικό φορέα (Εμπορική Τράπεζα) που ασκεί αγροτική πίστη. Η Α.Τ.Ε. ιδρύθηκε με το Ν. 1332/29 'περί κυρώσεως μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος συμβάσεως και περί συστάσεως και λειτουργίας της Αγροτικής Τράπεζας' τον Ιούνιο του 1929 και διαδέχθηκε στο ρόλο της χρηματοδότησης της ελληνικής γεωργίας την Εθνική Τράπεζα (Δρούγκας και Μηλιάκος, 1986). Η Α.Τ.Ε. ιδρύθηκε από το κράτος με σκοπό την παροχή πιστώσεων και τεχνικών συμβούλων προς τους αγρότες, με ευνοϊκούς όρους και τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης της χώρας (Ζαχαριουδάκης κα, 1991). Σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο, το ίδρυμα αποτελεί αυτόνομο τραπεζικό οργανισμό κοινωφελούς χαρακτήρα, ο οποίος δεν περιορίζεται σε καθαρά τραπεζικές εργασίες, αλλά ασκεί έλεγχο και εποπτεία στους γεωργικούς συνεταιρισμούς και βοηθά στην οργάνωση και ανάπτυξή τους, όπως επίσης και στην ανάπτυξη των βιομηχανιών του αγροτικού τομέα (Δρούγκας και Μηλιάκος, 1986).

Από το 1980 και μετά η Α.Τ.Ε. διευρύνει τις δραστηριότητές της και στον εξωγεωργικό τομέα, αναπτύσσοντας ένα ευρύ δίκτυο καταστημάτων σε όλη την Ελλάδα, προσφέροντας παράλληλα, νέα χρηματοοικονομικά προϊόντα και υπηρεσίες, χωρίς όμως να παραμερίζει την καθοριστική συμβολή της στην άσκηση της αγροτικής πίστης. Στα πλαίσια αυτά ιδρύει τις Ασφαλιστικές Εταιρίες, Αγροτική Ασφαλιστική και Αγροτική Ζωής. Η μέχρι σήμερα πορεία της σημαδεύτηκε από μια σειρά γεγονότων, όπως η μετατροπή της από πιστωτικό ίδρυμα σε Ανώνυμη Εταιρία του 1991 και η μετεξέλιξή της σε τράπεζα πολλα-

πλών δραστηριοτήτων, στο πλαίσιο ενός ισχυρού χρηματοοικονομικού ομίλου, σε μια αγορά με έντονο ανταγωνισμό, κινδύνους και ευκαιρίες (Δοδόπουλος κα, 2004), Η είσοδος της το 2000 στο Χρηματιστήριο Αξιών σηματοδότησε μια νέα σελίδα και εποχή για την Α.Τ.Ε. (αύξηση μετοχικού κεφαλαίου) και από τον Ιανουάριο του 2001 διαπραγματεύεται η μετοχή της στο Χ.Α.Α. (www.ate.gr). Έτσι, σήμερα, η Α.Τ.Ε. αποτελεί μια σύγχρονη τράπεζα που καλείται να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό και τις απαιτήσεις της αγοράς.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας διατυπώνεται η υπόθεση ότι ο ρόλος της αγροτικής πίστης, που ασκείται ως επί το πλείστον από την Α.Τ.Ε., κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντικός για την περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη των περιοχών όπου εφαρμόζεται, δεδομένου ότι η περιφερειακή ανάπτυξη συσχετίζεται άμεσα με την οικονομική ανάπτυξη. Η παραπάνω υπόθεση γίνεται βάσει της θεώρησης ότι η άσκηση αγροτικής πίστης συμβάλλει στην απόκτηση παραγωγικών συντελεστών, στη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης της αγροτικής εκμετάλλευσης και συνακόλουθα στη στήριξη της αγροτικής παραγωγής και της τοπικής οικονομίας.

Όμως, το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο η προαναφερόμενη υπόθεση αντικλά την πραγματικότητα και μάλιστα σε ποιο βαθμό. Με άλλα λόγια βασικός στόχος και αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση του βαθμού επίδρασης της αγροτικής πίστης στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και στα δυνητικά οφέλη όσον αφορά την περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς και η ανίχνευση και ανάδειξη των αλληλεπιδράσεων και σχέσεων αλληλεξάρτησης που υπάρχουν ή μπορούν να αναπτυχθούν μεταξύ των δύο υπό μελέτη εννοιών (αγροτική πίστη-περιφερειακή ανάπτυξη). Επιπρόσθετα, μεταξύ των επιμέρους στόχων συγκαταλέγεται και η κατάδειξη των προοπτικών εξέλιξη του θεσμού της αγροτικής πίστης συναρτήσει των δυνατοτήτων ανάπτυξης που προσφέρει στην τοπική αγροτική οικονομία.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται είναι η εξής: προκειμένου να επιτευχθεί η διερεύνηση του βαθμού επίδρασης της αγροτικής πίστης στην περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη και να επιτραπεί η εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων, τα οποία αναφέρονται στο τελευταίο μέρος της εργασίας, πέρα από τη συντακτική ανάλυση των επιχειρημάτων περί συσχέτισης της αγροτικής πίστης με την περιφερειακή ανάπτυξη, κρίθηκε σκόπιμη η χρήση και αξιοποίηση κατάλληλων στατιστικών δεδομένων, τα οποία παρουσιάζονται στα

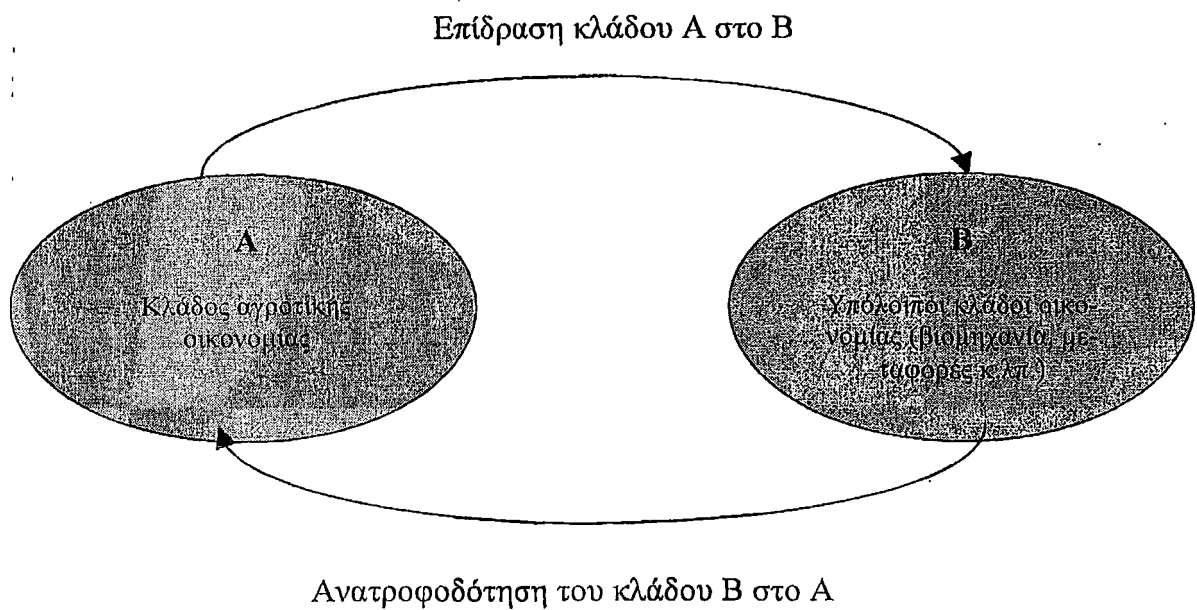
κεφάλαια που ακολουθούν. Επίσης, στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε η συσχέτιση και η αντιπαράβολή των επίσημων στατιστικών στοιχείων με δεδομένα που συλλέχθηκαν από τη χρήση κατάλληλου ερωτηματολογίου (μέθοδος της δημοσκόπησης) που εφαρμόστηκε στην περιοχή μελέτης. Τέλος, παράλληλα με δειγματοληπτική έρευνα, πραγματοποιήθηκε η συλλογή στοιχείων μέσω προσωπικών συνεντεύξεων από συγκεκριμένους φορείς που σχετίζονται με την αγροτική πίστη και την περιφερειακή ανάπτυξη.

Η δομή της παρούσας εργασίας είναι η εξής: αρχικά, επιχειρήθηκε η συντακτική ανάλυση της σημασίας της αγροτικής οικονομίας στην τοπική κοινωνία και ανάπτυξη. Στη συνέχεια γίνεται παρουσίαση-περιγραφή της έννοιας και του περιεχομένου της αγροτικής πίστης, και μέσα από μια μικρή ιστορική αναδρομή καταδεικνύεται ο ρόλος της αγροτικής πίστης στην ανάπτυξη της γεωργίας, ενώ παράλληλα γίνεται αναφορά για την υφιστάμενη κατάσταση στην Ελλάδα. Κατόπιν, ακολουθεί μια σύντομη περιγραφή και εξέταση της ιδιαιτερότητας της περιοχής μελέτης (Ν. Καρδίτσας) και αναφορά στη σημασία του γεωργικού τομέα στην τοπική οικονομία του Ν. Καρδίτσας. Στη συνέχεια η εργασία κινείται στο πλαίσιο της μακρο- και μικρο-ανάλυσης σχετικά με την πορεία της δανειοδότησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στο συγκεκριμένο Νομό. Τέλος, ακολουθεί η ανάλυση – κριτικός σχολιασμός και αξιολόγηση των δεδομένων για τη συμβολή της αγροτικής πίστης στην οποία παρουσιάζονται οι προοπτικές εξέλιξης και επιχειρείται η παράθεση ορισμένων προτάσεων πολιτικής, προκειμένου να αξιολογηθεί θετικά ο παρεμβατικός χαρακτήρας της άσκησης της αγροτικής πίστης, η υλοποίηση-ευόδωση των επιδιώξεων των φορέων άσκησης αυτής, όπως η Α.Τ.Ε. και η ευρύτερη συμβολή της όχι μόνο στην αγροτική ανάπτυξη, αλλά και στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της περιοχής μελέτης, όπως επίσης και γενικότερα του ελληνικού αγροτικού χώρου.

2. Η σημασία της αγροτικής οικονομίας στην ανάπτυξη

Ο ρόλος της γεωργίας στην αναπτυξιακή διαδικασία κρίνεται ως εξαιρετικά σημαντικός. Ο αγροτικός τομέας συνδέεται με τη υπόλοιπη οικονομία με συγκεκριμένους τρόπους και μέσα από τις συνδέσεις αυτές συμβάλλει στην συνολική ανάπτυξη. Πρόκειται, στην ουσία, για μια πολυσύνθετη και πολύμορφη σχέση αλληλεξάρτησης, η οποία εκδηλώνεται μέσω ποικίλων οικονομικών σχέσεων και συναλλαγών μεταξύ των κλάδων της εθνικής οικονομίας, όπως φαίνεται στο παρακάτω σχήμα:

Εικόνα 1

Σύμφωνα με το σχήμα η αγροτική οικονομία επηρεάζει την ανάπτυξη και επηρεάζεται από την ανάπτυξη των άλλων κλάδων της εθνικής οικονομίας, καθώς η πρώτη προκαλεί, μεταξύ άλλων, ζήτηση: α)ενέργειας (π.χ. για άρδευση), β)βιομηχανικών προϊόντων (π.χ. λιπάσματα), γ)ασφαλιστικών υπηρεσιών, δ)κατασκευαστικών-οικοδομικών υπηρεσιών, ε)μεταφορικών υπηρεσιών, στ)τραπεζικών και εμπορικών εργασιών, ζ)υπηρεσιών εκπαίδευσης και υγειονομικής περίθαλψης, καθώς και η)υπηρεσιών δημόσιας διοίκησης (Θεοφανίδης, 1986).

Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν πέντε βασικοί τρόποι συμβολής της γεωργίας στην ανάπτυξη (Μαραβέγιας, 1992):

- ❖ Προσφορά άφθονων και φθηνών προϊόντων, που συνεπάγεται εξασφάλιση τροφίμων για τον εγχώριο πληθυσμό.

- ❖ Αύξηση των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων (εισροή συναλλάγματος), λόγω ύπαρξης «πλεονάσματος».
- ❖ Απελευθέρωση και εξασφάλιση εργατικού δυναμικού τόσο για τον πρωτογενή όσο και για τους άλλους τομείς.
- ❖ Μεταφορά πόρων που αποκτήθηκαν στη γεωργία προς άλλους τομείς (μεταφορά πλεονάσματος προς όφελος της συσσώρευσης στους άλλους κλάδους).
- ❖ Διεύρυνση της εσωτερικής αγοράς μέσω της κατανάλωσης για τα προϊόντα της εγχώριας βιομηχανίας και διεύρυνση της επένδυσης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Βάσει των παραπάνω καθίσταται αντιληπτό ότι ο γεωργικός τομέας έχει ιδιαίτερη σημασία στην οικονομία από άποψη συμβολής: α) στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, β) στην απασχόληση, γ) στο εισόδημα και δ) στο ισοζύγιο πληρωμών. Βέβαια, σε εθνικό επίπεδο (ελληνική οικονομία) επισημαίνεται ότι η συμβολή αυτή συνέχεια μειώνεται καθώς αναπτύσσεται η ελληνική οικονομία⁴ και αυξάνεται σχετικά η συμβολή του δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Όμως, παρόλα αυτά, εξακολουθεί να παραμένει πολύ σημαντική η συμβολή της γεωργίας στους προαναφερόμενους τρεις τομείς (Γεωργακόπουλος και Πάσχος, 1991). Παρακάτω, ακολουθεί εκτενέστερη ανάλυση με τη συσχέτιση του ρόλου της γεωργίας στην ελληνική οικονομία και κατά συνέπεια στην αναπτυξιακή διαδικασία χρησιμοποιώντας κατάλληλους δείκτες μέσω της παρουσίασης των διαχρονικών εξελίξεων (ποσοστιαία) στα βασικά οικονομικά μεγέθη του πρωτογενούς τομέα σε σχέση με τα συνολικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας.

2.1 Γεωργία και Α.Ε.Π.

Χρησιμοποιώντας ως δείκτη το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μπορεί κανείς να αποκτήσει μια πρώτη εκτίμηση σχετικά με το ρόλο του γεωργικού τομέα στην οικονομία. Συγκεκριμένα, στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η συμβολή της γεωργίας στο Α.Ε.Π. τις τελευταίες πέντε δεκαετίες στο σύνολο της χώρας.

⁴ Η ελληνική οικονομία ακολουθεί μια ανοδική πορεία τα τελευταία έτη, με ρυθμούς ανάπτυξης της τάξης του 4,2% για το 2003. Ο αντίστοιχος ρυθμός ανάπτυξης του αγροτικού τομέα, αν και χαμηλότερος παραμένει θετικός, με αποτέλεσμα την συνεχή αύξηση του αγροτικού εισοδήματος. Σημαντικός συντελεστής της αύξησης αυτής ήταν η στήριξη του αγροτικού εισοδήματος από τις κοινοτικές επιδοτήσεις, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ελληνική γεωργία πρέπει να εντείνει τις προσπάθειές της για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης (Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, 2004).

Πίνακας 1

Συμβολή του πρωτογενούς τομέα στο Α.Ε.Π. στην Ελλάδα	
Έτος	Ποσοστιαία συμμετοχή (%)
1950	27,8
1960	23,5
1970	18,2
1980	14,3
1990	10,5
2000	≈ 7

Πηγή: α) Γεωργακόπουλος και Πάσχος, 1991 και β) Δάκογλου κα, 2003

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι διαχρονικά η πορεία του ποσοστού συμμετοχής του Α.Ε.Π. της γεωργίας στο σύνολο του Α.Ε.Π. της χώρας εμφανίζεται φθίνουσα. Πάντως, σημειώνεται ότι σύμφωνα με τις τελευταίες εκτιμήσεις της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.) το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν του αγροτικού τομέα κατά το έτος 2003 παρουσίασε αύξηση κατά 2,45% σε τρέχουσες τιμές, σε σχέση με το προηγούμενο έτος (Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, 2004). Η μεταβολή της συμβολής της γεωργίας στο Α.Ε.Π. έχει ενδιαφέρον όταν οι διαχρονικές εξελίξεις του συγκεκριμένου οικονομικού μεγέθους αναφέρονται ανά έτος ξεχωριστά την τελευταία δεκαετία, όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί, αποτυπώνοντας τις σύγχρονες τάσεις των τιμών.

Πίνακας 2

Συμβολή του πρωτογενούς τομέα στο Α.Ε.Π. στη δεκαετία 1990-2000			
Έτος	Ποσοστιαία συμμετοχή (%)	Έτος	Ποσοστιαία συμμετοχή (%)
1990	10,5	1996	8,6
1991	11,4	1997	8,1
1992	9,9	1998	7,9
1993	9,2	1999	7,5
1994	9,8	2000	7,0
1995	9,7	2001	

Πηγή: Δάκογλου κα, 2003

Σημειώνεται, πάντως, ότι κατά άλλους μελετητές (Δρακάτος, 1999) το Ακαθάριστο Προϊόν του τομέα της πρωτογενούς παραγωγής στο % ποσοστό του συνολικού Α.Ε.Π. έχει μια μικρή απόκλιση από τα δεδομένα του πίνακα και σύμφωνα με τον οποίο την τελευταία δεκαετία το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν του τομέα της πρωτογενούς παραγωγής (σε σταθερές τιμές 1988) παρέμεινε, ουσιαστικά, στάσιμο. Σύμφωνα με τον Δρακάτο οι τιμές διαμορφώνονται ως εξής:

Πίνακας 3

Συμβολή του πρωτογενούς τομέα στο Α.Ε.Π. στη δεκαετία 1990-2000			
Έτος	Ποσοστιαία συμμετοχή (%)	Έτος	Ποσοστιαία συμμετοχή (%)
1990	10,8	1995	12,8
1991	12,1	1996	11,5
1992	12,0	1997	11,4
1993	12,2	1998	11,2
1994	12,5	2000	

Πηγή: Δρακάτος, 1999

Επίσης η συμμετοχή της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής της γεωργίας κατά την δεκαετία 1990-2000 στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας παρουσιάζει σημαντική μείωση και από 8,26% το 1990, φθάνει στο 6,15 κατά το 2000, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 4

Συμβολή της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής της γεωργίας στο σύνολο της οικονομίας της χώρας τη δεκαετία 1990-2000			
Έτος	Ποσοστιαία συμμετοχή (%)	Έτος	Ποσοστιαία συμμετοχή (%)
1990	8,26	1996	7,07
1991	9,02	1997	6,72
1992	8,11	1998	6,70
1993	7,75	1999	6,56
1994	8,13	2000	6,15
1995	7,90	2001	

Πηγή: Δάκογλου κα, 2003

Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στη μεγέθυνση του τομέα των Υπηρεσιών, με ρυθμούς πολύ μεγαλύτερους από τους αντίστοιχους της Γεωργίας.

Αντίστοιχη είναι και η εικόνα που εμφανίζει το ποσοστό συμμετοχής της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας της γεωργίας στο σύνολο της οικονομίας της χώρας (βλ. παρακάτω πίνακα), γεγονός που οφείλεται, κυρίως, στη μεγέθυνση του Τριτογενή τομέα.

Πίνακας 5

Συμβολή της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής της γεωργίας στο σύνολο της οικονομίας της χώρας τη δεκαετία 1990-2000			
Έτος	Ποσοστιαίο συμμετοχή (%)	Έτος	Ποσοστιαίο συμμετοχή (%)
1990	10,31	1996	8,43
1991	11,20	1997	7,92
1992	9,74	1998	7,65
1993	8,97	1999	7,19
1994	9,63	2000	6,92
1995	9,56	2001	

Πηγή: Δάκογλου κα, 2003

Διαφαίνεται λοιπόν ότι ο πρωτογενής τομέας είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την εθνική οικονομία, κατέχοντας σημαντική θέση ως τομέας οικονομικής δραστηριότητας στο σύνολο της χώρας (σήμερα συμβάλλει με ποσοστό 7% στο σύνολο). Εξάλλου, η Ελλάδα αποτελεί μια μικρή αγροτική χώρα, όπου το μεγαλύτερο μέρος της είναι ορεινό και πέρα από τις τουριστικές υπηρεσίες οι ορεινές της περιοχές στηρίζονται στη γεωργία. Παρόλα αυτά είναι εμφανής η συνεχής πτωτική τάση του πρωτογενούς τομέα, καθώς τόσο ο δευτερογενής όσο, περισσότερο ο τριτογενής καταλαμβάνουν όλο και μεγαλύτερο μερίδιο δράσης και παραγωγής στο σύνολο της εθνικής οικονομίας.

2.2. Γεωργία και Απασχόληση

Περισσότερο σημαντική είναι η συμβολή του γεωργικού τομέα στην απασχόληση στην Ελλάδα. Στη δεκαετία του '50 και τις αρχές της δεκαετίας του '60 η απασχόληση στη γεωργία περνούσε το 50% της συνολικής απασχόλησης της οικονομίας. Όμως, η συμβολή

του γεωργικού τομέα μειώθηκε σημαντικά από τη δεκαετία του '70 και μετά φτάνοντας το 40% και το 30% στις αρχές του '80 λόγω της σημαντικής εξόδου του γεωργικού πληθυσμού από τον πρωτογενή τομέα και τη μετανάστευση στο εσωτερικό (αστικοποίηση) ή εξωτερικό (Γεωργακόπουλος και Πάσχος, 1991). Το ποσοστό αυτό συνεχίζει να μειώνεται την τελευταία εικοσαετία αγγίζοντας το 24% στις αρχές του '90, ενώ σήμερα (2000) διαμορφώνεται στο 14% (Δρακάτος, 1999), (Παπαδόπουλος, 2004). Τα παραπάνω στοιχεία παρουσιάζονται συνοπτικά στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 6

Συμβολή του πρωτογενούς τομέα στην Απασχόληση			
Έτος	Ποσοστιαία συμμετοχή (%)	Έτος	Ποσοστιαία συμμετοχή (%)
1950	51,1	1992	21,9
1960	56,3	1993	21,3
1970	40	1994	20,4
1980	27,4	1995	20,3
1990	23,9	1996	19,8
1991	22,5 ⁵	1997	19,3

Πηγή: α) Γεωργακόπουλος και Πάσχος, 1991 και β) Δρακάτος, 1999.

Είναι εμφανής η δραματική μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα την περίοδο 1960-1990, η οποία σημειώνεται ότι συσχετίζεται άμεσα με την πληθυσμιακή αποδυνάμωση των αγροτικών περιοχών την ίδια περίοδο⁶. Πάντως, βάσει του παραπάνω πίνακα παρατηρείται μια σχετική σταθεροποίηση μέσα στη δεκαετία του '90. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι το σύγχρονο ποσοστό εξακολουθεί να είναι μεγάλο εν συγκρίσει με τα αντίστοιχα ποσοστά απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα όσον αφορά στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), όπου η συμβολή του γεωργικού τομέα

⁵ Κατά τον Baltas το ποσοστό συμμετοχής της γεωργίας στην απασχόληση το 1991 είναι 21,4%, ενώ ο αντίστοιχος κοινοτικός μέσος όρος είναι 6%. Διαφαίνεται λοιπόν η εξαιρετικά σημαντική συμβολή του αγροτικού τομέα στο σύνολο της απασχόλησης της ελληνικής επικράτειας (Baltas, 1997).

⁶ Τα αίτια της διαχρονικής μείωσης της απασχόλησης (αγροτικό εργατικό δυναμικό) και του αγροτικού πληθυσμού είναι κυρίως οικονομικά, όπως η χαμηλή παραγωγικότητα του τομέα, οι δύσκολες συνθήκες εργασίας στην ύπαιθρο, οι σχετικά χαμηλές απολαβές των εργαζομένων, η έλλειψη ελκυστικού πολιτισμικού και κοινωνικού περιβάλλοντος κ.ά. (Θεοφανίδης, 1986).

είναι κατά πολύ μικρότερη⁷.

Σύμφωνα με τον Δρακάτο, η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα την δεκαετία του '90 παρουσίασε προϊούσα μείωση, η οποία, κατά μέσο όρο, ήταν -2,5%. Όμως, το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό με την συνεχή αύξηση της παραγωγής των αγροτικών προϊόντων (αντίθετες τάσεις) είχε ως συνέπεια την αύξηση του προϊόντος ανά απασχολούμενο, που μπορεί να θεωρηθεί και ως έκφραση της παραγωγικότητας της εργασίας. Η αύξηση αυτή μεταξύ των ετών 1990 και 1997 εκτιμάται σε 37,4%. Ωστόσο, η βελτίωση της παραγωγικότητας που σημειώθηκε φαίνεται ότι δεν ήταν επαρκής για να μεταβάλει τις συνθήκες παραγωγής και να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών αγροτικών προϊόντων (Δρακάτος, 1999). Έχει ενδιαφέρον ο πίνακας που ακολουθεί, όπου φαίνεται το ακαθάριστο προϊόν του τομέα της πρωτογενούς παραγωγής ανά απασχολούμενο τη συγκεκριμένη περίοδο εντός της χώρας.

Πίνακας 7

Ακαθάριστο προϊόν του πρωτογενούς τομέα ανά απασχολούμενο την δεκαετία του '90 στην ελληνική επικράτεια			
Έτος	Δείκτης προϊόντος	Δείκτης απασχόλησης	% Δείκτης προϊόντος ως προς δείκτη απασχόλησης
1990	100,0	100	100
1991	115,0	90,7	126,8
1992	115,0	90,8	126,7
1993	114,7	89,3	128,4
1994	121,4	88,9	136,6
1995	126,5	88,0	143,8
1996	116,4	88,4	131,7
1997	118,3	86,1	137,4

Πηγή: Δρακάτος, 1999.

Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι η απασχόληση στον αγροτικό τομέα σε επίπεδο η-

⁷ Ο γεωργικός τομέας στην Ελλάδα απασχολεί σήμερα 16-17% του ενεργού πληθυσμού έναντι 5-6% στην Ε.Ε. Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην ελληνική επικράτεια οι απασχολούμενοι στις γεωργικές δραστηριότητες που κατοικούν σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές αντιπροσωπεύουν το 61% του συνόλου των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα (Τουτουνοπούλου, 2003).

λικιών των απασχολουμένων εμφανίζει επίσης μια αρνητική εικόνα (αρνητική δημογραφική ηλικιακή σύνθεση του αγροτικού πληθυσμού). Το 1951 το 43% του αγροτικού πληθυσμού ανήκε στις ηλικίες 15-44 ετών έναντι 34,8% το 1981. Αντίθετα, στις ηλικίες κάτω των 15 ετών αντιστοιχούσαν το 1951 το 33%, το 1981 το 23% και το 1991 το 18,4%. Από τα στοιχεία του πίνακα που ακολουθεί, το 1995 η υφιστάμενη κατάσταση είναι αισθητά χειρότερη. Συνεπώς, ο αγροτικός πληθυσμός και η αγροτική απασχόληση παρουσιάζουν μια συνεχή φθίνουσα πορεία.

Πίνακας 8

Έτη	Τάξεις ηλικιών		
	<15	15-64	65>
1951	33%	59,5%	7,5%
1981	23%	59,8%	17,2%
1991 ⁸	18,4%	67,3%	14,2%

Πηγή: α) Γεωργακόπουλος και Πάσχος, 1991 και β) Δρακάτος, 1999.

Πάντως, σε ευρύτερα πλαίσια, είναι γεγονός ότι ο αγροτικός τομέας αποτελεί δεξαμενή εργατικού δυναμικού τόσο για τον ίδιο τον τομέα, όσο και για τους άλλους κλάδους παραγωγής, και, ως γνωστό, το μέγεθος του εργατικού δυναμικού έχει μεγάλη οικονομική σημασία, ως κυρίαρχος συντελεστής παραγωγής, γιατί αποτελεί πρωταρχική εισροή στην παραγωγική διαδικασία (Θεοφανίδης, 1986). Συνεπώς, η επίδραση του αγροτικού τομέα στην απασχόληση και συνακόλουθα στην εθνική οικονομία και ανάπτυξη είναι καθοριστικής σημασίας.

2.2.1 Η διάρθρωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα

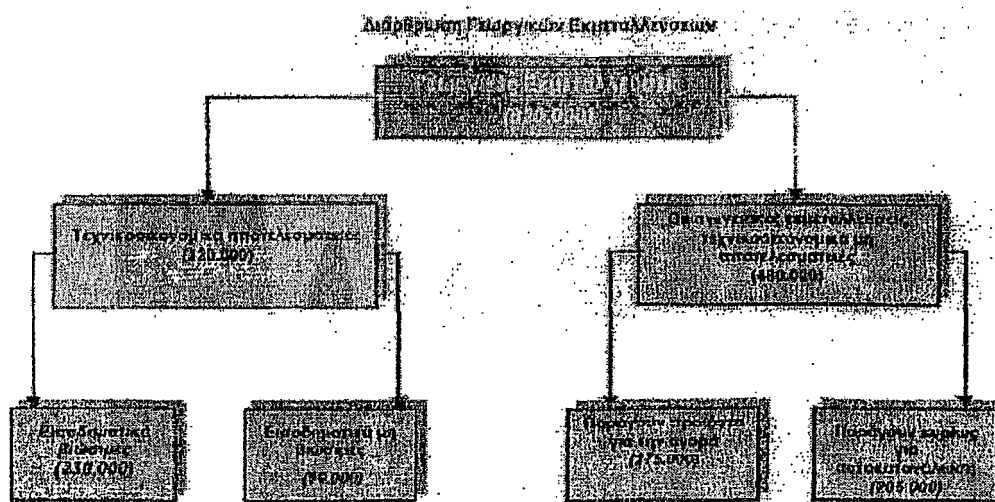
Εκτιμάται ότι το 18% περίπου του ενεργού πληθυσμού στη χώρα μας απασχολείται, ή δηλώνει πως απασχολείται, στην πρωτογενή γεωργική παραγωγή, στις 820.000 περίπου γεωργικές εκμεταλλεύσεις που έχουν επισήμως δηλωθεί ότι λειτουργούν στη χώρα μας. Ωστόσο, σύμφωνα με σχετικά στοιχεία έγκυρων μελετών, από το σύνολο των γεωργικών

⁸ Το 1991 ο δείκτης γήρανσης ήταν 77,3% στην Ελλάδα, ενώ ο αντίστοιχος κοινοτικός δείκτης είναι 79,4% (Παπαηλιάς, 1996).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΟΠΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

εκμεταλλεύσεων το 1993, το 25% έχουν μέγεθος λιγότερο από 9 στρέμματα και κατέχουν ποσοστό μόλις 2,8% της γεωργικής γης. Ένα 33,4% των εκμεταλλεύσεων έχουν μέγεθος από 10-29 στρέμματα και κατέχουν το 13,9% της γεωργικής γης. Οι υπόλοιπες γεωργικές εκμεταλλεύσεις (41,6%) καλύπτουν το 83% της γεωργικής γης με μέσο μέγεθος 71 στρέμματα. Συνεπώς, μόνον οι 340.000 γεωργικές εκμεταλλεύσεις (από το σύνολο των 820.000) αποτελούν τον πυρήνα της επαγγελματικής γεωργίας στην Ελλάδα, όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα (Υπουργείο Γεωργίας, 2003).

Εικόνα 2

1 Οι αριθμοί σε παρένθεση δηλώνουν την προσεγγιστική τάξη μεγέθους του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας, 2003

3. Ο ρόλος της αγροτικής πίστης στην ανάπτυξη της γεωργίας

3.1. Έννοια και ορισμός αγροτικής πίστης

Στην οικονομία, πίστη χαρακτηρίζεται κάθε μορφή συναλλαγής, κατά την οποία μεταβιβάζονται οικονομικοί πόροι από ορισμένα φυσικά ή νομικά πρόσωπα σε άλλα, με την εμπιστοσύνη της απόδοσής τους κατά τους συμφωνημένους όρους (www.gnosinet.gr). Γίνεται λοιπόν άμεσα αντιληπτό ότι ο όρος πίστη σημαίνει και προϋποθέτει την έννοια της εμπιστοσύνης, όπου ο δανειστής εμπιστεύεται τον δανειζόμενο, δηλαδή πιστεύει ότι ο δανειζόμενος θα του επιστρέψει το χρηματικό ποσό μέσα στη συμφωνηθείσα προθεσμία και με τους συμφωνηθέντες όρους και ο δανειζόμενος από την πλευρά του δηλώνει την υπόσχεση πληρωμής (πιστωτικός τίτλος) στον πιστωτή. Έτσι, τα κεφάλαια των πλεονασματικών μονάδων που διατίθενται ως δανειακά κεφάλαια στις ελλειμματικές μονάδες συνδυάζονται με την ανάληψη κάποιου πιστωτικού κινδύνου, έναντι του οποίου απαιτείται μια επιπρόσθετη αμοιβή. Η αμοιβή αυτή προσανξάνει το επιτόκιο, το οποίο αποτελεί το κίνητρο ώστε να δεχθούν οι πλεονασματικές μονάδες την παραχώρηση των χρηματικών κεφαλαίων (Βαρελάς, 2000).

Αγροτική πίστη είναι η πίστη που αποσκοπεί στη χορήγηση κεφαλαίων με κάθε δυνατή μορφή στην αγροτική οικονομία (αγροτική εκμετάλλευση), που χρειάζεται για η λειτουργία της (Χατζηαντωνίου, 1990). Με άλλα λόγια, αγροτική πίστη είναι χορήγηση δανείων στους γεωργούς για να εξασφαλίσουν τα μέσα που είναι απαραίτητα για την παραγωγή αγροτικών προϊόντων (www.gnosinet.gr). Πρόκειται επομένως για μια εξειδικευμένη πιστωτική διαδικασία, αφού απευθύνεται σε συγκεκριμένη κατηγορία πληθυσμού (αγροτικός πληθυσμός) και για συγκεκριμένες επενδύσεις (γεωργικές εκμεταλλεύσεις).

Ως σύστημα αγροτικής πίστης νοείται το σύνολο των υπηρεσιών και μηχανισμών, κρατικών, ιδιωτικών, συνεταιριστικών σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, που αποβλέπουν στις διαδικασίες οργάνωσης ή διευκόλυνσης για την εφαρμογή της αγροτικής πίστης. Βάσει του παραπάνω ορισμού, διακρίνονται τέσσερις κατηγορίες συστημάτων αγροτικής πίστης (Χατζηαντωνίου, 1990):

- ✓ Κρατικό σύστημα

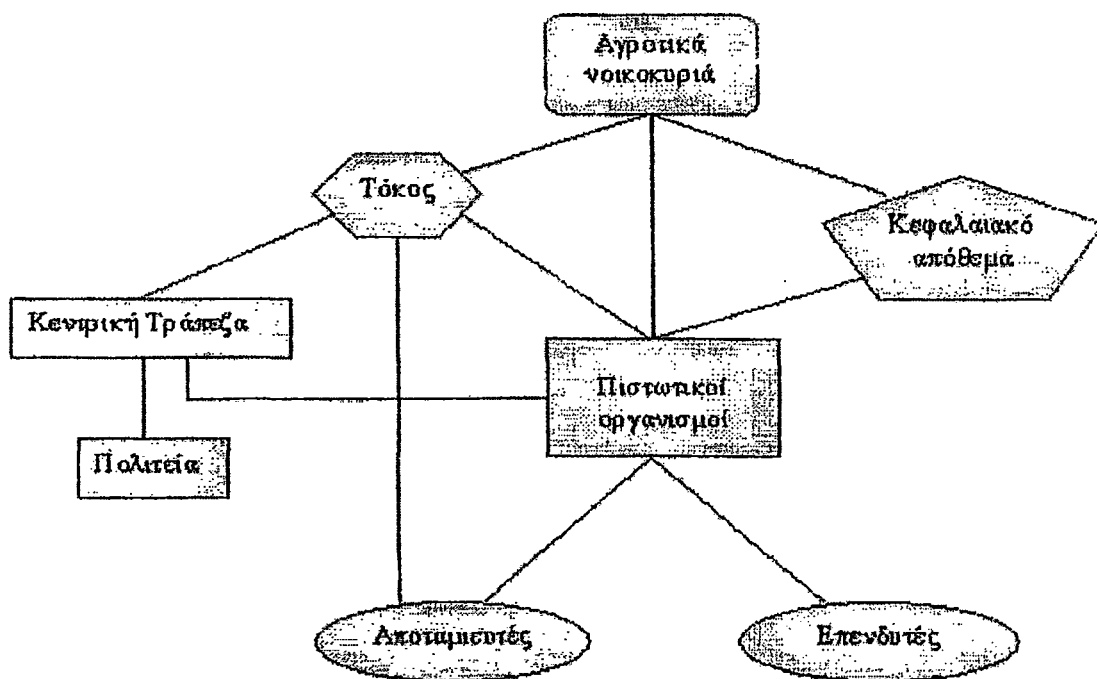
- ✓ Συνεταιριστικό σύστημα
- ✓ Ελεύθερο σύστημα
- ✓ Μικτό σύστημα

Στο κρατικό σύστημα αγροτικής πίστης, η χρηματοδότηση της γεωργίας γίνεται από: α) πιστωτικά ιδρύματα⁹ που ελέγχονται άμεσα ή έμμεσα από το κράτος ή β) το ίδιο το κράτος (κρατικός προϋπολογισμός). Σε αυτές τις περιπτώσεις, η άσκηση αγροτικής πίστης αποτελεί εργαλείο αγροτικής πολιτικής. Στο συνεταιριστικό σύστημα, ο έλεγχος και η παρουσία των φορέων άσκησης αγροτικής πίστης ανήκει στους συνεταιρισμούς και συνακόλουθα υπάγεται στις βασικές αρχές του συνεργατισμού. Το συνεταιριστικό σύστημα είναι και το πιο διαδεδομένο σύστημα άσκησης αγροτικής πίστης ανά τον κόσμο. Στο ελεύθερο σύστημα αγροτικής πίστης παρατηρείται έλλειψη τόσο εξειδικευμένης κρατικής αγροτικής τράπεζας, όσο και συνεταιριστικού πιστωτικού ιδρύματος ή άλλου εξειδικευμένου πιστωτικού φορέα και η χρηματοδότηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων-επενδύσεων εντάσσεται πλήρως στον ανταγωνισμό και τους μηχανισμούς της αγοράς. Όμως, το πλέον σύνηθες σύστημα αγροτικής πίστης είναι το μικτό, όπου συνδυάζεται κυρίως το συνεταιριστικό και το ελεύθερο σύστημα ή το κρατικό με το συνεταιριστικό (Χατζηαντωνίου, 1990).

Ανακεφαλαιώνοντας, η σχέση σύνδεσης των εννοιών γεωργία-πίστη περιλαμβάνει μια σειρά δεσμών και εξαρτήσεων μεταξύ των δανειστών (φορέων άσκησης αγροτικής πίστης), των δανειοληπτών, των επενδυτών και των αποταμιευτών, των πιστωτικών οργανισμών και του κράτους. Η σχέση αυτή μεταξύ των δανειοληπτών και των δανειστών πρόκειται στην ουσία για μια εμπορική σχέση αλληλεξάρτησης (βλ. σχήμα που ακολουθεί).

⁹ Ο χαρακτήρας των οποίων είναι, συνήθως, μη κερδοσκοπικός.

Εικόνα 3

Πηγή: Argent, 2000

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, ο κυριότερος γεωργοπιστωτικός φορέας στην Ελλάδα (αλλά όχι απαραίτητα αποκλειστικός) είναι η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (Α.Τ.Ε.) και λόγω της φύσης της είναι επίσης σημαντικός φορέας εφαρμογής της αγροτικής πολιτικής.

Ειδικότερα, οι πιστωτικές εργασίες (άσκηση αγροτικής πίστης) της Α.Τ.Ε. περιλαμβάνουν (Δρούγκας και Μηλιάκος, 1986):

- Χορήγηση βραχυπρόθεσμων δανείων στους αγρότες για την κάλυψη καλλιεργητικών δαπανών.
- Χορήγηση βραχυπρόθεσμων δανείων, με ενέχυρο αγροτικά προϊόντα, με σκοπό τη στήριξη των αγροτικών τιμών καθώς και του αγροτικού εισοδήματος.
- Χορήγηση βραχυπρόθεσμων δανείων για την αγορά μηχανικού εξοπλισμού, ζωικού κεφαλαίου, την κατασκευή κατοικιών και αποθηκών, την πραγματοποίηση εργαίων βελτιώσεων κ.ά.
- Χρηματοδότηση των γεωργικών βιομηχανιών
- Χρηματοδότηση των γεωργικών συνεταιρισμών.

Φορείς άσκησης αγροτικής πίστης στη χώρα είναι επίσης και οι γεωργοσυνεταιρι-

στικές¹⁰ οργανώσεις. Οι δραστηριότητες των οργανώσεων αυτών καλύπτουν όλο το φάσμα της παραγωγής, μεταποίησης και εμπορίας των αγροτικών προϊόντων, της παραγωγής και προμήθειας των γεωργικών εφοδίων καθώς και της κατασκευής και προμήθειας των μέσων της αγροτικής παραγωγής (Ζαχαριουδάκης, 1991). Σύμφωνα με το Ν. 1541/85 για τις «Αγροτικές Συνεταιριστικές οργανώσεις» αναφέρεται ότι ο Αγροτικός Συνεταιρισμός είναι μια εκούσια ένωση αγροτών, η οποία έχει σκοπό την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη, με την ισότητα συνεργασία και την αμοιβαία βοήθεια των μελών, μέσα σε μια κοινή επιχείρηση. Πρόκειται στην ουσία για μια ομοειδής δύναμη που τίθεται στη διάθεση του αγρότη για την καλύτερη άσκηση της επαγγελματικής και οικιακής του οικονομίας και για την επίτευξη του σκοπού αυτού οι συνεταιριστικές οργανώσεις αναπτύσσουν ποικίλες δραστηριότητες, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως (εμπορία, μεταποίηση, κ.ά.) (Ζαχαριουδάκης, κ.ά., 1991). Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί με πιστωτική δράση χρηματοδοτούν τους αγρότες με δικά τους κεφάλαια (σε μικρότερο ποσοστό) και με κεφάλαια της Α.Τ.Ε. Πρόκειται στην ουσία για παρεμβατικούς οργανισμούς στήριξης του αγροτικού τομέα, που συμμετέχουν στην πιστωτική διαδικασία κυρίως επειδή με τη μεσολάβηση αυτών επιτυγχάνεται η δημιουργία οικονομιών μεγέθους, η μείωση του κόστους διάθεσης του χρήματος και η χρηματοδότηση των συνεταιρισμών από την Α.Τ.Ε. με ευνοϊκούς όρους (Καμενίδης, 1995) (Κιστοπανίδης και Καμενίδης, 1995).

3.2. Η σημασία της χρηματοδότησης στη γεωργία

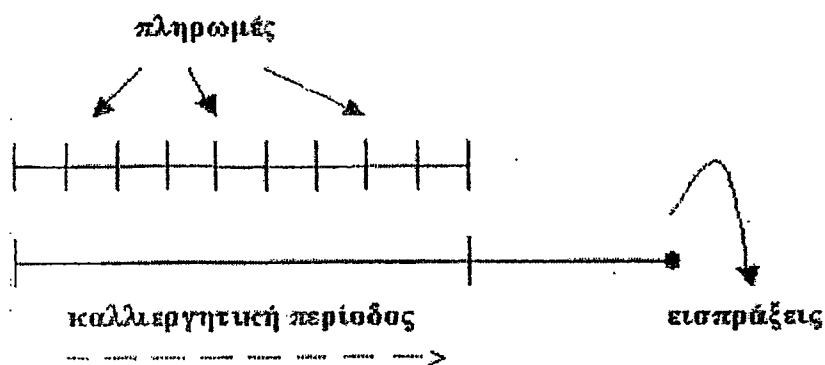
Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα, η χρηματοδότηση αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ικανοποίηση των διαφόρων αναγκών και επίτευξη των στόχων και κατά συνέπεια για την ανάπτυξη (περιφερειακή, τοπική, κ.ά.). Σε πολλές όμως περιπτώσεις, οι οικονομικοί φορείς (καταναλωτές, νοικοκυριά, επιχειρήσεις κ.ά.) δε διαθέτουν τους αναγκαίους χρηματικούς πόρους για να ολοκληρώσουν-επιτύχουν το στόχο. Στο σημείο αυτό η δανειοδότηση (πίστη) παίζει σημαντικό ρόλο στην ικανοποίηση των διαφόρων οικονομικών αναγκών. Πρόκειται για την κατάλληλη χρήση οικονομικών πόρων (μετατό-

¹⁰ Επιπρόσθετοι φορείς άσκησης αγροτικής πίστης είναι οι έμποροι αγροτικών προϊόντων και οι ιδιώτες, όμως η συμβολή τους στη χρηματοδότηση είναι πολύ περιορισμένοι και δεν θα δοθεί εκτενέστερη ανάλυση επί των συγκεκριμένων. Απλά επισημαίνεται ότι αποτελούν την «ανεπίσημη/μη θεσμική έκφραση» της άσκησης αγροτικής πίστης. Περισσότερα για αυτή μπορεί κανείς να ανατρέξει στη διεθνή βιβλιογραφία σε άρθρα των Chaudhuri and Gupta 1994 και Khandker and Faruqee, 2002.

πιστη οικονομικών πόρων από μια χρονική περίοδο σε άλλη) μέσω ενός νομισματοπιστωτικού συστήματος που επιτρέπει από τους φορείς που επιθυμούν (δανειζόμενοι) να χρησιμοποιούν κεφάλαια πριν ακόμα τα αποκτήσουν και από φορείς που εισπράττουν έσοδα από τόκους, δηλαδή χρηματικούς πόρους που διαθέτουν και σκοπεύσουν να χρησιμοποιήσουν στο μέλλον (αποταμιευτές). Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η αποτελεσματικότερη χρησιμοποίηση των οικονομικών πόρων που διαθέτει η κοινωνία (Σταματούκος και Σπάθης, 1991). Αυτό συμβαίνει καθώς καθίσταται φανερό ότι η πιστωτική διαδικασία γεφυρώνει ένα ευρύτερο ετεροχρονισμό μεταξύ των συναλλαγών και έτσι η πίστη διευρύνει τον χρονικό ορίζοντα των συναλλαγών με αποτέλεσμα την αξιοποίηση των οικονομικών ευκαιριών (Βαρελάς, 2000).

Ιδιαίτερα στον αγροτικό τομέα, όπου ο ετεροχρονισμός μεταξύ των οικονομικών εισροών και εκροών είναι δεδομένος, η χρηματοδότηση αποτελεί συνήθη πρακτική. Με άλλα λόγια, σε ένα αγροτικό νοικοκυριό είναι σύνηθες το φαινόμενο να μην υπάρχει χρονική σύμπτωση των δαπανών με τις εισπράξεις. Συγκεκριμένα, η διάρκεια παραγωγικής διαδικασίας στον πρωτογενή τομέα είναι μεγαλύτερη από ότι σε άλλους τομείς της οικονομίας, καθώς η μέση διάρκεια της καλλιεργητικής περιόδου είναι 6-12 μήνες. Σε όλο αυτό το διάστημα ο γεωργός καλείται να προβεί σε πάγιες ή μη δαπάνες, προκειμένου να έχει στο τέλος ικανοποιητική πρόσοδο από την γεωργική του εκμετάλλευση, για αυτό και όλη αυτήν την περίοδο οφείλει να έχει εξασφαλίσει την απαιτούμενη χρηματική ρευστότητα για την απόδοση των αναμενόμενων αποτελεσμάτων. Όμως, τα έσοδα από τις πωλήσεις των αγροτικών προϊόντων συγκεντρώνονται μετά το τέλος της καλλιεργητικής περιόδου και συνήθως αφού περάσει κάποιο χρονικό διάστημα από αυτό (Σταματούκος και Σπάθης, 1990), όπως φαίνεται στο σχήμα που ακολουθεί:

Εικόνα 4

Όπως προκύπτει από το σχήμα εφόσον οι εισπράξεις υστερούν των πληρωμών, οι τελευταίες αντιμετωπίζονται είτε από έσοδα που παρακρατήθηκαν από την προηγούμενη καλλιεργητική περίοδο, είτε με τη σύναψη ανάλογου δανείου (χρηματοδότηση). Στις περισσότερες των περιπτώσεων, ιδιαίτερα για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις οικογενειακής μορφής, η προσφυγή στην αγροτική πίστη θεωρείται αναπόφευκτη (Κιτσοπανίδης, 1990). Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι η δανειοδότηση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να επιτευχθεί η εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της γεωργικής εκμετάλλευσης και ο αγρότης να ασκήσει κανονικά τη δραστηριότητά του.

Επιπρόσθετα, οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις πέραν από τις βραχυπρόθεσμες απαιτήσεις τους (κάλυψη αναγκών καλλιεργητικής περιόδου) δεν παύουν να είναι μορφή επένδυσης. Οπότε, όπως ισχύει και για κάθε επένδυση¹¹, προκειμένου να λειτουργήσει και να εισέλθει στην παραγωγή η αγροτική εκμετάλλευση απαιτεί μια σειρά συντελεστών παραγωγής, όπως γη, μηχανολογικός εξοπλισμός, εγκαταστάσεις-έργα υποδομής, ζωϊκό κεφάλαιο ή πολλαπλασιαστικό υλικό, εγγειοβελτιωτικά έργα, κ.ά. Τα παραπάνω απαιτούν διαθέσιμα κεφάλαια (απόθεμα), που είναι απαραίτητα για την ομαλή λειτουργία της εκμετάλλευσης και τον εκσυγχρονισμό του τομέα. Όμως οι δαπάνες για την απόκτησή τους, συνήθως, δεν μπορούν να καλυφθούν με τα έσοδα μιας χρονιάς ή περισσότερων ετών. Εξάλλου, αν λη-

¹¹ Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι ο μέσος Έλληνας αγρότης, λόγω του ισχυρού ανταγωνισμού που υφίσταται είναι υποχρεωμένος να επενδύει συνεχώς, άρα και να δανείζεται συνεχώς (Παπαηλιάς κ.ά., 1989). Επίσης, η γρήγορη εξέλιξη της τεχνολογίας αυξάνει συνήθως σημαντικά τις ανάγκες για δανεισμό. Ο πρόσθετος αυτός δανεισμός μπορεί να είναι βραχυπρόθεσμος για την αγορά νέων ποικιλιών και τη χρηματοδότηση αυξημένων καλλιεργητικών δαπανών για πρόσθετα-βελτιωμένα λιπάσματα, φάρμακα, κ.ά. ή μακροπρόθεσμος για την αγορά μηχανημάτων σύγχρονης τεχνολογίας, βελτιωμένων φυλών αναπαραγωγικών ζώων, κατασκευή κτηρίων με σύγχρονες προδιαγραφές κ.ά. (Σταματούκος και Σπάθης, 1991).

φθεί υπόψη ότι οι περισσότερες γεωργικές εκμεταλλεύσεις δυσκολεύονται να εξασφαλίσουν διαθέσιμο εισόδημα για τις τρέχουσες ανάγκες γεωργικής φύσεως (προσφυγή σε καλλιεργητικά/βραχυπρόθεσμα δάνεια), γίνεται αντιληπτή η δυσκολία των αγροτών στην εξασφάλιση μέσων εκσυγχρονισμού των εκμεταλλεύσεών τους. Επομένως, καθίσταται φανερό ότι η συμβολή της αγροτικής πίστης, μέσω της χορήγησης μακροπρόθεσμων δανείων, είναι καθοριστική για την επίτευξη του παραπάνω στόχου, δηλαδή της ανάληψης επενδυτικών πρωτοβουλιών και την υιοθέτηση νέων τεχνολογικών μέσων στην καλλιεργητική πρακτική.

Επιπλέον, η αβεβαιότητα που υπάρχει στην απόκτηση του αγροτικού εισοδήματος, λόγω κυρίως των ζημιών από καιρικές συνθήκες ή ασθένειες, αλλά και της αστάθειας των τιμών και της παραγωγής, αποτελεί παράγοντα εξαιτίας του οποίου ο αγρότης καταφεύγει σε χρηματοδότηση. Πιο συγκεκριμένα, μολονότι ο αγρότης διαθέτει όλα εκείνα τα παραγωγικά μέσα που θα του επιτρέψουν την είσπραξη της εσοδείας, πολλές φορές το ύψος των αποκτούμενων κερδών δεν είναι το επιθυμητό, επειδή ακριβώς η παραγωγή: α)είναι εκτεθειμένη σε περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως η θερμοκρασία, η βροχόπτωση, κ.ά., οι οποίοι είναι ασταθείς και ως επί το πλείστον μη προβλέψιμοι και β)χαρακτηρίζεται συνήθως από υψηλό συντελεστή ευπάθειας και αλλοίωσης (Παπαηλίας κ.ά., 1989) (Κιτσοπανίδης και Καμενίδης, 1995). Για να μπορέσει ο γεωργός να αντιμετωπίσει-καλύψει τέτοια έκτακτα περιστατικά του, τη στιγμή που δεν έχει τις επιθυμητές απολαβές, η αγροτική πίστη (έκτακτος βραχυπρόθεσμος ή μακροπρόθεσμος δανεισμός) αποτελεί μέσο στήριξης του αγρότη, προκειμένου να μπορέσει να ανταπεξέλθει των δυσκολιών και να συνεχίσει την παραγωγική του δραστηριότητα.

Από τα παραπάνω καθίσταται αντιληπτό ότι η αγροτική πίστη εμπεριέχει τρεις κατηγορίες δανείων: α)αυτά που αποβλέπουν στην ομαλή λειτουργία της εκμετάλλευσης (κυρίως προμήθειες και εφόδια), β)αυτά που αποβλέπουν στην επέκταση και βελτίωση της γεωργικής εκμετάλλευσης (αγορά εδάφους, ζωϊκού κεφαλαίου, μεγάλων μηχανημάτων, εγκατάσταση θερμοκηπιακών μονάδων κ.ά.), και γ)αυτά που αποβλέπουν στην κάλυψη έκτακτων αναγκών (π.χ. πλημμύρες κ.ά.) (Κιτσοπανίσης, 1990).

Η άσκηση αγροτικής πίστης είναι αρωγός και σε περιπτώσεις πέρα από τη φάση της

παραγωγής. Πρόκειται για τις περιπτώσεις εμπορίας, διάθεσης και μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων που δημιουργούν πρόσθετες ανάγκες δανεισμού. Σε αυτό το σημείο επισημαίνεται ότι οι έλληνες αγρότες λόγω του μικρού μεγέθους των εκμεταλλεύσεών τους δεν εμπορεύονται-επεξεργάζονται οι ίδιοι το προϊόν τους, αλλά το διαθέτουν στην αγορά, συνήθως μέσω των αγροτικών βιομηχανιών ή των συνεταιρισμών. Οι τελευταίοι συγκεντρώνουν προϊόντα και τα μεταποιούν πριν τη διάθεσή τους σε άλλους αποδέκτες (χονδρεμπόριο, λιανεμπόριο) (Σταματούκος και Σπάθης, 1991). Επειδή ακριβώς η διαδικασία συγκέντρωσης και μεταποίησης απαιτεί κεφάλαια, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί καταφεύγουν στο δανεισμό από το βασικό φορέα άσκησης αγροτικής πίστης, την Α.Τ.Ε.

Από τα παραπάνω καθίσταται, επομένως, φανερό ότι η άσκηση αγροτικής πίστης αποτελεί απαραίτητο βοήθημα για την εξυπηρέτηση και ικανοποίηση αναγκών τόσο κατά τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας όσο και μετά το τέλος της. Μέσω της δανειοδότησης των αγροτών επιτυγχάνεται (Κιτσοπανίσης, 1990):

- ✓ Η δημιουργία και διατήρηση ενός ικανοποιητικού μεγέθους της γεωργικής εκμετάλλευσης.
- ✓ Η αύξηση της αποτελεσματικότητάς της.
- ✓ Η δυνατότητα προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες.
- ✓ Η αντιμετώπιση των εποχιακών και ετήσιων διακυμάνσεων των εισπράξεων και των πληρωμών.
- ✓ Η προστασία της γεωργικής εκμετάλλευσης από τους κλυδωνισμούς που προκαλούν οι αντίξοες φυσικές συνθήκες.

Έτσι, με την άσκηση της αγροτικής πίστης επιτυγχάνεται η συνολική ή επιμέρους χρηματοδότηση του αγροτικού τομέα και η ενίσχυση της δραστηριότητας των αγροτών που συμβάλλει βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα στην αύξηση του αγροτικού εισοδήματος και στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας, με ό,τι αυτό συνεπάγεται (π.χ. συγκράτηση αγροτικού πληθυσμού, η διαδοχή της γεωργικής εκμετάλλευσης από τους γονείς στα παιδιά (farm succession), η ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη, αύξηση παραγωγικών συντελεστών κ.ά.).

Επίσης, σημειώνεται ότι η δανειοδότηση στον αγροτικό τομέα συμβάλλει έμμεσα

και στη λογική της αποταμίευσης στην αγροτική περιοχή, δεδομένου ότι τα κεφάλαια που χορηγήθηκαν για επενδύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις επιφέρουν έσοδα τα οποία θα αποτελούν τα αποταμιευτικά κεφάλαια, που θα χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια για νέες επενδύσεις κ.ο.κ. Συνεπώς, η παρουσία πιστωτικών ιδρυμάτων σε μια αγροτική περιοχή επιτρέπει τη διευκόλυνση όχι μόνο της δανειοδότησης για επενδύσεις, αλλά αντίστοιχα και τη διευκόλυνση της αποταμίευσης¹², ενώ παράλληλα βελτιώνει την κυκλοφορία και αγορά του χρήματος (Λιάνος κ.ά., 1996).

Επιπρόσθετα, δίδεται έμφαση στο γεγονός ότι κατά τη χρηματοδότηση του αγροτικού τομέα σε επενδυτικές δραστηριότητες, ο πιστωτής (και ως επί το πλείστον η Α.Τ.Ε. στην προκειμένου περίπτωση) επειδή ενδιαφέρεται για την ομαλή επιστροφή του χορηγητικού κεφαλαίου, παρέχει μια σειρά τεχνικών οδηγιών και συμβουλευτικών υπηρεσιών στο δανειζόμενο αγρότη ή αγροτική βιομηχανία, οι οποίες επιτρέπουν την καθοδήγησή τους για την καλύτερη καθοδήγηση ως προς την καλλιεργητική πρακτική τους πρακτική ώστε να αυξηθεί και να βελτιστοποιηθεί η εσοδεία τους. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι η αγροτική πίστη αποτελεί βασικό στοιχείο για την υποστήριξη και τον εκσυγχρονισμό των παραγωγικών, μεταποιητικών και εμπορικών δομών του πρωτογενούς τομέα, για την απρόσκοπτη άσκηση των αγροτικών δραστηριοτήτων σε έναν τομέα που διακρίνεται από ιδιαιτερότητα και αβεβαιότητα ως προς τους περιβαλλοντικούς κινδύνους (Δρούγκας και Μηλιάκος, 1986), την αύξηση του διαθέσιμου κεφαλαίου, την αποτελεσματική χρήση της αγροτικής εργασίας και την προώθηση της αγροτικής ανάπτυξης (Χατζηαντωνίου, 1990).

3.3. Προϋποθέσεις για αποτελεσματική αγροτική πίστη.

Για να είναι αποτελεσματικό ένα σύστημα αγροτικής πίστης θα πρέπει να ισχύουν οι εξής προϋποθέσεις (Χατζηαντωνίου, 1990):

- ✓ Υπαρξη προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης και αγροτικής παρεμβατικής πολιτικής¹³, δεδομένου ότι η αγροτική πίστη αποτελεί διαδικασία που σχετίζεται άμεσα με τον γεωργικό προγραμματισμό μιας χώρας.

¹² Μάλιστα επιτρέπεται και η διοχέτευση κεφαλαίων προς μη αγροτικές δραστηριότητες, οι οποίες όμως έμμεσα στηρίζουν την αγροτική κοινωνία (π.χ. εμπόριο).

¹³ Σημειώνεται ότι η αγροτική πίστη θα είναι υποπρόγραμμα της αγροτικής πολιτικής και αυτή με τη σειρά της θα είναι υποπρόγραμμα του γενικού προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης.

- ✓ Υπολογισμός του συνολικού κεφαλαίου για την οικονομική ανάπτυξη και του μεριδίου που πρόκειται να κατευθυνθεί στη γεωργία, για την απρόσκοπτη εξεύρεση κεφαλαίων για την ομαλή χρηματοδότηση του αγροτικού τομέα και την αποφυγή νομισματικών διαταραχών. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι η χρηματοδότηση στον πρωτογενή τομέα δε μπορεί να είναι απεριόριστη, καθώς και άλλοι τομείς της οικονομίας «διεκδικούν το μερίδιό τους». Πάντως, αν και η βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της γεωργίας απαιτεί τη χρηματοδότηση μεγάλων ποσών στις παραγωγικές επενδύσεις, αυτό δε σημαίνει ότι απαραίτητα η υπέρμετρη αύξηση των πιστώσεων¹⁴ οδηγεί σε ανάλογη αύξηση των παραγωγικών συντελεστών και συνακόλουθα της παραγωγής¹⁵ (Δρούγκας και Μηλιάκος, 1986).
- ✓ Αποφάσεις για τους τρόπους εξεύρεσης των απαιτούμενων κεφαλαίων, δεδομένου ότι η χρηματοδότηση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, όπως και κάθε χορηγητική-πιστωτική διαδικασία, προϋποθέτει αποταμιευτικά κεφάλαια, καθώς η διαδικασία της αποταμίευσης αποτελεί ενεργητικό μέρος στην άσκηση της πίστης.
- ✓ Συσχέτιση της αγροτικής πίστης με την ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος.
- ✓ Η άμεση πρόσβαση των αγροτών με την αγροτική πίστη¹⁶.
- ✓ Η συνεχής επαγγελματική εκπαίδευση του προσωπικού και των φορέων που εμπλέκονται στη διαδικασία άσκησης της αγροτικής πίστης.
- ✓ Ο συντονισμός των φορέων αυτών.
- ✓ Η ύπαρξη ερευνητικού-μελετητικού κέντρου για την αγροτική ανάπτυξη και οικονομία, την πιστωτική πολιτική και τον αναπτυξιακό προγραμματισμό.
- ✓ Η θετική στάση της πολιτείας απέναντι στην αγροτική ανάπτυξη.

Τέλος, σημειώνεται ότι η αγροτική πίστη δεν είναι πανάκεια και δε λύνει από μόνη της τα προβλήματα του αγροτικού χώρου, καθώς για την ευημερία του πρωτογενούς τομέα απαιτείται μια συνολική προσέγγιση, όπως υπηρεσίες συμβούλων, marketing, οργανώσεις παραγωγών κ.ά., η οποία εμπεριέχει μια σειρά αλληλοεξαρτώμενων διαδικασιών που πα-

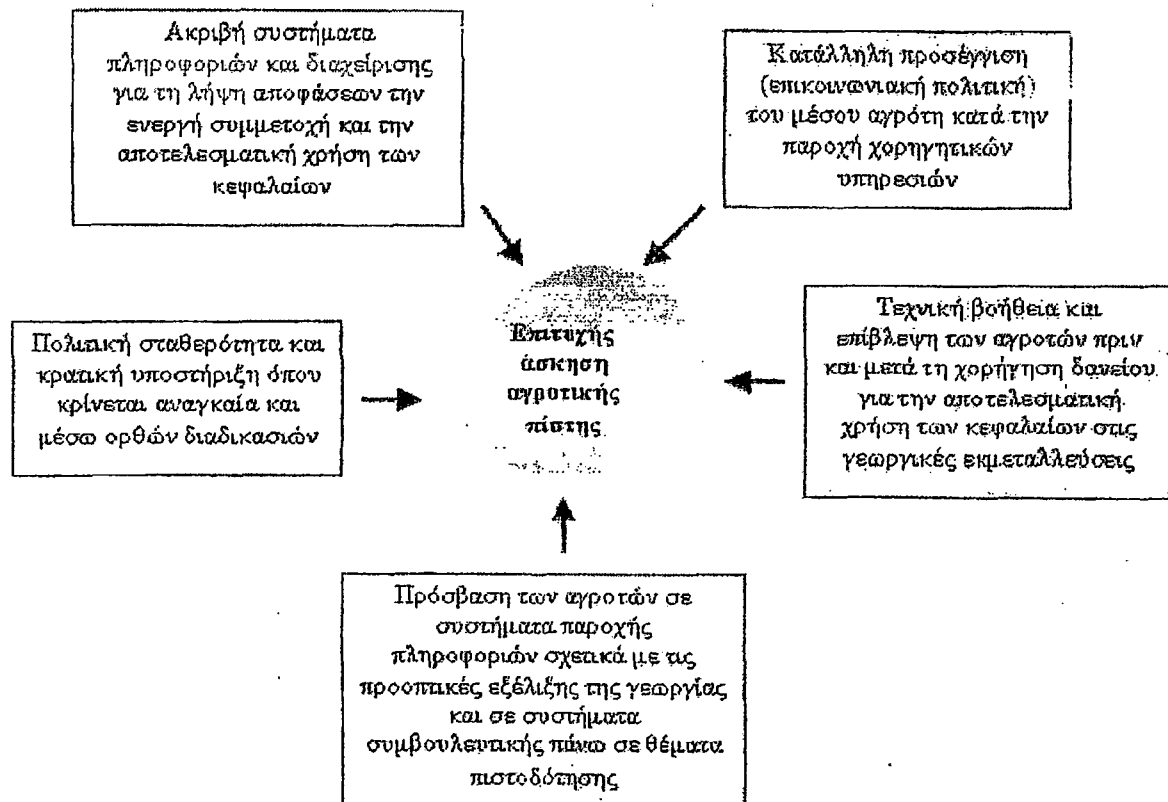
¹⁴ Με δεδομένους τους συνολικούς χρηματοδοτικούς πόρους της οικονομίας.

¹⁵ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ένταση των πληθωριστικών πιέσεων και τη χειροτέρευση του ισοζυγίου πληρωμών.

¹⁶ Σημειώνεται ότι η άμεση πρόσβαση των αγροτών με την αγροτική πίστη / πιστωτικά ιδρύματα, δεν αναιρεί το συνεργατισμό και το συντονισμό του των πιστωτικών φορέων με τις συνεταιριστικές οργανώσεις.

ρέχονται στο δανειζόμενο αγρότη. Επίσης δίδεται έμφαση στο γεγονός ότι το δανειζόμενο κεφάλαιο αυξάνει τον κίνδυνο αποτυχίας μιας γεωργικής εκμετάλλευσης¹⁷, πλην όμως δίδει την ευκαιρία στον παραγωγό να επιτύχει μεγαλύτερα/περισσότερα εισοδήματα (Κιτσοπανίσης, 1990). Έτσι ο χειρισμός του δανείου και ευρύτερα η άσκηση αγροτικής πίστης απαιτούν προσοχή και σοβαρότητα, προκειμένου να επιτευχθούν οι επιδιωκόμενοι στόχοι και να διασφαλιστεί ο γόνιμος ρόλος της άσκησης της αγροτικής πίστης στη γεωργία και γενικότερα στην αγροτική οικονομία.

Επομένως, ένα επιτυχημένο πρόγραμμα πίστωσης του αγροτικού τομέα απαιτεί το κατάλληλο πλαίσιο εντός του οποίου θα λειτουργεί και οποιοσδήποτε περιορισμός ή έλλειμμα σε αυτό το περιβάλλον μπορεί να αποβεί υπεύθυνο για τη μη επιτυχή άσκηση της αγροτικής πίστης. Το παρακάτω σχήμα αποτυπώνει μερικές από τις προϋποθέσεις που απαιτούνται προκειμένου η δανειοδότηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων να συμβάλλει θετικά στην τοπική ανάπτυξη και ευημερία.

¹⁷ Ειδικά στον πρωτογενή τομέα, που διακρίνεται από αυξημένη βεβαιότητα, υψηλό κίνδυνο ολοκλήρωσης της παραγωγικής διαδικασίας και πολύ χαμηλή κυκλοφορική συχνότητα κεφαλαίων (Δρούγκας και Μηλιάκος, 1986).

4. Η σημασία του γεωργικού τομέα στην τοπική οικονομία του Ν. Καρδίτσας

4.1. Γεωγραφικά-Γεωμορφολογικά στοιχεία

Ο Ν. Καρδίτσας ανήκει διοικητικά στην Περιφέρεια Θεσσαλίας μαζί με τους Νομούς Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων και είναι ο μικρότερος σε έκταση των τεσσάρων νομών του θεσσαλικού διαμερίσματος με χαρακτηριστικό γνώρισμα την ομορφιά της αντίθεσης ορεινού όγκου και πεδινού τοπίου (κάμπου). Βρίσκεται σε κεντρικό γεωγραφικό σημείο στον ελληνικό χώρο και συγκεκριμένα καταλαμβάνει το νοτιοδυτικό τμήμα της Θεσσαλίας, συνορεύοντας με τους νομούς Τρικάλων (βόρεια), Λάρισας (ανατολικά), Φθιώτιδας και Ευρυτανίας (νότια) και Άρτας (δυτικά) και αποτελείται από 21 Δήμους¹⁸. Πρωτεύουσα του νομού είναι η Καρδίτσα, η μικρότερη σε πληθυσμό από τις τέσσερις πρωτεύουσες των Θεσσαλικών Νομών. Έχει έκταση 2.635.900 στρέμματα και σύμφωνα με την τελευταία απογραφή 129.536¹⁹ κατοίκους (εκ των οποίων οι 75.000 αποτελούν το γεωργικό πληθυσμό του νομού). Ο Νομός Καρδίτσας καταλαμβάνει το 18,8% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας Θεσσαλίας και το 2% της χώρας (www.statistics.gr).

Η γεωμορφολογία του νομού παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία. Περιλαμβάνει δύο τμήματα: ένα πεδινό και ένα ορεινό-ημιορεινό. Βορειοανατολικά του νομού απλώνεται ο θεσσαλικός κάμπος (πεδινό τοπίο), που καλύπτει σχεδόν τη μισή έκταση του νομού (47,7%). Αντίθετα, το νοτιοδυτικό τμήμα του καταλαμβάνεται από την οροσειρά της Πίνδου και των Αγράφων, οπότε σε αυτή την περιοχή το τοπίο είναι περισσότερο ορεινό-ημιορεινό [ορεινή έκταση (44,0%) και ημιορεινή έκταση (8,3%) του Νομού Καρδίτσας] (Λάσδα, 2000). Η γεωμορφολογία του Νομού είναι τέτοια που τον εντάσσει σε ευρύτερες γεωγραφικές ζώνες, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 9

¹⁸ Δήμοι που ανήκουν στον Νομό: Δήμος Αργιθέας, Δήμος Άρνης, Δήμος Αχελώου, Δήμος Ιθώμης, Δήμος Ιτάμου, Δήμος Καλλιφωνίου, Δήμος Κάμπου, Δήμος Καρδίτσας, Δήμος Μενελαΐδας, Δήμος Μητρόπολης, Δήμος Μουζακίου, Δήμος Νεβρόπολης Αγράφων, Δήμος Παλαμά, Δήμος Παμίσου, Δήμος Πλαστήρα, Δήμος Ρεντίνης, Δήμος Σελλάνων, Δήμος Σοφάδων, Δήμος Ταμασίου, Δήμος Φύλλου, Δήμος Αθαμανών.

¹⁹ Που αποτελούν το 1,2% του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

Βασικές ζώνες χρήσης στο Ν. Καρδίτσας	Ποσοστά
Βοσκότοποι	24,73%
Καλλιεργούμενες εκτάσεις	41,76%
Δασικές εκτάσεις	23,79%
Θικασμοί	4,84%
Υδατινές εκτάσεις	3,52%
Λοιπές εκτάσεις	1,36%
Σύνολο	100%

Πηγή: (Κόλλιας κ.ά., 2004)

Σύμφωνα με στοιχεία του 2001 από τη Διεύθυνση Γεωργίας του Ν. Καρδίτσας η κατανομή της γης είναι η εξής:

Πίνακας 10

Κατανομή γης	Μέγεθος (στρ)
Γεωργική γη	1.097.500
Βοσκότοποι	656.300
Δασικές εκτάσεις	631.800
Άγονες εκτάσεις	30.200
Δρόμοι-Κατοικημένοι χώροι	125.400
Υδατινές εκτάσεις	94.700
Σύνολο	2.635.900

Πηγή: Δ/ση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας

Σύμφωνα με τους δύο παραπάνω πίνακες καθίσταται αντιληπτό ότι ο πρωτογενής τομέας παίζει καθοριστικό ρόλο στην οικονομία του υπό μελέτη νομού, οπότε και αναμένεται ότι η ζήτηση/προσφορά ως προς τη χορήγηση δανείων για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις είναι υψηλή.

4.2 Πληθυσμός-Δημογραφικά στοιχεία

Στη συγκεκριμένα ενότητα, γίνεται αναφορά ως προς τα δημογραφικά δεδομένα της υπό μελέτη περιοχής, δεδομένου του γεγονότος ότι τα στοιχεία αυτά αποτυπώνουν εν μέ-

ρει μια σειρά σημαντικών οικονομικών, κοινωνικών και οικογεωγραφικών πληροφοριών, οι οποίες είναι απαραίτητες για την αξιολόγηση της αναπτυξιακής πορείας του νομού και της συμβολής του πρωτογενούς τομέα σε αυτή (2001) ο πληθυσμός του νομού Καρδίτσας ανέρχεται σε 129.536 άτομα (πραγματικός πληθυσμός)²⁰.

Πίνακας 11

Νομός	Συνολικός πληθυσμός			
	1971	1981	1991	2001
Καρδίτσα	133.776	124.930	126.854	129.536
Σύνολο Περιφέρειας	659.913	695.654	734.846	754.393
Σύνολο Χώρας	8.768.641	9.740.417	10.259.900	10.939.605

Πηγή: (Κόλλιας κ.ά., 2004), (www.economics.gr)

Από τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα διαπιστώνεται ότι ο Νομός Καρδίτσας συγκεντρώνει το 1,18% του συνολικού πληθυσμού της χώρας και το 17,2% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας.

Επίσης, προκειμένου να διαπιστωθεί η τάση του πληθυσμού του Ν. Καρδίτσας εξετάζεται ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του εντός της τελευταία τριακονταετίας. Τα δεδομένα της συγκεκριμένης μεταβολής φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 12

Νομός	Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%)		
	1971-81	1981-91	1991-2001
Καρδίτσα ²¹	-6,61	1,54	2,11
Σύνολο Περιφέρειας	5,42	5,63	2,66
Σύνολο Χώρας	11,08	5,33	6,62

Πηγή: (Κόλλιας κ.ά., 2004)

Πάντως από τον παραπάνω πίνακα κρίνεται σημαντικό να σημειωθεί ότι μεταξύ των απογραφών 1991 και 2001 ο πληθυσμός του νομού αυξήθηκε 2,1%, που είναι κατά πολύ μικρότερο της μέσης αύξησης στο σύνολο της χώρας.

²⁰ Εκ των οποίων 2.736 είναι αλλοδαποί, αποτελώντας το 2,1% του πληθυσμού.

²¹ Σημειώνεται ότι ο Ν. Καρδίτσας είχε το 3^ο υψηλότερο ποσοστό φυσικής μείωσης του πληθυσμού το 2001 (υπεροχή γεννήσεων/1.000 κατοίκους: -4,9) (www.economics.gr)

Η πληθυσμιακή κατάταξη του Νομού Καρδίτσας σε αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές την τελευταία εικοσαετία φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, όπου παρουσιάζονται στοιχεία για την ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού σε αστικό, ημιαστικό και αγροτικό:

Πίνακας 13

Πληθυσμός Ν. Καρδίτσας	1971	1981	1991	2001
Πραγματικός	100%	100%	100%	100%
Αστικός	19,3%	22%	23,87%	37,52%
Ημιαστικός	12,9%	14,21%	16,1%	—
Αγροτικός	67,8%	63,75%	60%	62,47%

Πηγή: (Κόλλιας κ.ά., 2004) και (Λάσδα, 2000)

Διαφαίνεται λοιπόν ότι πρόκειται για έναν αγροτικό νόμο, αφού πολύ πιο πάνω από το μισό του πληθυσμού ζει και δραστηριοποιείται σε αγροτικές περιοχές²². Παρόλα αυτά, εντός των τριών τελευταίων δεκαετιών, ο αστικός και ημιαστικός πληθυσμός αυξάνονται με ταυτόχρονη μείωση του αγροτικού πληθυσμού.

Ένα από τα αρνητικά δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού του Ν. Καρδίτσας είναι ότι σύμφωνα με στοιχεία έρευνας του 2001, ο νομός είχε το τρίτο υψηλότερο ποσοστό φυσικής μείωσης του πληθυσμού (υπεροχή γεννήσεων/1.000 κατοίκους: -4,94). Μάλιστα, είναι αξιοσημείωτη η τάση μααρασμού και εγκατάλειψης που επικρατεί στις ορεινές ιδίως περιοχές και που ενισχύεται τα τελευταία χρόνια, δεδομένων των περιορισμένων αναπτυξιακών δυνατοτήτων, των προβληματικών δικτύων υποδομών και της απουσίας ευκαιριών για απασχόληση του νέου ενεργού δυναμικού (Κόλλιας κ.ά., 2004). Η αποτύπωση της πληροφορίας σχετικά με την τάση μαρανση του αγροτικού κυρίως πληθυσμού στο νομό αποδίδει εν μέρει την αναπτυξιακή και εκσυγχρονιστική δυναμική του και δηλώνει την τάση «αποσύνδεσης-απομάκρυνσης» του πληθυσμού από τον πρωτογενή τομέα και την ενασχόληση με τη γεωργία.

²² Ο αγροτικός πληθυσμός του Ν. Καρδίτσας είναι υψηλός (62,47%) σε σχέση με την περιφέρεια Θεσσαλίας (28,2%) και τη χώρα 40% (Λάσδα, 2000).

4.3 Οικονομικά στοιχεία

Ο Νομός Καρδίτσας παράγει το 0,9% του συνολικού Α.Ε.Π. της χώρας²³ κατέχοντας την 29^η σειρά κατάταξης στους 52 νομούς της χώρας με βάση το κριτήριο του Α.Ε.Π. (www.statistics.gr).

Σε ό,τι αφορά τη σύνθεση του Α.Ε.Π. ο τριτογενής τομέας καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μερίδιο 61,36% του Α.Ε.Π. του Ν. Καρδίτσας και ακολουθούν ο πρωτογενής με ποσοστό 26,15% και ο δευτερογενής με 12,47%²⁴. Από τα διαθέσιμα στοιχεία της περιόδου 1990-98 διακρίνεται μια σταδιακή κάμψη του πρωτογενούς τομέα.

Πίνακας 14

Οικονομικό έτος	Ποσοστιαία συμμετοχή του γεωργικού τομέα στο Α.Ε.Π. του Ν. Καρδίτσας
1990	37,11%
1991	36,29%
1992	38,04%
1993	35,44%
1994	39,04%
1995	31,23%
1996	28,94%
1997	25,3%
1998	26,15%

Πηγή: (Κόλλιας κ.ά., 2004)

Αν και εμφανής η τάση μείωσης ως προς τη συμβολή του γεωργικού τομέα στο Α.Ε.Π. της περιοχής μελέτης, εν τούτοις το 26% δεν παύει να αποτελεί ένα σημαντικό ποσοστό, δεικνύοντας τη σημασία του τομέα στην οικονομική ανάπτυξη του νομού. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι το προαναφερόμενο ποσοστό επηρεάζει κατά πολύ τη συμβολή του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα στο Α.Ε.Π., δεδομένου ότι ο πρωτογενής τομέας «τροφοδοτεί» τόσο τη λειτουργία του εμπορίου, της μεταποίησης (δευτερογενής τομέας) όσο και τη λειτουργία των υπηρεσιών (π.χ. μεταφορές) (τριτογενής τομέας). Συνεπώς, η σημασία του γεωργικού τομέα στο Ν. Καρδίτσας κρίνεται καθοριστι-

²³ Για το οικονομικό έτος 1998.

²⁴ Τα δεδομένα αναφέρονται στο οικονομικό έτος 1998.

κή για την οικονομική ευρωστία της περιοχής.

Επίσης, για το Νομό Καρδίτσας παρατηρείται μια σταδιακή μείωση του ποσοστού των γεωργών για την περίοδο 1995-2002 (βλ. παρακάτω πίνακα). Σημειώνεται ότι το 1995 οι φορολογούμενοι αγρότες αντιπροσώπευαν τα 29,15% του συνόλου των φορολογούμενων στο νομό, ενώ το 2002 αντιπροσωπεύουν μόλις το 19,83%.

Πίνακας 15

Οικονομικό έτος	Αριθμός φορολογούμενων αγροτών του Ν. Καρδίτσας
1995	11.505
1996	12.001
1997	12.715
1998	12.778
1999	12.910
2000	12.855
2001	12.741
2002	10.069 ²⁵

Πηγή: (Κόλλιας κ.ά., 2004)

Το γεγονός αυτό δημιουργεί ιδιαίτερους προβληματισμούς ως προς το μέλλον του αγροτικού τομέα στο νομό και ευρύτερα της ελληνικής γεωργίας, και σαφώς ενδέχεται να επηρεάσει την οικονομία της περιοχής.

4.4. Ο Πρωτογενής τομέας του Ν. Καρδίτσας

Ο Ν. Καρδίτσας αποτελεί ένα κατ' εξοχήν αγροτικό νομό, όπου η οικονομία του εξαρτάται από τον πρωτογενή τομέα και κυρίως από την γεωργία που είναι η βασική απασχόληση των κατοίκων του νομού. Γενικά, καλλιεργούνται ως επί το πλείστον βαμβάκι²⁶, σιτηρά, καλαμπόκι, μηδική, καπνός, τεύτλα βιομηχανική τομάτα, αμπέλια και ζωοκομικά προϊόντα, ενώ εξίσου σημαντική στο Νομό Καρδίτσας είναι και η κτηνοτροφία (Ποδημα-

²⁵ Όπου το δηλωθέν εισόδημα του φορολογούμενου γεωργού ανέρχεται στο ύψος των 64.845 € (Κόλλιας κ.ά., 2004).

²⁶ Το κυριότερο προϊόν είναι το βαμβάκι, με το οποίο καλλιεργούνται περίπου τα 45,5% των καλλιεργήσιμων και το 66,7% των αρδευόμενων εκτάσεων και η παραγωγή του αντιπροσωπεύει το 33-37% της Ελληνικής Παραγωγής (Κόλλιας κ.ά., 2004).

τά, 2003). Σύμφωνα με στοιχεία, στη γεωργία αναλογεί το 26% του προϊόντος του νομού (η 2^η υψηλότερη συμμετοχή μετά τα Γρεβενά) και παράγεται 3,5% του συνολικού γεωργικού προϊόντος της χώρας (η 7^η υψηλότερη συμμετοχή στη χώρα) (www.economics.gr).

Στοιχεία για την κατανομή της γεωργικής γης²⁷ παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 16

Κατανομή γεωργικής γης ²⁸	Μέγεθος (στρ.)
Πεδινή	914.000
Ημιορεινή	57.000
Ορεινή	126.500
Σύνολο	1.097.500

(Πηγή: Δ/ση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας, 2001)

Από τον παραπάνω πίνακα διαφαίνεται ότι η γεωγραφική κατανομή των καλλιεργούμενων εκτάσεων παρουσιάζει μεγάλη συγκέντρωση της δραστηριότητας στην πεδινή περιοχή, καθώς το 82,7% της καλλιεργούμενης έκτασης είναι πεδινή. Το ποσοστό αυτό είναι υψηλότερο από τα αντίστοιχα της χώρας (55,7%) αλλά και της Θεσσαλίας (67,7%).

Επιπλέον, ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό (18%) της γεωργικής γης είναι ημιορεινή και ορεινή περιοχή. Δηλαδή, πέρα από τις πεδινές περιοχές του νομού, μέρος του γεωργικού εισοδήματος εισπράττεται και από τις ημιορεινές – ορεινές εκτάσεις που είναι γεωργικά εκμεταλλεύσιμες.

Επίσης, βάσει του πίνακα η καλλιεργήσιμη (καλλιεργούμενη και υπό αγρανάπαυση) έκταση στο νομό ανέρχεται σε 1.097.500 στρέμματα, που καταλαμβάνουν το 41,7% της συνολικής έκτασης. Στο πεδινό τμήμα του νομού συγκεντρώνονται και οι δυναμικές αρ-

²⁷ Η μέτρηση κατανομής της γης παρουσιάζει ενδιαφέρον γιατί αποτελεί το βασικότερο συντελεστή πρωτογενούς παραγωγής του οποίου η ιδιοκτησία και χρήση αντανακλά σε σημαντικό βαθμό τον τρόπο με τον οποίο κατανέμεται το γεωργικό εισόδημα και συνακόλουθα τη συμβολή της αγροτικής οικονομίας στην αναπτυξιακή πορεία της περιοχής μελέτης (Μαρτίνος και Λουλούδης, 1990).

²⁸ Μάλιστα σημειώνεται ότι το μέγεθος της έκτασης της αρδευόμενης γεωργικής γης ανέρχεται στα 842.000 στρ., ενώ η δυνάμενη να αρδευτεί γεωργική γη υπολογίζεται ότι είναι 950.000 στρ. (Δ/να Γεωργίας Ν. Καρδίτσας, 2001).

δευόμενες καλλιέργειες (βαμβάκι²⁹, καλαμπόκι, κ.ά.). Αντίθετα, στα ορεινά επικρατούν ο καπνός, η αμπελοκαλλιέργεια, τα δενδροειδή (αχλαδιές, μηλιές κ.λπ.), καθώς και οι λαχανόκηποι και στα μεγαλύτερα υψόμετρα απαντώνται καλλιέργειες, συνδεδεμένες ως επί το πλείστον με την κτηνοτροφία (μηδική, κοφτολίβαδα) (Κόλλιας κ.ά., 2004).

Μάλιστα, όσον αφορά στις κατηγορίες των γεωργικών εκμεταλλεύσεων του Ν. Καρδίτσας, περισσότερες πληροφορίες παρέχονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 17

Αγροτικές εκμεταλλεύσεις	Μέγεθος (στρ.)
Γεωργικές	7.000
Κτηνοτροφικές	200
Δασικές	0
Αλιευτικές	0
Γεωργοκτηνοτροφικές	12.800
Σύνολο	20.000

(Πηγή: Δ/ση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας, 2001)

Από τον παραπάνω πίνακα είναι εμφανής η κυριαρχία φυτικής (70%) παραγωγής, έναντι της ζωικής παραγωγής (30%)³⁰ στο νομό.

Πάντως, σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της Διεύθυνσης Γεωργίας Ν. Καρδίτσας το σύνολο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων συρρικνώνεται σημαντικά. Μάλιστα, βάσει των ίδιων πάντα στοιχείων οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις του νομού τη δεκαετία 1981-1991 μειώθηκαν κατά 15,8% ενώ η συρρίκνωση αυτή συνεχίστηκε και για την επόμενη δεκαετία (1991-2001) αγγίζοντας το 12,3% (Δ/ση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας, 2001). Το γεγονός αυτό χρήζει άμεσου προβληματισμού για το μέλλον του πρωτογενούς τομέα στο νομό, δεδομένου ότι ο Ν. Καρδίτσας στηρίζει σημαντικό μέρος της αναπτυξιακής τους πορείας στον αγροτικό τομέα.

Πίνακας 18

²⁹ Πάντως είναι γεγονός ότι η αγορά του Νομού Καρδίτσας είναι ουσιαστικά άμεσα εξαρτημένη από το ύψος της παραγωγής του πρωτογενή τομέα και ιδιαίτερα του βαμβακιού.

³⁰ Γεγονός που ενσωματώνει πολύ μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία, όταν στην Ε.Ε. η κατάσταση είναι ακριβώς αντίστροφη.

Γεωργία	Σύνολο καλλιεργειών (στρέμματα)	Αρδευθείσες καλλιεργείες (στρέμματα)
1995	1.099.651	906.573
1996	1.098.530	893.624
1997	1.099.601	866.625
1998	1.099.615	839.048
1999	1.097.624	849.529
2000	1.097.684	812.481
2001	1.089.328	775.803

(Πηγή: Κόλλιας κ.ά., 2004)

Επιπρόσθετα στοιχεία για τον πρωτογενή τομέα στο Ν. Καρδίτσας είναι η εικόνα στη γεωργία που αποτυπώνεται με εκμεταλλεύσεις μικρές, συνήθως κατακερματισμένες, οικογενειακής μορφής οι οποίες για να αντέξουν στον ανταγωνισμό εντατικοποίησαν το παραγωγικό τους σύστημα αξιοποιώντας κυρίως την άρδευση (www.economics.gr). Πάντως, είναι γεγονός ότι ο πολυτεμαχισμός της γεωργικής λειτουργίας επηρεάζει αρνητικά την οικονομική της λειτουργία, υπό την έννοια ότι δρα ανασταλτικά (Μαρτίνος και Λουλούδης, 1990):

- Στη διαδικασία εκσυγχρονισμού της ως προς την χρήση προηγμένης τεχνολογίας.
- Στη μείωση του κόστους, και
- Στην εξειδίκευση της παραγωγής.

Στοιχεία περί της τάξης μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στο Ν. Καρδίτσας για το έτος 2001 παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 19

Τάξεις μεγέθους γεωργ. εκμεταλλεύσεων	Αριθμός εκτάσεων
1-9 στρ.	2.000
10-29 στρ.	5.800
30-49 στρ.	4.900
50-99 στρ.	5.300
> 100 στρ.	2.000

(Πηγή: Δ/ση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας, 2001)

Διαφαίνεται, λοιπόν, ότι η πλειοψηφία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων δεν ξεπερνά τα 50 στρ. Το γεγονός αυτό, παρά τις προσπάθειες εντατικοποίησης της αγροτικής παρα-

γωγής, οδηγεί αναπόφευκτα σε υψηλό κόστος παραγωγής και χαμηλά εισοδήματα και επιβάλλει την αναζήτηση εισοδημάτων εκτός της αγροτικής εκμετάλλευσης και εκτός γεωργίας.

Λαμβάνοντας υπ' όψη ότι ο κλάδος του πρωτογενούς τομέα βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία και ότι οι πιθανότητες ανάκαμψής του είναι περιορισμένες στα πλαίσια της ενιαίας Ευρωπαϊκής αγοράς, γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι η περιοχή του Ν. Καρδίτσας έχει υποπέσει σε κρίση και αναζητούνται εναλλακτικές λύσεις που θα βοηθήσουν στην τόνωση της τοπικής οικονομίας (Κατσάρα, 2000). Για να ενισχύσει τη θέση του αξιοποιώντας αξιόλογους ενδογενείς πόρους ανάπτυξης, ο νομός οφείλει να εκμεταλλευτεί όσες περισσότερες δυνατότητες του προσφέρονται.

Η χρηματοδότηση του αγροτικού τομέα μπορεί να λειτουργήσει ως μέτρο ενίσχυσης και αναδιάρθρωσης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με αποτέλεσμα την αύξηση του αγροτικού εισοδήματος ή τουλάχιστον τη διατήρησή του σε ικανοποιητικά επίπεδα, την τόνωση της τοπικής οικονομίας η οποία, όπως προαναφέρθηκε, βασίζεται στην πορεία του πρωτογενούς τομέα και συνακόλουθα στη διεύρυνση της αναπτυξιακής προοπτικής του Ν. Καρδίτσας.

5. Η αγροτική πίστη στο Ν. Καρδίτσας

5.1 Φορείς πίστης

Οι φορείς πίστης στον αγροτικό τομέα εντός του υπό μελέτη νομού είναι οι: α)οι διάφοροι πιστωτικοί τραπεζικοί οργανισμοί και β)οι πιστωτικοί γεωργικοί συνεταιρισμοί (μέχρι το 2000, λόγω άρσης της άσκησης αγροτικής πίστης).

Οι πιστωτικοί τραπεζικοί οργανισμοί που δραστηριοποιούνται σήμερα στο Ν. Καρδίτσας είναι:

- ❖ Υποκαταστήματα της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας (Καρδίτσας, Μουζακίου, Παλαμά και Σοφάδων).
- ❖ Υποκαταστήματα της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδας (Καρδίτσας, Μουζακίου, Παλαμά, Προαστίου, Σοφάδων, Λεονταρίου και Κέδρου).
- ❖ Υποκαταστήματα Εμπορικής Τράπεζας Α.Ε. (Καρδίτσας, Παλαμά και Σοφάδων)
- ❖ Υποκαταστήματα της Γενικής Τράπεζας της Ελλάδας (Καρδίτσας)
- ❖ Υποκαταστήματα της Alpha Πίστewας (Καρδίτσας)
- ❖ Κατάστημα της Συνεταιριστικής Τράπεζας Καρδίτσας
- ❖ Υποκαταστήματα στη Eurobank-Εργασίας Α.Ε. (Καρδίτσας)
- ❖ Υποκαταστήματα της Τράπεζας Κύπρου (Καρδίτσας)
- ❖ Υποκαταστήματα στη Πειραιώς (Καρδίτσας)

Σημειώνεται ότι μέσα στα πλαίσια της ανοικτής αγοράς στο τραπεζικό σύστημα και του ανταγωνισμού, ο αγρότης μπορεί να απευθυνθεί σε οποιαδήποτε τράπεζα για την κάλυψη των αναγκών του. Παρόλα αυτά όμως ο αγρότης εξακολουθεί να επιλέγει πρώτα την Α.Τ.Ε., επειδή ακριβώς διαθέτει κατάλληλα χρηματοπιστωτικά εργαλεία ειδικά διαμορφωμένα για τις ανάγκες των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, με συγκριτικά πολύ χαμηλότερο επιτόκιο, λόγω επιδότησης. Οπότε, η άσκηση αγροτικής πίστης στο Ν. Καρδίτσας πραγματοποιείται σχεδόν αποκλειστικά από την Α.Τ.Ε. και όσες περιπτώσεις αγροτών εξυπηρετούνται από άλλους πιστωτικούς τραπεζικούς οργανισμούς, πρόκειται για εκείνες τις περιπτώσεις όπου:

- ❖ Έχουν υπερκαλύψει το διαθέσιμο πιστοδοτικό όριο που τους εγκρίνεται από την Α.Τ.Ε.

- ❖ Δανειοδοτούνται κάνοντας χρήση άλλων χορηγητικών προϊόντων (π.χ. καταναλωτικά με σαφώς υψηλότερο επιτόκιο), ικανοποιώντας καλλιεργητικές δαπάνες.

Η υπάρχουσα κατάσταση σχετικά με τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, ένα σπουδαίο ιστορικό θεσμό που υπήρξε βασικό στήριγμα της αγροτικής οικονομίας επί δεκαετίες, είναι ότι η πλειοψηφία αυτών εξετράπηκε από τον προορισμό τους και οδηγήθηκε σε ζημία (ατασθαλίες, κακοδιαχείριση, διαφθορά, τεράστια ελλείμματα και υποχρέωση στην Α.Τ.Ε.). Έτσι οδηγήθηκαν οι περισσότεροι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί όλων των βαθμίδων σε αδράνεια, αφού ελάχιστες Συνεταιριστικές Οργανώσεις κατάφεραν να διατηρήσουν κάποια δραστηριότητα, χωρίς να είναι σήμερα οικονομικά υπερχρεωμένες. Σήμερα, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενη ενότητα, κανένας από τους υφιστάμενους εν ενεργεία γεωργικούς συνεταιρισμούς δεν ασκεί αγροτική πίστη.

5.2. Στατιστικά στοιχεία

Στο σημείο αυτό κρίθηκε σκόπιμο να παρατεθούν στατιστικά στοιχεία σχετικά με την άσκηση αγροτικής πίστης στην υπό μελέτη περιοχή προκειμένου να επιτευχθεί μια πρώτη εκτίμηση για την πορεία της δανειοδότησης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στο Ν. Καρδίτσας. Τα υπάρχοντα στατιστικά στοιχεία που ακολουθούν αφορούν δύο περιόδους: α) τη δεκαετία 1975-1985, όπου ο πρωτογενής τομέας βρισκόταν σε «αναβρασμό»³¹ και β) την τελευταία τριετία 2001-2003, όπου ο πρωτογενής τομέας βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία, ιδίως από το 1995 και μετά. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι η περίοδος 1986-2000 δεν περιγράφεται στην παρούσα μελέτη, λόγω αδυναμίας συλλογής στοιχείων.

5.2.1 Δεκαετία 1976-1985

Γενικά η ποσοστιαία διάρθρωση του Ν. Καρδίτσας, στην άσκηση της αγροτικής πίστης ως προς το συνολικό ύψος χορηγήσεων κατά την δεκαετία 1976-1985 είναι η εξής:

³¹ Η «χρυσή εποχή των επιδοτήσεων» για το βαμβάκι.

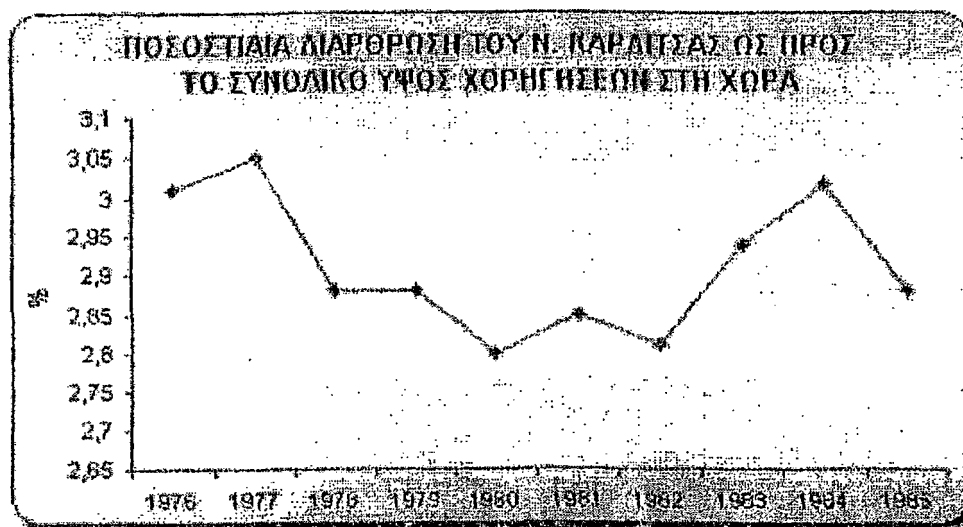
Πίνακας 20

Έτος	Ποσοστιαία διάρθρωση του Ν. Καρδίτσας ως προς το συνολικό ύψος χορηγήσεων στη χώρα
1976	3,01
1977	3,05
1978	2,88
1979	2,88
1980	2,80
1981	2,85
1982	2,81
1983	2,94
1984	3,02
1985	2,88

Πηγή: Κουσουλάκου και Λαζαρίδης, 1988

Δηλαδή, προκειμένου να έχουμε μια γραφική απεικόνιση της κατάστασης

Εικόνα 6

Όπου φαίνεται ότι ο Ν. Καρδίτσας ασκεί αγροτική πίστη σε ποσοστό χορηγήσεων στο 3% περίπου στο σύνολο της χώρας τη συγκεκριμένη περίοδο³².

Στοιχεία αναφορικά με χορηγήσεις δανείων κατά κατηγορίες φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

³² Στο ίδιο περίπου ποσοστό κυμαίνεται και η ποσοστιαία διάρθρωση αριθμού πιστούχων του Ν. Καρδίτσας στο σύνολο της χώρας.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΟΠΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

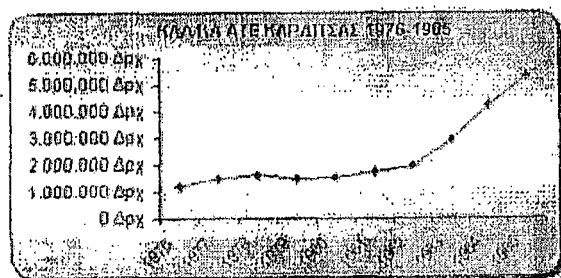
Πίνακας 21

Έτος	Βραχυπρόθεσμα				Μέσης και μακράς διάρκειας	Γενικό σύνολο
	Καλλιεργητικά	Με ενεργό χώρο	Προς οργανώσεις	Σύνολο		
1976	1231952	31078	170422	1433452	376358	1809810
1977	1483558	37274	177704	1728537	760210	2488747
1978	1647390	13516	217128	1878035	1075838	2953873
1979	1482766	14196	234399	1731360	436958	2168318
1980	1500064	13255	289645	1802963	328415	2131378
1981	1758475	15290	319053	2092818	504645	2597463
1982	1927468	12388	215715	2155571	1588742	3744313
1983	2909450	39580	529903	3478933	2004676	5483609
1984	4213118	91176	225550	4529845	2240373	6770218
1985	5341227	135875	155480	5632582	2254574	7887156

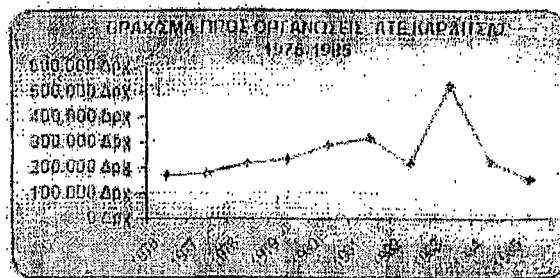
Πηγή: Κουσουλάκου και Λαζαρίδης, 1988

Τα παραπάνω απεικονίζονται στα γραφήματα που ακολουθούν:

Εικόνα 7

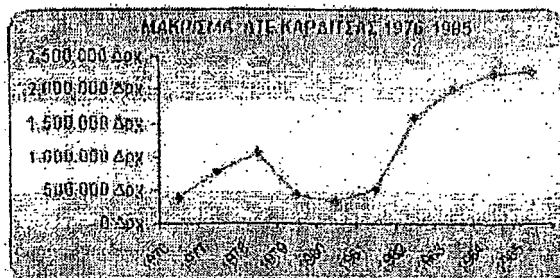
Εικόνα 9

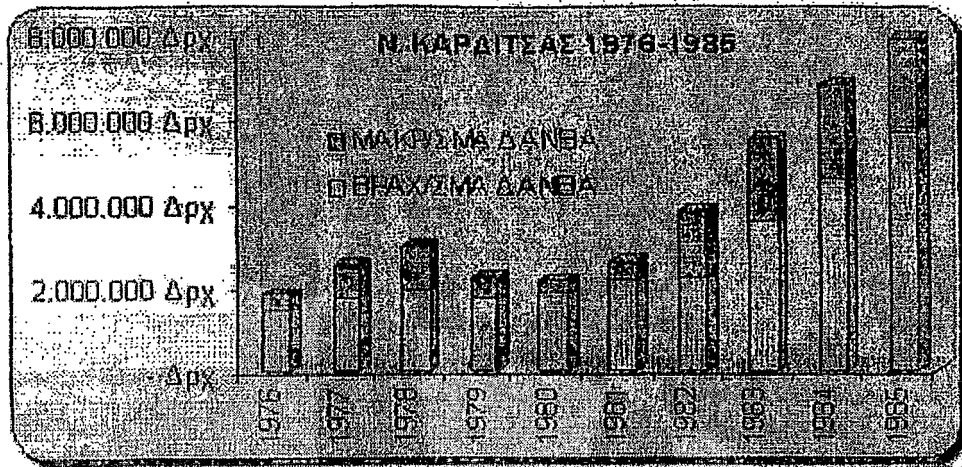
Εικόνα 8

Εικόνα 10

Εικόνα 11

Από τα παρακάτω καθίσταται αντιληπτή η αυξητική τάση για χορήγηση δανείων (βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων) στον υπό μελέτη νομό, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1976-1985, η οποία είναι ιδιαίτερα έντονη από το 1980 και μετά, τότε όπου οι επιδοτήσεις στην καλλιέργεια βάμβακος και καλαμποκιού ήταν ιδιαίτερα υψηλές. Σημειώνεται ότι ο δείκτης βραχυπρόθεσμων καλλιεργητικών δανείων ανά πιστούχο στο Ν. Καρδίτσας συγκριτικά με το σύνολο της χώρας (=100) αντιστοιχεί την συγκεκριμένη χρονική περίοδο κατά μέσο όρο στο 158,15, δηλαδή μιάμιση φορά περισσότερο από το μέσο όρο στο σύνολο της χώρας. Αντίστοιχα για τις μεσοπρόθεσμες χορηγήσεις ο δείκτης αυτός κυμαίνεται στο 120,07.

Σχετικά με τον αριθμό δανεισθέντων και οφειλετών, παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα τα εξής στοιχεία.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΟΠΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

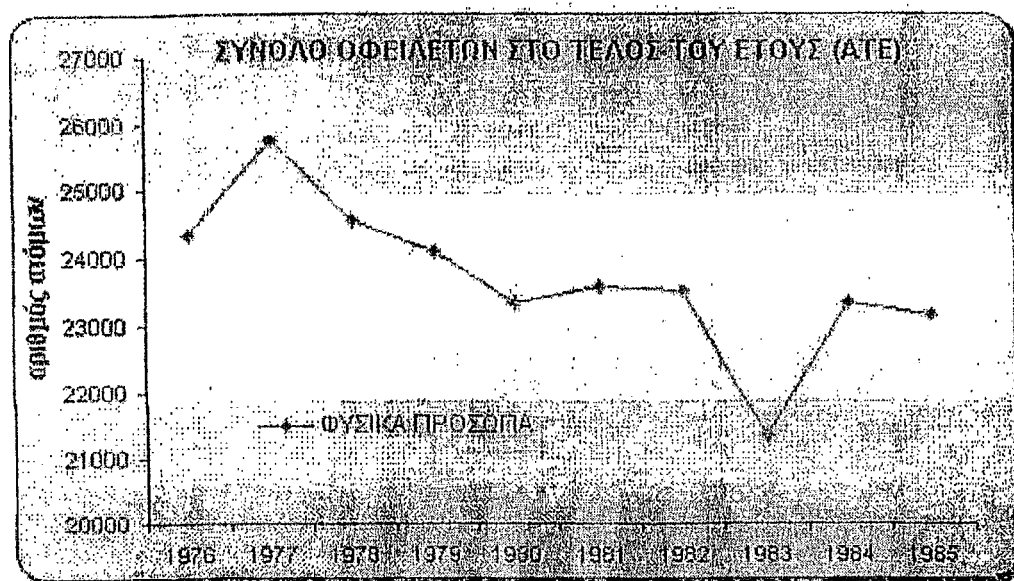
Πίνακας 22

Έτος	Δανεισθέντες κατά το έτος		Δανεισθέντες από προηγούμενα έτη που η μερίδα της κληθήκε κατά το έτος		Σύνολο οφειλετών στο τέλος του έτους	
	Φυσικά πρόσωπα	Νομικά πρόσωπα	Φυσικά πρόσωπα	Νομικά πρόσωπα	Φυσικά πρόσωπα	Νομικά πρόσωπα
	1976	23354	30	982	70	2434
1977	23814	37	839	58	25770	85
1978	23361	39	713	68	24531	98
1979	228837	38	1087	57	24096	97
1980	21673	28	874	65	23326	109
1981	21880	30	877	59	23584	103
1982	21459	27	882	60	23518	91
1983	22599	37	920	51	21332	96
1984	23433	78	932	39	2333	73
1985	22464	68	950	38	23164	128

Πηγή: Κουσουλάκου και Λαζαρίδης, 1988

Τα παραπάνω στοιχεία αναπαρίστανται γραφικά στο σχήμα που ακολουθεί:

Εικόνα 12

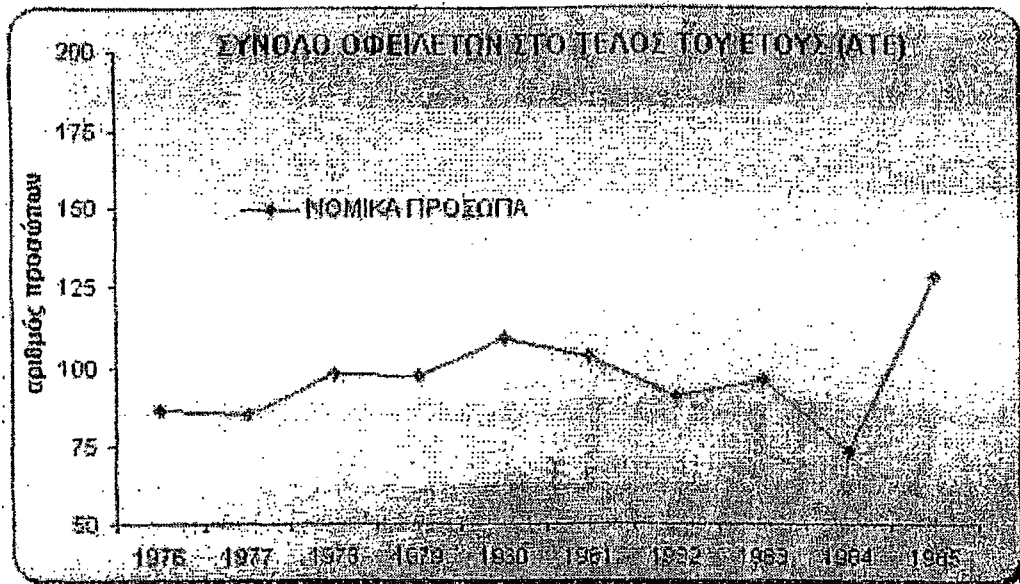

Παρατηρείται από το 1976 έως το 1985 μία μείωση του αριθμού των οφειλετών (φυσικών προσώπων) κατά 4,84%. Αντίθετα ο αριθμός των δανεισθέντων νομικών

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΟΠΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

προσώπων στο Ν. Καρδίτσας είναι σχετικά σταθερός, με εξαίρεση την απότομη αύξηση της περιόδου 1984-1985, που είναι της τάξης του 75,34% (βλέπε παρακάτω σχήμα).

Εικόνα 13

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο αριθμός των δανεισθέντων στο Ν. Καρδίτσας ανά κατηγορία δανείων.

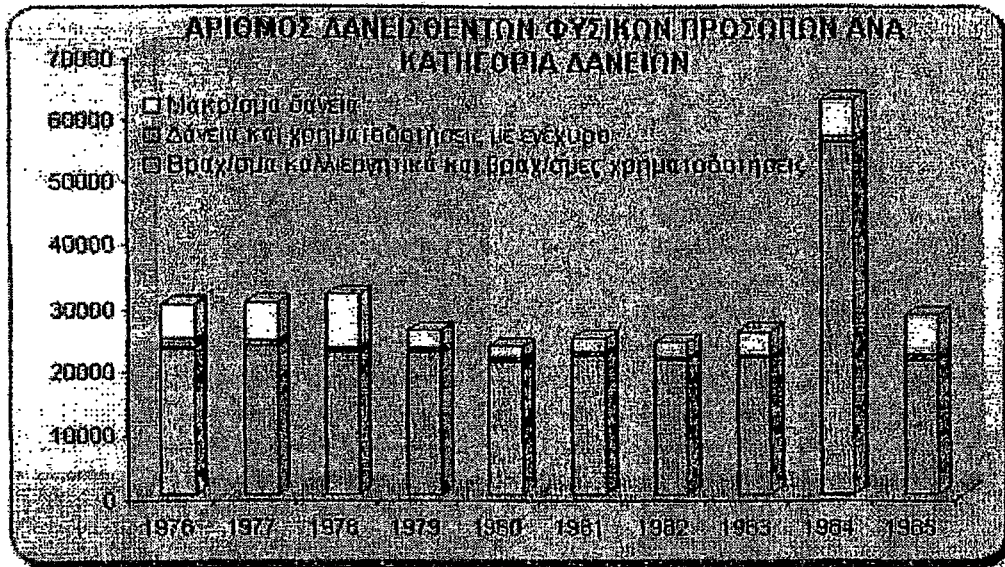
Πίνακας 23

Έτος	Βραχ/σμο καλλιεργητικά και βραχ/σμο χρηματοδοτήσεις		Δάνεια και χρηματοδοτήσεις με ενέχυρο		Μακρ/σμο δάνεια	
	Φυσικά πρόσωπα	Νομικά πρόσωπα	Φυσικά πρόσωπα	Νομικά πρόσωπα	Φυσικά πρόσωπα	Νομικά πρόσωπα
1976	22955	8	1321	14	5636	8
1977	23068	10	896	17	6094	10
1978	22157	13	622	14	8537	14
1979	22073	12	618	15	3076	16
1980	20671	1	389	12	1968	12
1981	21672	17	363	10	2471	8
1982	20950	17	331	8	2476	6
1983	21248	20	360	7	3914	17
1984	55652	54	996	8	6118	50
1985	20713	45	1180	6	6500	57

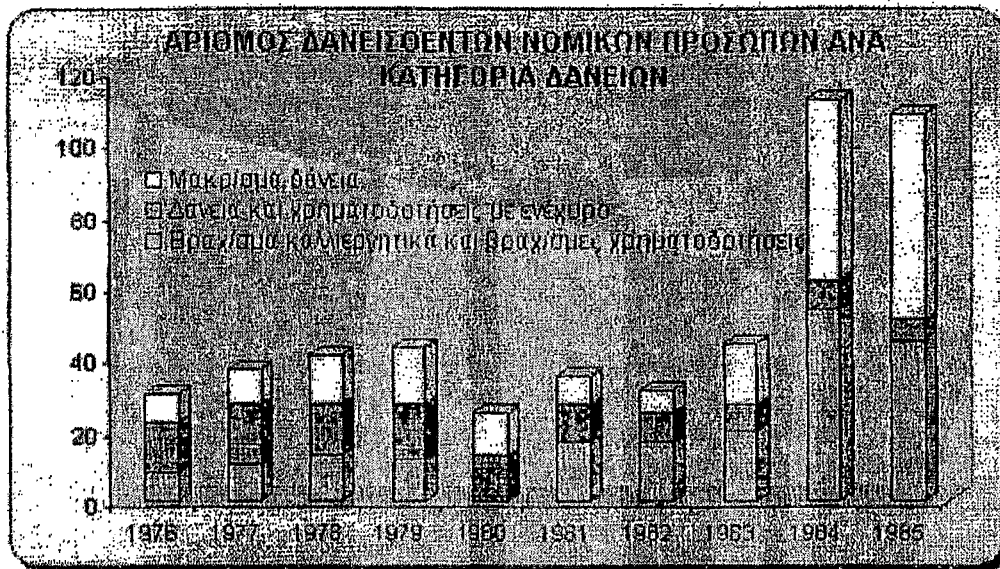
Πηγή: Κουσουλάκου και Λαζαρίδης, 1988

Τα παραπάνω στοιχεία αναπαρίστανται γραφικά στα σχήματα που ακολουθούν:

Εικόνα 14

Εικόνα 15

Από τη μελέτη των γραφημάτων προκύπτει ότι στα φυσικά πρόσωπα υπερτερούν οι αιτήσεις για βραχυπρόθεσμα δάνεια, ενώ στα νομικά πρόσωπα οι ανάγκες για μακροπρόθεσμα δανειοδότηση είναι σε εξίσου σημαντικές.

5.2.2 Τριετία 2001-2003

Λόγω της δυσκολίας συλλογής στοιχείων σχετικά με το σύνολο την άσκηση αγροτικής πίστης στο επίπεδο του Ν. Καρδίτσας, τα στοιχεία³³ που παρατίθεται αφορούν το Κα-

³³ Σημειώνεται επίσης, ότι στα στοιχεία δεν ανεγράφησαν οι εκταμιεύσεις στεγαστικών (αγροτικού τομέα ή μη) και καταναλωτικών δανείων, λόγω αδυναμίας συλλογής στοιχείων.

τάστημα Α.Τ.Ε. Καρδίτσας, που αποτελεί κατάστημα Α' κατηγορίας, και εξυπηρετεί τη μεγαλύτερη χωρικά και πληθυσμιακά έκταση στον υπό μελέτη νομό. Βάσει των δεδομένων αυτών μπορεί κανείς να θεωρήσει χωρίς σημαντικό στατιστικό σφάλμα, ότι τα ποσοστά και τα συμπεράσματα που απορρέουν από αυτά αντιστοιχούν στο σύνολο του νομού.

Συγκεκριμένα:

Πίνακας 24

Σύνολο εκταμιεύσεων της περιόδου 2001-2003 (ποσά σε χιλ. Ευρώ)		
Κατάστημα Α.Τ.Ε. Καρδίτσας		
Έτος	Βραχύπροθεσμα αγροτικού τομέα	Μακροπρόθεσμα αγροτικού τομέα
2001 ³⁴	6065.335	2271.403
2002	8516.473	6913.308
2003	9272.561	7481.19

Από τα παραπάνω καθίσταται φανερό ότι κατά τη διετία 2002-2003 τα βραχυπρόθεσμα δάνεια του αγροτικού τομέα αυξήθηκαν κατά ποσοστό 8,9%. Επίσης, η αύξηση των μεσοπρόθεσμων χορηγήσεων κυμαίνεται στο 8,2%. Αυτό συνεπάγεται ότι υπάρχει υψηλή απαίτηση (αυξανόμενη ζήτηση) του αγροτικού πληθυσμού για κεφάλαια, προκειμένου να τα χρησιμοποιήσουν στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Αναλυτικότερα, για κάθε έτος ισχύουν τα εξής:

³⁴ Τα ποσά αναφέρονται μόνο στο δεύτερο εξάμηνο του 2001, οπότε και δεν μπορεί να γίνει σύγκριση των εκταμιεύσεων που αντιστοιχούν σε αυτό το έτος με τα επόμενα έτη.

Α) Περίοδος 2001

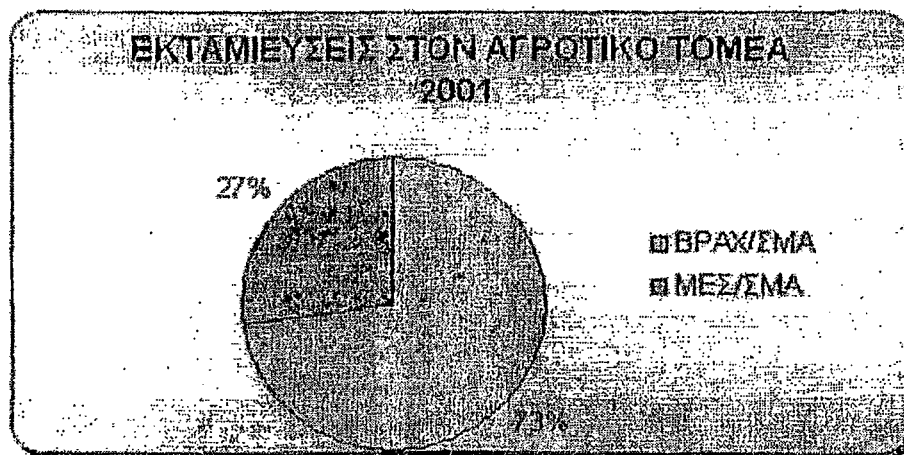
Πίνακας 25

Κατηγορία δανείου	Σύνολο εκταμιεύσεων έτους 2001 (ποσό σε χιλ. ΕΥΡΩ) - Κατάστημα Α.Τ.Ε. Καρδίτσας	
	30/06/2001	31/12/2001
Βραχ/σμο αγροτ. τομέα		6065.339
Μεσ/σμο αγροτ. τομέα		2271.403
Βραχ/σμο εξωγ. τομέα		1353
Μεσ/σμο εξωγ. τομέα		552
ΣΥΝΟΛΟ		10241.74

Πηγή: Α.Τ.Ε. Καρδίτσας, αρχείο.

Από τα διαθέσιμα στοιχεία, δεν κατέστη δυνατόν να καταχωρηθούν ύψη εκταμιεύσεων για το πρώτο εξάμηνο του 2001 στο Κατάστημα Α.Τ.Ε. Καρδίτσας. Τα υπάρχοντα δεδομένα για το έτος 2001 αφορούν μόνο το δεύτερο εξάμηνο. Καθίσταται επομένως φανερό ότι δεν υπάρχει η δυνατότητα αποτύπωσης μιας ολοκληρωμένης εικόνας στο σύνολο του έτους 2001 όσον αφορά στην άσκηση της αγροτικής πίστης στην υπό μελέτη περιοχή. Πάντως, σε γενικές γραμμές προκύπτει ότι οι βραχυπρόθεσμες χορηγήσεις υπερτερούν των μεσοπρόθεσμων σε αναλογία 2,7 : 1 (βλ. παρακάτω σχήμα) και ότι το σύνολο των εκταμιεύσεων του αγροτικού τομέα είναι πολλαπλάσιο του εξωγεωργικού, γεγονός που δεικνύει ότι η πλειοψηφία των δανειοληπτών της Α.Τ.Ε. Καρδίτσας πρόκειται για αγρότες και αγροτικές επιχειρήσεις.

Εικόνα 16

Β) Περίοδος 2002

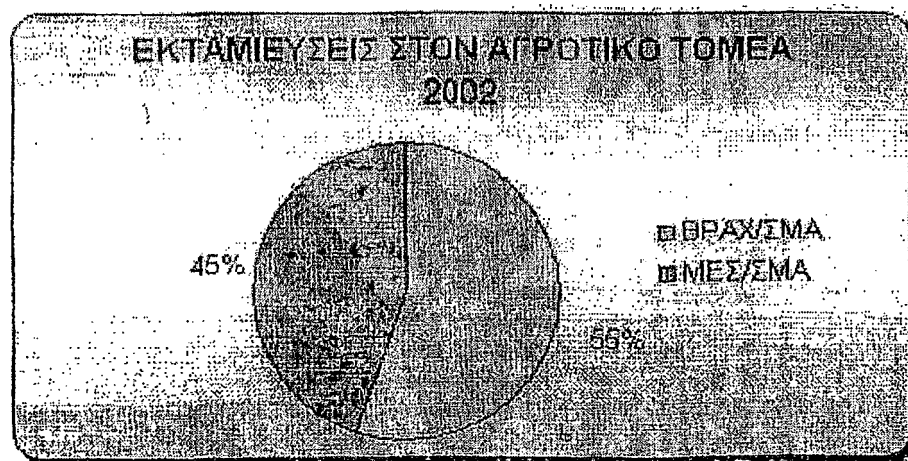
Πίνακας 26

Κατηγορία δανείων	Σύνολο εκταμιεύσεων έτους 2002 (ποσά σε χιλ. Ευρώ) - Κατάστημα Α.Τ.Ε. Καρδίτσας	
	30/06/2002	31/12/2002
Βραχ/σμα αγροτ. τομέα	3402.494	5113.979
Μεσ/σμα αγροτ. τομέα	2718.712	4194.596
Βραχ/σμα εξωγ. τομέα	554.210	1321.920
Μεσ/σμα εξωγ. τομέα	51.500	222.100
ΣΥΝΟΛΟ	6726.916	10852.595

Πηγή: Α.Τ.Ε. Καρδίτσας, αρχείο.

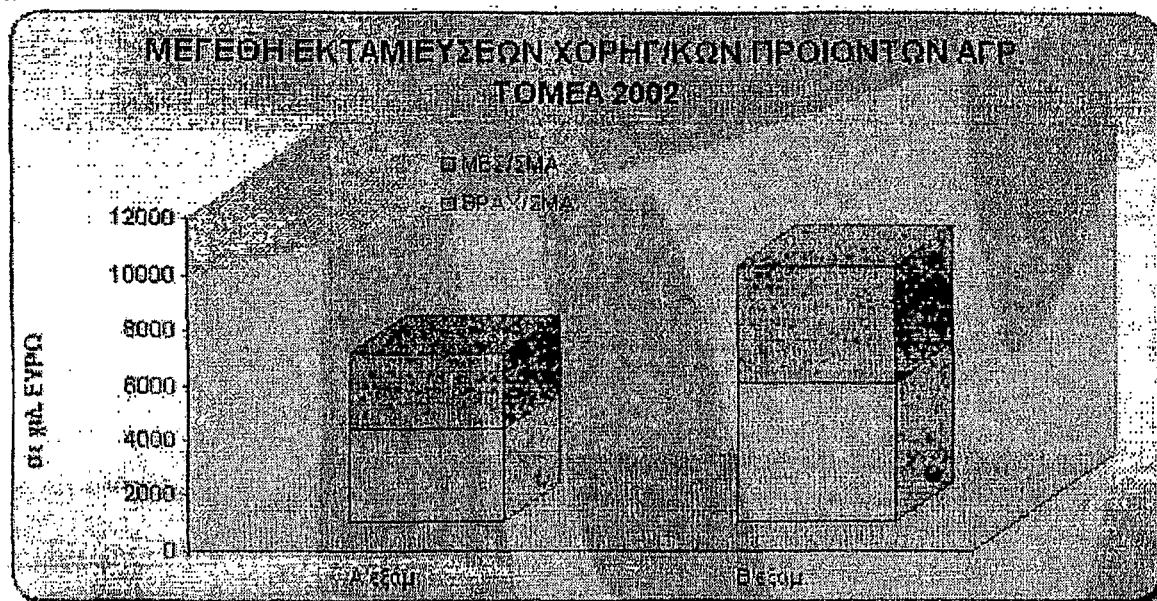
Τα παρακάτω φαίνονται διαγραμματικά στα σχήματα που ακολουθούν:

Εικόνα 17

Δηλαδή, οι βραχυπρόθεσμες χορηγήσεις υπερτερούν των μεσοπρόθεσμων σε αναλογία 1,25 : 1.

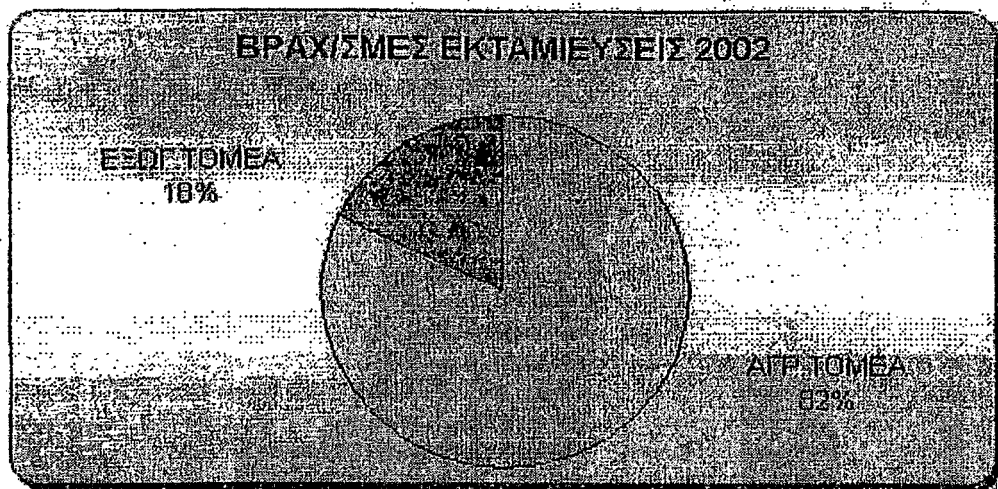
Εικόνα 18

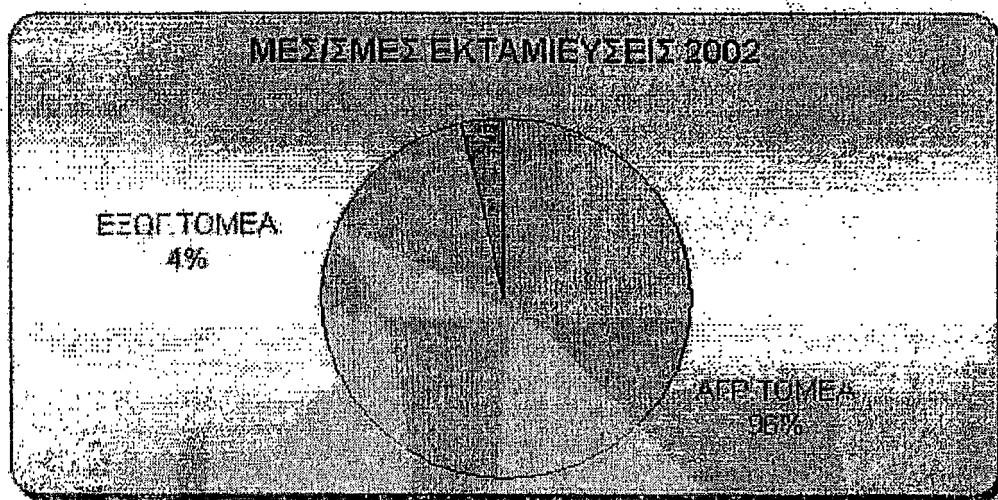
Σύμφωνα με το σχήμα προκύπτει ότι οι εκταμιεύσεις των πιστοδοτικών πακέτων του αγροτικού τομέα είναι συγκριτικά περισσότερες και μεγαλύτερες σε κεφάλαιο το δεύτερο εξάμηνο του έτους. Προφανώς, επειδή για το πλείστο των καλλιεργειών, η περίοδος Ιανουάριος-Μάρτιος αποτελεί κατά κάποιο τρόπο «νεκρά» περίοδο τόσο από πλευράς εργασιών από μέρους των αγροτών στις εκμεταλλεύσεις τους (κυρίως καλλιέργειες βάμβακος) όσο και από πλευράς αναγκών σε κεφάλαιο, δεδομένου ότι εκείνη την περίοδο γίνονται οι πληρωμές και οι δαπάνες είναι συγκριτικά μικρότερες από ότι κατά τους μήνες Μάιο-Νοέμβριο. Η διαφορά μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου εξαμήνου αφορά αύξηση της τάξης του 50% για τις βραχυπρόθεσμες χορηγήσεις και 54% για τις μεσοπρόθεσμες χορηγήσεις.

Επίσης με βάση τον παραπάνω πίνακα προέκυψαν στα σχήματα που ακολουθούν οι ποσοστιαίες συμμετοχές των βραχυπρόθεσμων και μεσομακροπρόθεσμων δανείων του αγροτικού τομέα στο σύνολο των βραχυ- και μεσο-χορηγήσεων.

Εικόνα 19

Εικόνα 20

Σύμφωνα με τα δύο τελευταία σχήματα συμπεραίνεται ότι ο όγκος και το πλήθος εκταμιεύσεων των πιστοδοτικών προϊόντων του αγροτικού τομέα (Βραχυπρόθεσμα-Μεσομακροπρόθεσμα δάνεια), στο Κατάστημα Α.Τ.Ε. Καρδίτσας υπερτερούν των πιστοδοτικών προϊόντων του εξωγεωργικού τομέα. Διαφαίνεται επομένως, ότι το πελατολόγιο της Α.Τ.Ε. είναι ως επί το πλείστον το κομμάτι του αγροτικού πληθυσμού της υπό μελέτη περιοχής.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΟΠΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Γ) Περίοδος 2003

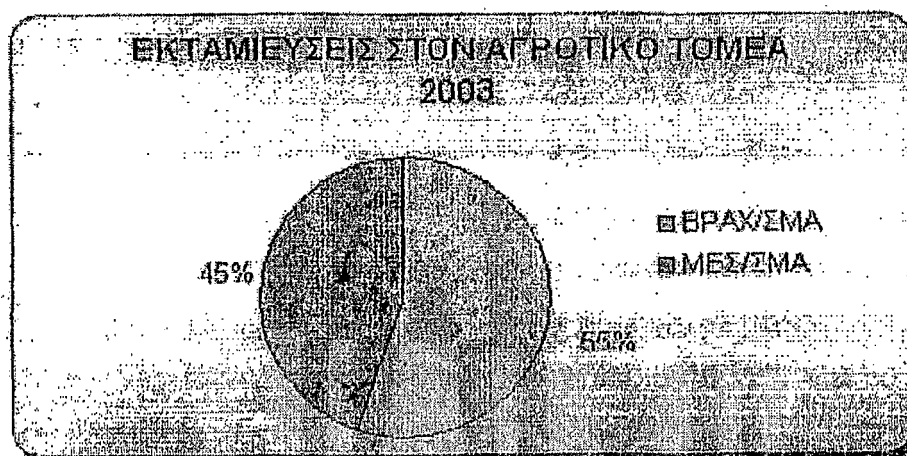
Πίνακας 27

Σύνολο εκταμιεύσεων έτους 2003 (ποσά σε χιλ. Ευρώ) - Κατάστημα Α.Τ.Ε. Καρδίτσας				
Κατηγορία δανείου	30/06/2003		31/12/2003	
	Φυσικών προσώπων	Νομικών προσώπων	Φυσικών προσώπων	Νομικών προσώπων
Βραχ/σμα αγροτ. τομέα	3426.284		5835.31	10.977
Μεσ/σμα αγροτ. τομέα	1906.711	5.115	5564.249	5.115
Βραχ/σμα εξωγ. τομέα	47.423	168.65	200.084	1181.994
Μεσ/σμα εξωγ. τομέα	13.669	116.077	156.669	116.077
ΣΥΝΟΛΟ	5394.087	289.842	11756,3	1314.163

Πηγή: Α.Τ.Ε. Καρδίτσας, αρχείο

Τα παραπάνω φαίνονται διαγραμματικά στα σχήματα που ακολουθούν:

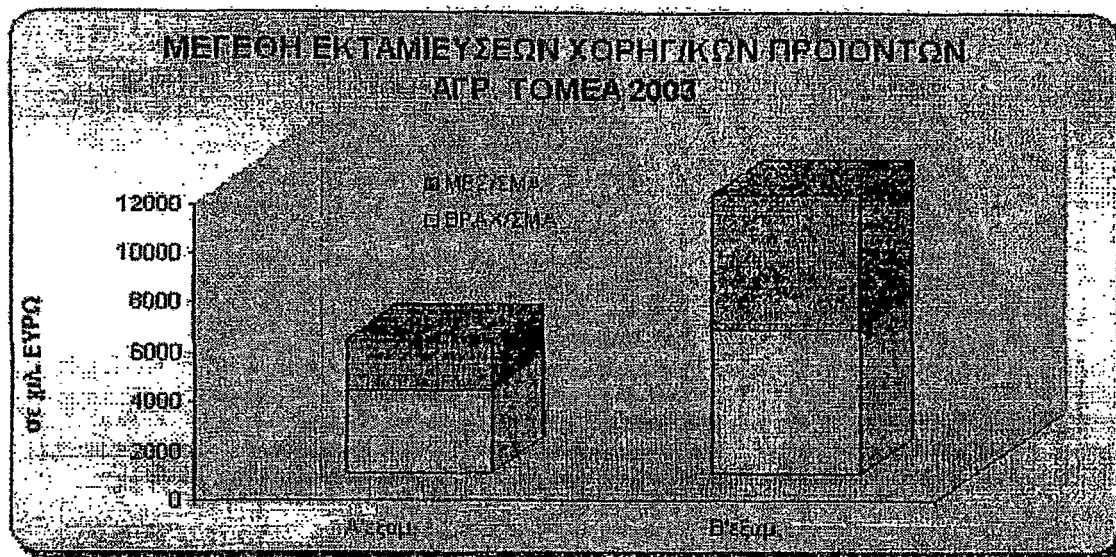
Εικόνα 21

Δηλαδή, όπως συνέβη και την περίοδο 2002, έτσι και στο έτος 2003 οι βραχυπρόθεσμες χορηγήσεις υπερτερούν των μεσοπρόθεσμων σε αναλογία 1,25 : 1. Συμπεραίνεται, επομένως, μια σταθερότητα ως προς τις απαιτήσεις των αγροτών και αγρο-

τικών επιχειρήσεων σε βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο δανεισμό.

Εικόνα 22

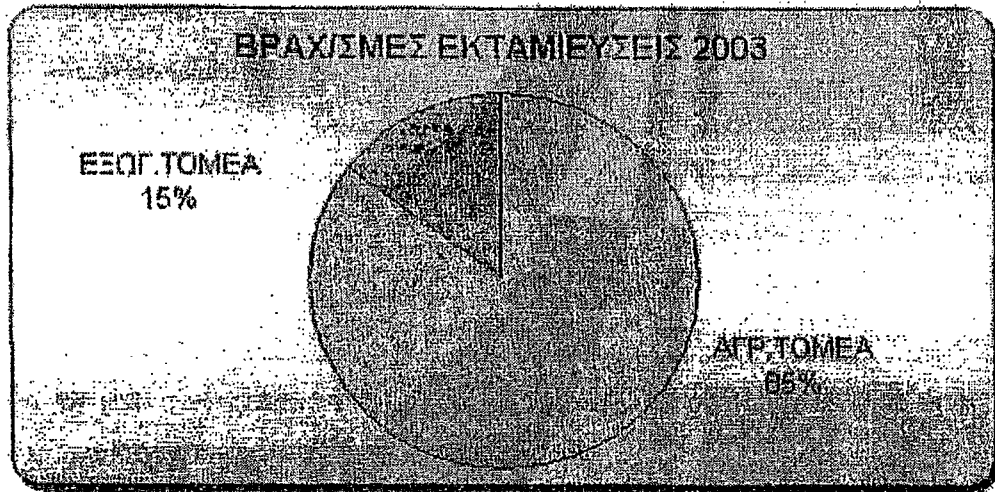

Σύμφωνα με το σχήμα προκύπτει ότι κατά το έτος 2003 επίσης οι εκταμιεύσεις των πιστοδοτικών πακέτων του αγροτικού τομέα είναι συγκριτικά περισσότερες και μεγαλύτερες σε κεφάλαιο το δεύτερο εξάμηνο του έτους. Η διαφορά μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου εξαμήνου αφορά αύξηση της τάξης του 70% για τις βραχυπρόθεσμες χορηγήσεις και 192% για τις μεσοπρόθεσμες χορηγήσεις.

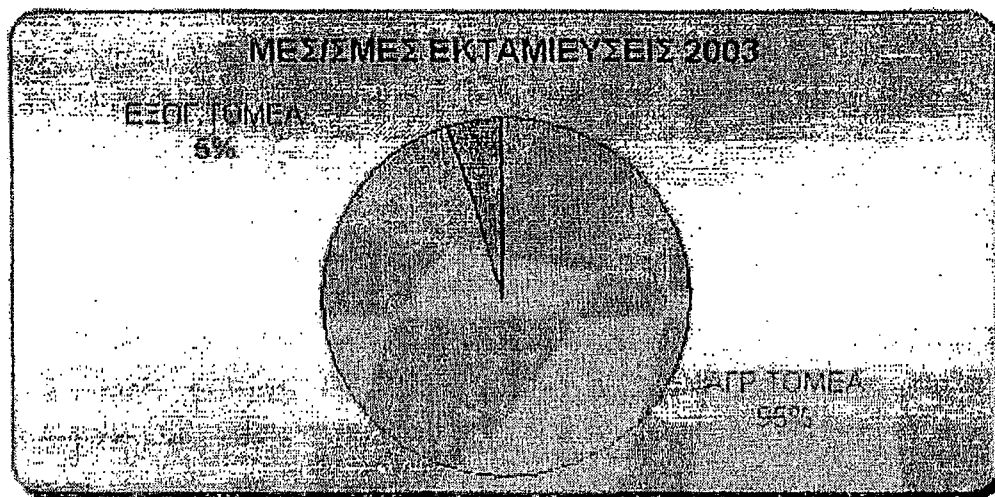
Επίσης σημειώνεται ότι στο σύνολο των βραχυπροθέσμων και μεσομακροπρόθεσμων εκταμιεύσεων του αγροτικού τομέα αναφέρονται τόσο τα φυσικά πρόσωπα (αγρότες) όσο και τα νομικά πρόσωπα (αγροτικές επιχειρήσεις). Όμως τα δεύτερα σε ποσοτικά κριτήρια κατέχουν πολύ μικρό μερίδιο στο σύνολο των εκταμιεύσεων. Συγκεκριμένα, καταλαμβάνουν μόλις το 0,12% και το 0,14% στο σύνολο των βραχυ- και μεσο-προθέσμων δανείων αντίστοιχα.

Επίσης, με βάση τον παραπάνω πίνακα προέκυψαν στα σχήματα που ακολουθούν οι ποσοστιαίες συμμετοχές των βραχυπρόθεσμων και μεσομακροπρόθεσμων δανείων του αγροτικού τομέα στο σύνολο των βραχυ- και μεσο-χορηγήσεων.

Εικόνα 23

Εικόνα 24

Σύμφωνα με τα δύο τελευταία σχήματα συμπεραίνεται ότι ο όγκος και το πλήθος εκταμιεύσεων των πιστοδοτικών προϊόντων του αγροτικού τομέα (Βραχυπρόθεσμα-Μεσομακροπρόθεσμα δάνεια), στο Κατάστημα Α.Τ.Ε. Καρδίτσας υπερτερούν των πιστοδοτικών προϊόντων του εξωγεωργικού τομέα.

Δυστυχώς, δεν κατέστη δυνατόν να αναγραφούν στοιχεία σχετικά με τον αριθμό πιστούχων και οφειλετών (φυσικά και νομικά πρόσωπα), όπως επίσης και τη μεταβολή τους στο εύρος του χρόνου, αλλά ούτε και η ποσοστιαία διάρθρωση συνολικού αριθμού πιστούχων ανά Κατάστημα στον συγκεκριμένο νομό. Πάντως, είναι γεγονός ότι η Α.Τ.Ε. συντηρεί τα τρέχοντα έτη τους παραδοσιακούς πελάτες της και εμφανίζει δείγματα προσέλκυσης νέων αγροτών, γεγονός που σημαίνει ότι διαχρονικά διευρύνει το πελατολόγιό της στο σύνολο του αγροτικού πληθυσμού.

5.2.3 Δημοσκόπηση

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θεωρήθηκε χρήσιμη η εφαρμογή της μεθόδου της δημοσκόπησης, προκειμένου να αποτιμηθεί η άποψη και εκτίμηση των αγροτών πιστούχων του Ν. Καρδίτσας αναφορικά με την άσκηση αγροτικής πίστης. Πρόκειται για ένα απλό ερωτηματολόγιο 10 συνολικά ερωτήσεων, προκειμένου να υπάρξει μια ενδεικτική αποτίμηση της κατάστασης. Ερωτήθηκαν 70 αγρότες, που αποτελούν ένα πολύ μικρό (ελάχιστο) δείγμα του συνόλου των οφειλετών, προκειμένου να προκύψουν ασφαλή συμπεράσματα. Παρόλα αυτά επιχειρήθηκε η παρουσίαση των αποτελεσμάτων του συγκεκριμένου ερωτηματολογίου, έτσι ώστε να αποδοθεί χονδρικά μια πρώτη εικόνα περί των απόψεων που επικρατούν στους αγρότες πιστούχους του νομού.

Συγκεκριμένα τέθηκαν οι εξής ερωτήσεις:

1) Ποια η ηλικία σας; [Δεδομένου να αντληθεί πληροφορία αν ο ερωτηθείς είναι στην αρχή ή στο τέλος της γεωργικής του δραστηριότητας και να αξιολογηθούν οι απόψεις του με βάση αυτό].

2) Ποια ήταν η γεωργική σας εκμετάλλευση; [Βάσει της συγκεκριμένης ερώτησης λαμβάνονται πληροφορίες για το είδος της εκμετάλλευσης –γεωργία-κτηνοτροφία].

3) Ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο επιλέξατε να δανειοδοτηθείτε από την Α.Τ.Ε.; [Οι ερωτηθέντες ήταν όλοι πελάτες της Α.Τ.Ε.].

4) Είστε ικανοποιημένος με τα ισχύοντα χορηγητικά προϊόντα της Α.Τ.Ε. και σε ποιο βαθμό; [Προκειμένου να αντληθεί πληροφορία σχετικά με την ικανοποίηση του μέσου αγρότη από την άσκηση αγροτικής πίστης].

5) Πόσο χρονικό διάστημα κράτησε η διαδικασία χορήγησης του δανείου από την ημερομηνία αίτησης; [Προκειμένου να αξιολογηθεί ο «χρόνος αναμονής» για την απόκτηση κεφαλαίου από τον πιστωτικό οργανισμό].

6) Θεωρείτε γενικότερα ικανοποιητικές τις υπηρεσίες που λαμβάνεται από την Α.Τ.Ε. και σε ποιο βαθμό; [Η συγκεκριμένη ερώτηση κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική, καθώς δεικνύει σε μια πρώτη εικόνα την θετική ή αρνητική άποψη του αγρότη για τον πιστωτικό φορέα].

7) Πιστεύετε ότι τα προσφερόμενα προγράμματα άσκησης αγροτικής πίστης (π.χ. χαμηλότοκα δάνεια σε νέους αγρότες) υποβοηθούν στην αναστροφή της ηλικιακής πυραμίδας των αγροτών της χώρας προς όφελος των νεότερων σε ηλικία αγροτών; [Προκειμένου να αποτιμηθεί η θετική ή αρνητική άποψη του αγρότη για τη δανειοδότηση και τη παροχή

κινήτρων σε νέους αγρότες].

8) Πιστεύεται ότι η δανειοδότηση των αγροτών συμβάλλει στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη; [Ότι ισχύει για την ερώτηση Νο 4].

9) Πιστεύεται ότι η δανειοδότηση των αγροτών δρα ως μέτρο για την ενίσχυση της αύξησης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας; [Ότι ισχύει για την ερώτηση Νο 4].

10) Τι πιστεύεται για την Κοινή Αγροτική Πολιτική; [Η συγκεκριμένη ερώτηση είναι πολύ γενική και τέθηκε στο τέλος του ερωτηματολογίου, προκειμένου να υπάρξει μια πρώτη εκτίμηση σχετικά με το βαθμό ικανοποίησης του αγρότη όσον αφορά στην σύγχρονη πραγματικότητα για τον αγροτικό χώρο].

Διευκρινίζεται ότι ο αριθμός των ερωτημάτων ήταν σκόπιμα περιορισμένος (σύνολο ερωτήσεων 11), καθώς οι ερωτηθέντες δεν ήταν ιδιαίτερα «πρόθυμοι» να δώσουν απαντήσεις σε μια σειρά ερωτήσεων, πιθανώς επειδή υπάρχει έως ένα βαθμό το συναίσθημα της καχυποψίας από την πλευρά τους. Μάλιστα, είναι ενδεικτικό να σημειωθεί ότι όταν τα ερωτηματολόγια συμπληρώνονταν εντός των καταστημάτων της Αγροτικής Τραπέζης, οι απαντήσεις που αφορούσαν τις απόψεις των δικαιούχων ήταν περισσότερο φειδωλές, από όταν η δημοσκόπηση διεξάγονταν εκτός της τραπέζης.

Επίσης, σημειώνονται οι ερωτήσεις όπως θέτονταν είχαν τυχαία σειρά κατάταξης προκειμένου κάθε ερώτημα να απαντάται ξεχωριστά και να αποφευχθούν τυχόν συνειρμικοί συσχετισμοί με προηγούμενες ερωτήσεις-απαντήσεις. Έτσι αποτυπώνεται μια περισσότερο ειλικρινής και επομένως μια πραγματική εικόνα από τον κάθε ερωτηθέντα.

Πάντως, είναι γεγονός ότι η διαδικασία της δημοσκόπησης και γενικότερα η συλλογή δεδομένων υπό τη μορφή συνεντεύξεων χρειάζεται ύψιστη προσοχή. Αυτό ισχύει επειδή η δημοσκόπηση βασίζεται στις αντιδράσεις ενός δείγματος του πληθυσμού και πάντα τίθεται το ερώτημα κατά πόσο αντιπροσωπευτικό είναι το δείγμα.

Η παρούσα δημοσκόπηση είναι τυχαία, και σημειώνεται ότι στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας, η δημοσκόπηση δεν ήταν αυτοσκοπός για να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο και στις τεχνικές συλλογής στοιχείων (τυχαιοποίηση). Απλά, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, πραγματοποιήθηκε προκειμένου να αποτυπωθεί μια πρώτη εκτίμηση για την άσκηση της αγροτικής πίστης. Επομένως, επισημαίνεται ότι τα παραγόμενα αποτελέσματα από τη συλλογή των δεδομένων έχουν σημαντικό βαθμό αβεβαιότητας και προφανώς περιθώρια σφάλματος.

Τα αποτελέσματα από το ερωτηματολόγιο φαίνονται παρακάτω:

Ερώτηση 1: Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως ερωτήθηκαν 70 αγρότες-οφειλέτες. Ο μέσος όρος της ηλικίας των ερωτηθέντων ήταν 53,22 έτη και η τυπική απόκλιση του δείγματος προσέγγισε την τιμή 3,32 και ο συντελεστής παραλλακτικότητας είναι 8,55%, σχετικά μικρός, γεγονός που δευκνύει τη μικρή παραλλακτικότητα του δείγματος. Τα προαναφερόμενα φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 28

Στατιστικό δείγμα – Ηλικία ερωτηθέντων	
Μέσος όρος	53,22 έτη
Τυπική απόκλιση	3,32
Συντελεστής παραλλακτικότητας	8,55%

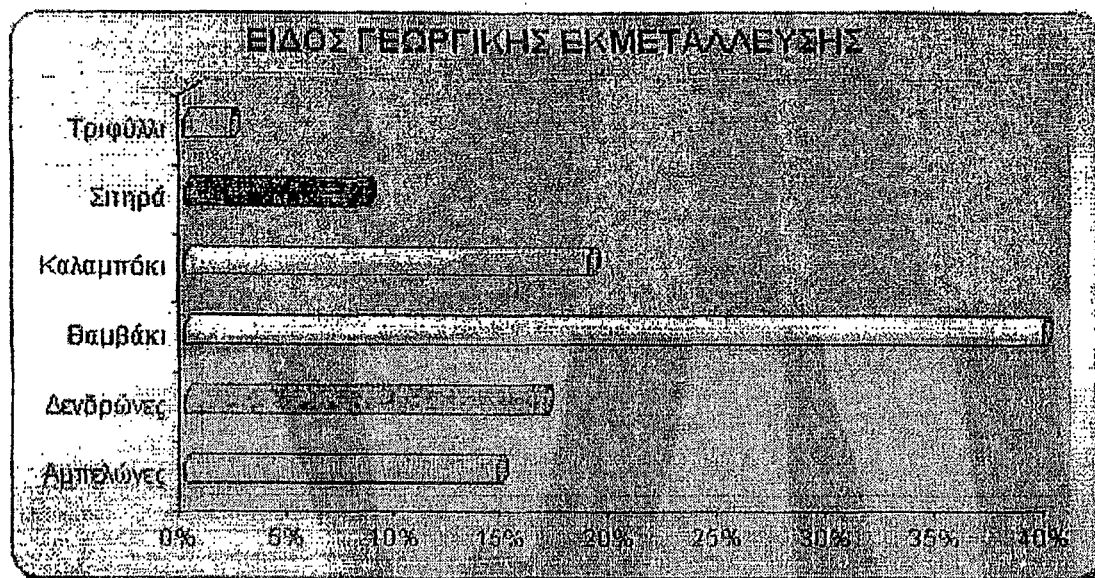
Ερώτηση 2: Το είδος της γεωργικής εκμετάλλευσης των ερωτηθέντων, όπως επίσης και το ποσοστό συμμετοχής τους στο σύνολο των εκτάσεων παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 29

Στατιστικό δείγμα – Είδος γεωργικής εκμετάλλευσης	
Αμπελώνες	14,58%
Δενδρώνες	16,67%
Βαμβάκι	39,58%
Καλαμπόκι	18,75%
Σιτηρά	8,33%
Τριφύλλι	2,08%

Τα παραπάνω φαίνονται σχηματικά ως εξής:

Εικόνα 25

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η βαμβακοπαραγωγή, η οποία εξάλλου αποτελεί και την κατ' εξοχήν καλλιέργεια του θεσσαλικού κάμπου κυριαρχεί σημαντικά έναντι των άλλων. Είναι προφανές να λεχθεί ότι αμπέλια και δενδρώνες αφορούν τους αγρότες των ορεινών περιοχών και βαμβάκι και καλαμπόκι τους αγρότες των πεδινών περιοχών.

Ερώτηση 3: Ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο επιλέγει να δανειοδοτηθεί από την Α.Τ.Ε., όπως προέκυψε από τα ερωτηματολόγια είναι τα χαμηλά επιτόκια αναφορικά με τα δάνεια του αγροτικού τομέα. Η συγκεκριμένη απάντηση δόθηκε από το σύνολο των ερωτηθέντων. Επίσης σημειώνεται ότι στη συγκεκριμένη ερώτηση επικαλούνταν ταυτόχρονα και η άποψη ότι η Α.Τ.Ε. είναι η τράπεζα των αγροτών, οπότε δεν υπάρχει κατά κάποιον τρόπο «εναλλακτική λύση».

Ερώτηση 4: Αναφέρεται στο βαθμό ικανοποίηση από τα ισχύοντα χορηγητικά προϊόντα του αγροτικού τομέα.

Πίνακας 30

Στατιστικό δείγμα-Βαθμός ικανοποίηση για το ισχύοντα επιτόκιο αγροτικών δανείων	
Καθόλου	55%
Λίγο	23%
Μέτρια	19%
Πολύ	3%

Τα παραπάνω φαίνονται σχηματικά ως εξής:

Εικόνα 26

Όπου φαίνεται ότι η πλειοψηφία δεν είναι ικανοποιημένη με τα ισχύοντα επιτόκια. Παρόλα αυτά κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου διατυπωνόταν συχνά η άποψη ότι σε σύγκριση με τα επιτόκια προηγούμενων ετών η κατάσταση είναι πιο ικανοποιητική.

Ερώτηση 5: Αναφέρεται στο χρονικό διάστημα της διαδικασίας χορήγησης και κατά κάποιο τρόπο αποτυπώνει την “ταλαιπωρία” των αγροτών για δανειοδότηση. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 31

Στατιστικό δείγμα- Χρονικό διάστημα δανειοδότησης	
Δέκα μέρες	10%
Μέχρι είκοσι μέρες	31%
Μέχρι ένα μήνα	41%
Δύο μήνες	12%
Περισσότερο	6%

Η διαγραμματική απεικόνιση των απαντήσεων στο συγκεκριμένο ερώτημα φαίνεται στο σχήμα που ακολουθεί:

Εικόνα 27

Προκύπτει, επομένως, ότι η διαδικασία δανειοδότησης, αποτελεί μια σχετικά χρονοβόρα διαδικασία, καθώς απαιτεί διάστημα μεγαλύτερο των είκοσι ημερών στην πλειοψηφία των περιπτώσεων. Φυσικά, σε αυτό πέρα από τους καθαρά γραφειοκρατικούς λόγους (εξωγενών της Α.Τ.Ε., όπως για παράδειγμα τιμολόγια, συμβόλαια, υποθήκες κ.ά.), συνδράμουν οι διάφοροι ελεγκτικοί μηχανισμοί, προκειμένου να διαπιστωθεί η ακεραιότητα των στοιχείων, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για την επισφαλή και πιστή τήρηση των κανονισμών της τραπεζικής πρακτικής. Πάντως, στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι η καθυστέρηση στη δανειοδότηση του αγρότη πολλές φορές οδηγεί τον τελευταίο στη δανειοδότησή του από μη ελεγχόμενους φορείς πίστης (-μη επίσημη έκφραση της αγροτικής πίστης), οι οποίοι καθορίζουν συνήθως πολύ υψηλές τις τιμές των επιτοκίων δανεισμού, οι οποίες αποβαίνουν δυσβάστακτες για τους αγρότες-οφειλέτες κατά τη στιγμή της επιστροφής των δανεισθέντων κεφαλαίων.

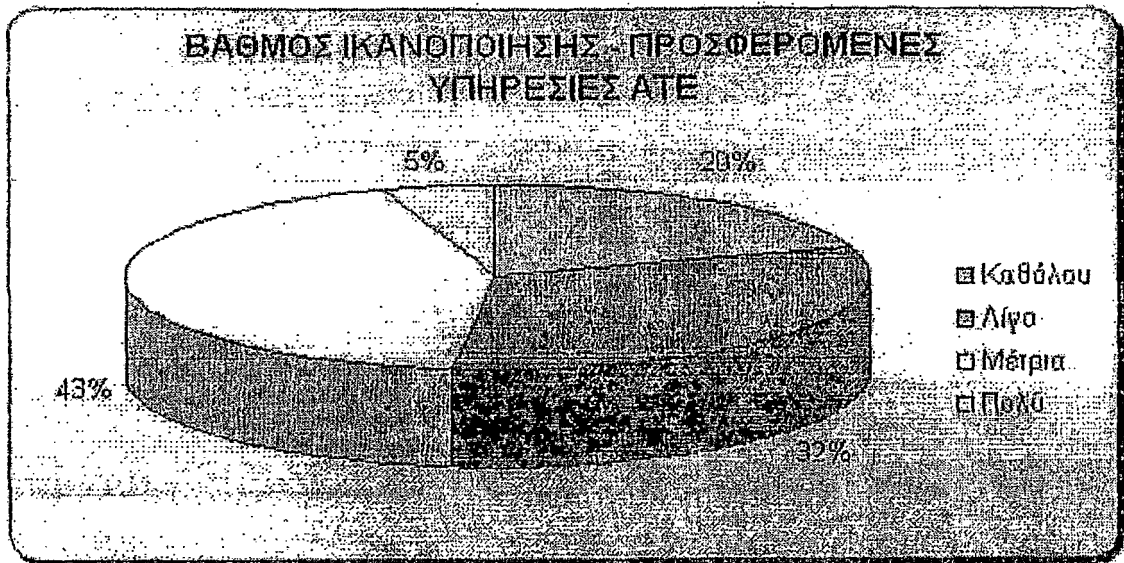
Ερώτηση 6: Αναφέρεται στη γενικότερη άποψη των αγροτών για τις προσφερόμενες υπηρεσίες από την Α.Τ.Ε. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 32

Στατιστικό δείγμα - Βαθμός ικανοποίησης αγροτών από προσφερόμενες υπηρεσίες στην Α.Τ.Ε.	
Καθόλου	20%
Λίγο	32%
Μέτρια	43%
Πολύ	5%

Τα παραπάνω φαίνονται σχηματικά ως εξής:

Εικόνα 28

Από ότι προκύπτει οι απόψεις δίστανται όσον αφορά στο βαθμό ικανοποίησης των αγροτών. Πάντως, είναι γεγονός ότι οι «πολύ ευχαριστημένοι» αγρότες-πελάτες της Α.Τ.Ε. αποτελούν την μειοψηφία. Το εξαιρετικά αυτό μικρό ποσοστό χρήζει άμεσου προβληματισμού από τις κεντρικές διευθύνσεις της Α.Τ.Ε. προκειμένου να αποκτήσει ένα περισσότερο φιλικό πρόσωπο προς το πελατολόγιό της.

Ερώτηση 7: Η ερώτηση αυτή σχετίζεται με τη θεώρηση της επικουρικότητας της ευνοϊκής δανειοδότησης των νέων αγροτών ως προς την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος των αγροτικών περιοχών. Οι ερωτηθέντες απάντησαν τα εξής:

Πίνακας 33

Στατιστικό δείγμα-Βαθμός επικουρικότητας δανειοδότησης νέων αγροτών στην αναστροφή της ηλικιακής πυραμίδας των αγροτών	
Ικανοποιητικά	50%
Πολύ ικανοποιητικά	38%
Καθόλου ικανοποιητικά	13%

Η διαγραμματική απεικόνιση των απαντήσεων στο συγκεκριμένο ερώτημα φαίνεται στο σχήμα που ακολουθεί:

Εικόνα 29

Φαίνεται, λοιπόν ότι η πλειοψηφία πιστεύει ότι βοηθά το μέτρο αυτό σημαντικά όσον αφορά στη βελτίωση της δημογραφικής σύστασης του αγροτικού πληθυσμού. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι ο μέσος όρος ηλικίας των ερωτηθέντων είναι τα 53 έτη.

Ερώτηση 8: Η ερώτηση αυτή αναφέρεται στην άποψη των αγροτών/πιστούχων σχετικά με τη συμβολή της χρηματοδότησης του αγροτικού τομέα και της δανειοδότησης στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη.

Πίνακας 34

Στατιστικό δείγμα-Βαθμός συμβολής της δανειοδότησης του αγροτικού τομέα στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη	
Καθόλου	14%
Λίγο	18%
Μέτρια	39%
Πολύ	29%

Βάση του παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι οι αγρότες θεωρούν ότι σε μακροοικονομικό επίπεδο η χρηματοδότηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων συμβάλλει σε κάποιο ποσοστό στην αναπτυξιακή πορεία του Ν. Καρδίτσας, όπως επίσης και σε ευρύτερα πλαίσια, στην ανάπτυξη της περιφέρειας.

Ερώτηση 9: Στα ίδια πλαίσια με την Ερώτηση 7 είναι η τρέχουσα ερώτηση δεδομένου ότι αφορά το συλλογικό και όχι το ατομικό συμφέρον, καθώς αναφέρεται στη θεώρη-

ση της επικουρικότητας της άσκησης της αγροτικής πίστης ως προς την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

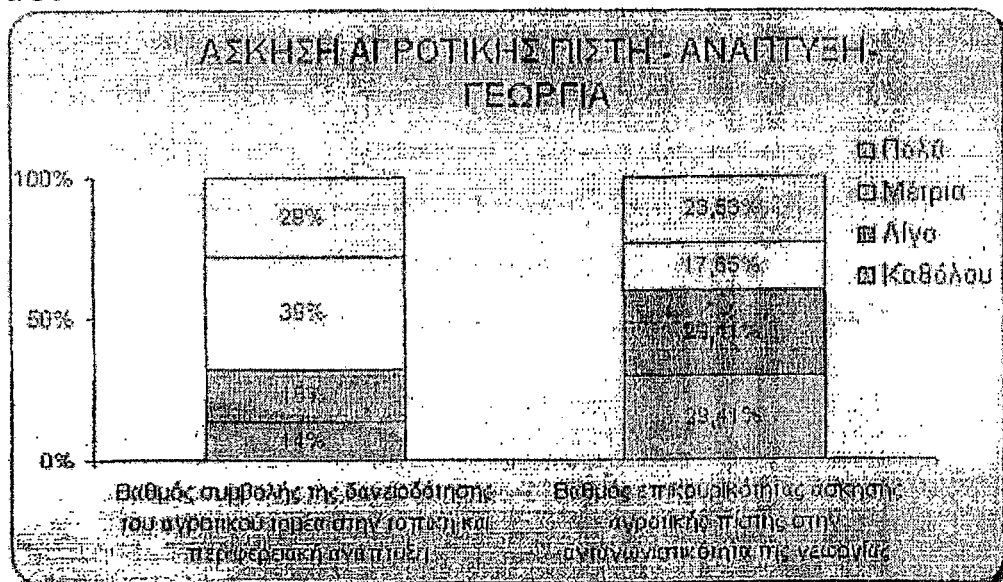
Πίνακας 35

Στατιστικό δείγμα-Βαθμός επικουρικότητας άσκησης αγροτικής πίστης στην ανταγωνιστικότητα της γεωργίας	
Καθόλου	29,41%
Λίγο	29,41%
Μέτρια	17,65%
Πολύ	23,53%

Παρατηρείται ότι οι απόψεις αναφορικά με το συγκεκριμένο προβληματισμό δίστανται, καθώς ισομερίζονται κατά κάποιο τρόπο στις προτεινόμενες απαντήσεις. Πάντως, με τα στοιχεία του διαφαίνεται ελαφρώς η αρνητική άποψη ως προς τη συμβολή της δανειοδότησης στην ανταγωνιστικότητα του πρωτογενούς τομέα.

Αν θέλουμε να συνδυάσουμε τις απαντήσεις των ερωτήσεων 8 και 9, προκύπτει η εξής διαγραμματική απεικόνιση:

Εικόνα 30

Διαφαίνεται επομένως ότι η πλειοψηφία των αγροτών ερωτούμενοι σχετικά με τις έννοιες: άσκηση αγροτικής πίστης -περιφερειακή ανάπτυξη- ανταγωνιστικότητα, δεν είναι τόσο αισιόδοξοι σχετικά με το βαθμό συσχέτισής τους.

Ερώτηση 10: Αφορά απόψεις σχετικά με την Κ.Α.Π.: Η ερώτηση αυτή τέθηκε σκόπιμα, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, για να αποτιμηθεί η άποψη των δικαιούχων για το θέμα αυτό. Όμως, στην πορεία διαπιστώθηκε ότι αρκετά σημαντικό ποσοστό 40% δεν γνώριζε τι είναι Κ.Α.Π. Ιδίως το ποσοστό αυτό αναφέρεται στις γυναίκες, όπου είναι γεγονός ότι ο επίπεδο αναλφαβητισμού είναι πολύ μεγαλύτερο, και στους δικαιούχους των πεδινών περιοχών. Το υπόλοιπο 60% που είχε γνώση επί του θέματος σε αναλογία 7:4 ήταν σύμφωνο ή μη σύμφωνο, αντίστοιχα, με την άποψη ότι ενισχύει την ελληνική γεωργία. Πάντως, στις περιπτώσεις όπου η άποψη για την Κ.Α.Π, είναι αρνητική, διατυπώνεται η απαίτηση για περισσότερα κίνητρα και παροχές στον αγροτικό πληθυσμό.

Όσον αφορά στις δυσκολίες-προβλήματα που προέκυψαν κατά τη συλλογή απαντήσεων και τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι γεγονός ότι ο κόσμος που τίθεται σε μια διαδικασία ερωταπαντήσεων είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικός. Το γεγονός αυτό δεν επιτρέπει την πλήρη και ορθή αποτύπωση της άποψης των δικαιούχων, γι' αυτό και πιθανόν, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενη παράγραφο, ο συντελεστής σφάλματος κατά τη δημοσκόπηση είναι ιδιαίτερα μεγάλος.

6. Αξιολόγηση της συμβολής της αγροτικής πίστης στο Ν. Καρδίτσας

Η συγγραφή της παρούσας εργασίας προκειμένου να αξιολογηθεί η συμβολή της αγροτικής πίστης σε τοπικό επίπεδο (Ν. Καρδίτσας) παρουσιάζει ενδεχομένως περισσότερα προβλήματα από όσα τελικά επιλύει. Οι λόγοι είναι πολλοί, αλλά τουλάχιστον τρεις από αυτούς ξεχωρίζουν. Ο πρώτος έχει σχέση με την αδυναμία συλλογής στοιχείων για την τρέχουσα περίοδο, δηλαδή από το 1990 μέχρι σήμερα, προκειμένου να μην είναι δυνατή η συνολική «εικόνα» του βαθμού άσκησης αγροτικής πίστης στην υπό μελέτη περιοχή. Ο δεύτερος συνδέεται με την επιλογή του επιπέδου μελέτης³⁵ ή του «βάθους» στο οποίο η παρούσα εργασία, με τη μεθοδολογία που προτείνει, επιτρέπει στον ερευνητή που την ακολουθεί να φτάσει σε ασφαλή συμπεράσματα με την ολοκλήρωση της εργασίας. Ο τρίτος, τελικά έχει σχέση με την έννοια και φύση της έρευνας στις κοινωνικές και οικονομικές επιστήμες, η οποία δε μπορεί να αποφύγει, παρά τις όποιες προθέσεις αντικειμενικότητας του ερευνητή, την υποκειμενικότητα που συνεπάγεται η «μονομέρεια» της δικής του οπτικής.

Αναγνωρίζοντας τη σημασία και των τριών προβλημάτων που αναφέρθηκαν παραπάνω, η παρούσα εργασία απαντά αφήνοντας ανοικτή την προοπτική συζήτησης γύρω από το θέμα, καθώς παρά της ελλείψεως της γίνεται μια προσπάθεια έκθεσης της υπάρχουσας κατάστασης (και της προϋπάρχουσας), όπως επίσης και των ίδιων των προβλημάτων που η πραγματικότητα θέτει στον ερευνητή της. Και τούτο επειδή όντας η πραγματικότητα με κυρίαρχο το μεταβατικό της χαρακτήρα, θέτει ακόμη και την πιο στέρεη θεωρητικά ανάλυσή της, σε δοκιμασία τόσο των εννοιολογικών όσο και των μεθοδολογικών της μέσων. Αν και επισημάνθηκαν από την αρχή τα προβλήματα που προκύπτουν κατά την αξιολόγηση μιας σειράς δεδομένων, αυτό δεν σημαίνει ότι παρά την πιθανότητα εσφαλμένης εκτίμησης, στα πλαίσια της παρούσας εργασίας δεν επιχειρήθηκε η εξαγωγή συμπερασμάτων με βάση τα υπάρχοντα δεδομένα.

Συγκεκριμένα: με δεδομένο ότι:

- ❖ Ο Ν. Καρδίτσας συγκεντρώνει το 1,18% του συνολικού πληθυσμού της χώρας.
- ❖ Η ποσοστιαία διάρθρωση του νομού στο σύνολο των χορηγήσεων του αγροτικού

³⁵ Σε μεγαλύτερα χωρικά επίπεδα, όπου υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, θα ήταν, σαφώς, περισσότερο ασφαλής η εκτίμηση του βαθμού συμβολής της αγροτικής πίστης.

τομέα είναι της τάξης του 3% διαφαίνεται ότι ο βαθμός άσκησης πίστης στο νομό είναι ιδιαίτερα υψηλός στο σύνολο της χώρας, γεγονός που προδιαθέτει για την καθοριστική της συμβολή στην αναπτυξιακή προοπτική του πρωτογενούς τομέα του Ν. Καρδίτσας.

Επίσης, στηριζόμενοι σε στοιχεία, όπως είναι:

- ❖ Ο αριθμός των αγροτών μειώνεται σημαντικά με την πάροδο του χρόνου (μάρανση αγροτικού πληθυσμού).
- ❖ Ο αριθμός των οφειλετών αγροτών επίσης παρουσιάζει πτωτική τάση.
- ❖ Η ποσοστιαία συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στο συνολικό Α.Ε.Π. του νομού συνεχώς μειώνεται.
- ❖ Το σύνολο των εκταμιεύσεων για δάνεια του αγροτικού τομέα αυξάνει

συνεπάγεται, με μια πρώτη εκτίμηση, ότι το σύνολο του αγροτικού πληθυσμού του νομού αν και εμφανίζει τάσεις αποδυνάμωσης και μαρασμού, καταφεύγει στη λύση της χρηματοδότησης, προκειμένου να αντεπεξέλθει στις ανάγκες των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Συνεπώς, η πίστωση αποτελεί βασική επιλογή (λύση) από μέρους των αγροτών και στις περισσότερες των περιπτώσεων αναγκαία συνθήκη. Παρόλα αυτά, με βάση τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης, η πλειοψηφία των αγροτών θεωρεί ότι η δανειοδότησή τους είναι μια αναγκαστική επιλογή και όχι μια επενδυτική επιλογή, δεδομένου ότι επικρατεί μια αρνητική άποψη σχετικά με το βαθμό επικουρικότητας της αγροτικής πίστης στην ανταγωνιστικότητα της γεωργίας.

Αυτό εξάλλου προκύπτει και από το γεγονός ότι ο όγκος των εκταμιεύσεων αφορούν βραχυπρόθεσμα δάνεια τόσο στο παρελθόν όσο και σήμερα. Επομένως, οι ανάγκες για επενδυτικά σχέδια στη γεωργία, αν και υπαρκτές, λόγω της κρίσης που διέρχεται ο πρωτογενής τομέας, δεν μετουσιώνονται σε διάθεση για επιχειρηματικότητα (που αποτυπώνεται με τη χορήγηση μεσομακροπρόθεσμων δανείων). Επομένως, στο πλαίσιο αυτό, συμπεραίνεται ότι η συμβολή της αγροτικής πίστης στην αναδιάρθρωση και εξέλιξη του πρωτογενούς τομέα, τουλάχιστον σήμερα, δεν είναι καθοριστική, ενώ θα μπορούσε κάλλιστα να αποβεί σημαντικός παράγοντας για την ανταγωνιστικότητα και ευοίωνη προοπτική της γεωργίας. Βέβαια, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι ο όγκος των βραχυπρόθεσμων δανείων υπερβαίνει τον αντίστοιχο των μεσοπρόθεσμων, επειδή η απόδοσή τους αποτελεί

πιο εύκολη διαδικασία τόσο για τους οφειλέτες (π.χ. λιγότεροι γραφειοκρατικοί μηχανισμοί, λιγότερες καλύψεις, μικρότερο ρίσκο) όσο και για τα πιστωτικά ιδρύματα (χαμηλός πιστωτικός κίνδυνος, μικρά χορηγητικά ποσά, μεγάλη διασπορά κεφαλαίων κ.ά.), το οποίο είναι αληθές. Παρόλα αυτά, η διατύπωση της υπόθεσης ότι δεν υπάρχει επιχειρηματική διάθεση (ή τρόπος προσέλευσης πελατών σε τέτοιου είδους χορηγητικά πακέτα είναι ανεπαρκής και μη ικανοποιητικός) και γι' αυτό η μεσομακροπρόθεσμη πίστωση δεν απευθύνεται σε μεγάλο αριθμό οφειλετών.

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα, η αποτύπωση της πληροφορίας σχετικά με την τάση μάρανση του αγροτικού κυρίως πληθυσμού στο νομό αποδίδει εν μέρει την αναπτυξιακή και εκσυγχρονιστική δυναμική του και δηλώνει την τάση «αποσύνδεσης-απομάκρυνσης» του πληθυσμού από τον πρωτογενή τομέα και την τάση ενασχόλησής του με τη γεωργία γενικότερα. Θεωρητικά, η αγροτική πίστη, βάσει της επιχειρηματολογίας που αναπτύχθηκε (βλ. Κεφάλαιο 3) μπορεί να συμβάλλει στην άρση της τάσης μαρασμού και πιθανόν στην ανατροπή της κατάστασης προς πιο αισιόδοξα σενάρια / προοπτικές για το μέλλον του πρωτογενούς τομέα. Όμως, απαντώντας στο ερώτημα κατά πόσο αυτό ισχύει στην πράξη, προκύπτει, σύμφωνα με τα στοιχεία της δημοσκόπησης, ότι η αγροτική πίστη και γενικότερα η χρηματοδότηση δεν είναι πανάκεια στα προβλήματα της γεωργίας και στις προκλήσεις του μέλλοντος στον πρωτογενή τομέα. Αντίθετα, διατυπώνεται η άποψη ότι το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο είναι πρώτα αυτό που μπορεί να συμβάλλει στην εξέλιξη του γεωργικού τομέα και η άσκηση πίστης αποτελεί ένα από τα πολλά εργαλεία των εφαρμοζόμενων πολιτικών για τη γεωργία.

Επίσης, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η αγροτική πίστη συμβάλλει έμμεσα στη βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος και συνακόλουθα στην στήριξη της τοπικής αγοράς, δεν υπάρχουν τα δεδομένα, μέχρι στιγμής, που θα επιτρέψουν την ασφαλή εκτίμηση του βαθμού σε ποσοτικό επίπεδο του ρόλου της αγροτικής πίστης την στην ανάπτυξη του Ν. Καρδίτσας (και πιθανόν γενικότερα στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη των περιοχών όπου δραστηριοποιείται). Πάντως αυτό που είναι εμφανές και μπορεί να διατυπωθεί με σαφήνεια είναι το αντίθετο σενάριο. Δηλαδή, η παρεμπόδιση για διάφορους λόγους της άσκησης πίστης (π.χ. αδυναμία εκταμίευσης μεγάλου όγκου κεφαλαίων, ληξιπρόθεσμη είσπραξη των απαιτήσεων κ.ά.) δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στα αγροτικά νοικοκυριά,

με αποτέλεσμα την μάρανση της τοπικής αγοράς, λόγω έλλειψης ρευστότητας, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Πάλι όμως, η ποσοτική εκτίμηση του βαθμού επίδρασης της έλλειψης ρευστότητας λόγω προβλημάτων κατά την άσκηση αγροτικής πίστης, είναι δύσκολο να επιτευχθεί σε τοπικό επίπεδο, βάση των υπάρχοντων στοιχείων.

6.1. Οι περιπτώσεις των συσσωρευμένων – υπερήμερων οφειλών

Η συσσώρευση και η αδυναμία εξόφλησης χρεών από τους δανειολήπτες αποτελεί γενικότερο φαινόμενο στα πιστωτικά ιδρύματα. Αυτό δεν αποτελεί εξαίρεση για την Α.Τ.Ε. γενικότερα, αλλά και ειδικότερα για την περιοχή του Ν. Καρδίτσας όσον αφορά τα χορηγηθέντα δάνεια του αγροτικού τομέα. Περίπου το 40% των χρεών αυτών οφείλουν οι αγρότες και το υπόλοιπο 60% οι Συνεταιριστικές Οργανώσεις, γεωργικές βιομηχανίες και επιχειρήσεις του εξωγεωργικού τομέα (<http://www.bekiris.gr/agrotiko07.htm>). Η συσσώρευση χρεών στην περίπτωση του αγροτικού τομέα οφείλεται κυρίως στους εξής λόγους (Σπάθης, 1990) (Σταματούκος και Σπάθης, 1991):

- Σε πολλές περιπτώσεις ο δανειολήπτης αγρότης/αγροτική επιχείρηση προκειμένου να παραμείνει ανταγωνιστικός/η προχωρά σε δανεισμό για τον εκσυγχρονισμό των εγκαταστάσεων, του μηχανολογικού εξοπλισμού κ.ά. Η συνεπακόλουθη αύξηση της δανειακής επιβάρυνσης συνέπεσε με αυξήσεις στο κόστος των εισροών και της εργασίας, γεγονός που σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες οργανωτικές και διοικητικές αδυναμίες, οδήγησε στην αδυναμία ανταπόκρισης των υποχρεώσεων ως προς τα δάνεια που του/της χορηγήθηκαν.
- Παρατηρήθηκε το φαινόμενο ότι αρκετοί δανειολήπτες, εκμεταλλευόμενοι την ελαστικότητα που επιδείκνυε η Α.Τ.Ε. και η πολιτεία στην είσπραξη των απαιτήσεων, μετέφεραν κεφάλαια εκτός αγροτικού τομέα (π.χ. αγορές αστικών ακινήτων).
- Η τιμολογιακή πολιτική που ακολουθήθηκε στο παρελθόν για τα αγροτικά προϊόντα επεδίωκε με διάφορους περιορισμούς (θέσπιση ανωτάτων τιμών κ.ά.) τη διατήρηση των τιμών των αγροτικών προϊόντων σε χαμηλά επίπεδα, που πολλές φορές δεν κάλυπταν το κόστος παραγωγής.
- Τυχόν δυσμενείς περιβαλλοντικοί παράγοντες προξενούν ζημιές στην αγροτική παραγωγή με αποτέλεσμα να μειώνουν την ταμειακή ρευστότητα των εκμεταλλευ-

σεων, ώστε ο αγρότης να αδυνατεί να ανταποκριθεί στις δανειακές του υποχρεώσεις.

Είναι γεγονός ότι η συσσώρευση χρεών του αγροτικού τομέα επιβαρύνει τους δανειολήπτες, τον πιστωτικό οργανισμό και κατ' επέκταση το κοινωνικό σύνολο (παύση λειτουργίας της τοπικής αγοράς, μη κερδοφορία των εμπορικών επιχειρήσεων κ.ά.). Εξάλλου είναι γεγονός ότι τα συσσωρευμένα χρέη περιορίζουν σοβαρά την ικανότητα δανεισμού με τη μείωση της επιχειρηματικής καθαρής αξίας της γεωργικής εκμετάλλευσης.

Η επαναδανειοδότηση και η ρύθμιση των χρεών συμβάλλουν καθοριστικά στην επίτευξη ορισμένων στόχων της αγροτικής πολιτικής, όπως μεταξύ άλλων

- Η διατήρηση της απασχόλησης
- Η διατήρηση του αγροτικού εισοδήματος
- Η λειτουργία της τοπικής αγοράς, κ.ά.

Όπως, οι κυβερνήσεις πρέπει να είναι προσεκτικές στην προσέγγισή τους κατά την αποκατάσταση αυτών των προβλημάτων π.χ. με τη ρύθμιση χρεών και την παροχή νέων δανείων με επιδοτούμενα επιτόκια. Αυτό υποστηρίζεται επειδή μέσω της ρύθμισης των ληξιπρόθεσμων οφειλών μπορούν να διορθώσουν τα συμπτώματα, αλλά όχι την πραγματική αιτία, η οποία αποτελεί στην ουσία το πρόβλημα. Μια μερική ή πλήρης διαγραφή των χρεών μπορεί να απαιτηθεί, αλλά είναι σημαντικό να φαίνεται ότι στην ουσία πρόκειται για μια διαπραγμάτευση της πολιτείας με τους οφειλέτες αγρότες και όχι μια «πολιτική χάριτος».

7. Η πολιτική για τον αγροτικό τομέα και την ανάπτυξη της υπαίθρου και η άσκηση της αγροτικής πολιτικής

Η γεωργία συνεχίζει να αποτελεί κινητήριο δύναμη και ραχοκοκαλιά οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της υπαίθρου, αλλά και μεγάλου μέρους της Ελληνικής περιφέρειας, μια γεωργία όμως που συνεχώς μεταβάλλεται και απαιτεί νέες προσαρμογές και πολιτικές. Πάντως, είναι φανερό ότι ο αγροτικός τομέας δε λειτουργεί μόνος του αυτόνομα, αλλά εντάσσεται μέσα στα πλαίσια μια συνολικής οικονομικής λογικής και γενικότερα πολιτικής (αγροτική πολιτική)³⁶. Σημειώνεται ότι η αγροτική πολιτική δεν είναι εξωγενές στοιχείο του σύγχρονου αγροτικού προβλήματος. Αποτελεί μια από τις συνιστώσες του, ίσως μάλιστα τη σημαντικότερη, αφού ολόκληρη η οργάνωση των αγροτικών προϊόντων, τα επίπεδα των αγροτικών τιμών και του αγροτικού εισοδήματος, η διαμόρφωση των θεσμικών πλαισίων και των υλικών όρων της αγροτικής παραγωγής είναι όλα εκείνα τα στοιχεία επί των οποίων διαγιγνώσκεται η δυναμική της γεωργίας (Μυλωνάκη, 1981).

Η παγκοσμιοποίηση των αγροτών, οι δυνατότητες της τεχνολογίας, οι ευκολίες των μεταφορών και μια σειρά άλλων μηχανισμών έχουν καταργήσει σύνορα και φραγμούς, με αποτέλεσμα σήμερα η άσκηση αγροτικής πολιτικής είναι αδύνατον να περιοριστεί μέσα σε περιφερειακά ή εθνικά πλαίσια, καθώς η διαμόρφωση και η άσκηση πολιτικής δεν αποτελεί πάντα αποτέλεσμα λειτουργιών που πραγματώνονται μέσα σε μια χώρα. Έτσι, συνήθως, υπάρχει μια διακρατική συνεργασία και κοινές πολιτικές στον αγροτικό χώρο. Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας κρίθηκε σκόπιμη η αναφορά στις σύγχρονες τάσεις και απαιτήσεις της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον αγροτικό χώρο (διακρατική συνεργασία) και της εθνικής αγροτικής πολιτικής, η οποία ακολουθεί στην επόμενη παράγραφο.

7.1 Η σύγχρονη πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στις 21 Μαΐου 1992 και αργότερα από ένα χρόνο περίπου, δηλαδή στις 26 Ιουνίου 2003 οι Υπουργοί Γεωργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), υιοθέτησαν τις Προτάσεις

³⁶ Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι ο αγροτικός τομέας προσφέρεται για μακροχρόνιο σχεδιασμό.

της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη νέα Αναμόρφωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.). Η Αναμόρφωση αυτή μεταβάλλει ριζικά τον τρόπο με τον οποίο η Ε.Ε. στηρίζει τον αγροτικό τομέα και αναμένεται να εφαρμοστεί σταδιακά από το 2004. Τα βασικά στοιχεία της Αναμόρφωσης είναι (Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας, 2004):

- Η αντικατάσταση όλων των ενισχύσεων που λαμβάνουν οι αγρότες από μια μοναδική ενίσχυση, αποσυνδεδεμένη από την παραγωγή³⁷. Σημειώνεται ότι η ενίσχυση αυτή παρέχεται εφ' όσον ο παραγωγός συμμορφώνεται με ορισμένα κριτήρια που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, την ασφάλεια των τροφίμων, τη διαβίωση των ζώων καθώς και τη διατήρηση της γεωργικής γης σε καλή κατάσταση.
- Η ενίσχυση της πολιτικής που αφορά την ανάπτυξη της υπαίθρου με την αύξηση των σχετικών κονδυλίων και την υιοθέτηση νέων μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος, την καλή διαβίωση των ζώων και για την προσαρμογή των αγροτών στα νέα κριτήρια της Ε.Ε. που αφορούν τη γεωργική παραγωγή.
- Η μείωση των απευθείας ενισχύσεων προς τις μεγαλύτερες αγροτικές εκμεταλλεύσεις ώστε να εξασφαλιστούν πόροι για την πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου.
- Η δημιουργία ενός μηχανισμού δημοσιονομικής πειθαρχίας που θα διασφαλίζει τη μη υπέρβαση των καθορισμένων μέχρι το 2013 γεωργικών δαπανών.
- Προσαρμογές στην πολιτική των κοινών οργανώσεων αγοράς³⁸ για τα γαλακτοκομικά, τα σιτηρά, το ρύζι το σκληρό στάρι, τους καρπούς, τις πατάτες και τις ζωοτροφές.

Πρόκειται επομένως για μια προσπάθεια μετάβασης από την ενίσχυση των τιμών στην υποστήριξη των καλλιεργειών μέσα από άλλα πλαίσια από αυτά της παραγωγής, αλλά περισσότερο της ποιότητας. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω κατάλληλων οργανωτικών, διοι-

³⁷ Μόνο σε περίπτωση που υπάρχει κίνδυνος εγκατάλειψης της παραγωγής μπορεί να διατηρηθεί μια περιορισμένη σύνδεση μεταξύ παραγωγής και ενίσχυσης. Ειδικά το μέτρο της μοναδικής ενίσχυσης ανά εκμετάλλευση θα αρχίσει να εφαρμόζεται από το 2005 αν όμως σε ένα κράτος υπάρχουν ειδικές συνθήκες μπορεί να ισχύσει μεταβατική περίοδος μέχρι το 2007.

³⁸ Επίσης, το Νοέμβριο του 2003 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο της Αναμόρφωσης της ΚΑΠ παρουσίασε και τις προτάσεις της για την αναμόρφωση των Κοινών Οργανώσεων Αγοράς για τον καπνό, το λάδι και τις επιτραπέζιες ελιές, το βαμβάκι και το λυκίσκο. Για το λυκίσκο και τον καπνό, προτείνεται οι σημερινές συνδεδεμένες με την παραγωγή ενισχύσεις, να αντικατασταθούν από μία μοναδική ενίσχυση αποσυνδεδεμένη από την παραγωγή. Ενώ για το βαμβάκι και το λάδι προτείνεται η μερική αποσύνδεση της ενίσχυσης από την παραγωγή, ώστε να αποφευχθούν φαινόμενα ερήμωσης της υπαίθρου. Οι προτάσεις αυτές εφ' όσον εγκριθούν αναμένεται να τεθούν σε εφαρμογή από το 2005.

κητικών και αγρο-περιβαλλοντικών εργαλείων. Πάντως είναι γεγονός ότι η πληθώρα αυτών των εργαλείων/μέσων απευθύνεται περισσότερο (υπό την έννοια ότι δύναται να εφαρμοστεί) στους παραγωγούς μεγάλων εκτάσεων, γεγονός που ταιριάζει στο προφίλ των αγροτών των νότιων χωρών της Ε.Ε., όπως η Ελλάδα.

Το 2003 το σύνολο των οικονομικών ενισχύσεων προς την ελληνική γεωργία από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους εκτιμάται σε 6.303 εκατ. Ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 12,4% σε σχέση με το 2002. Από αυτά 3.563 εκατ. Ευρώ ή 56,5% του συνόλου προέρχονται από εθνικούς πόρους, ενώ 2.470 εκατ. Ευρώ ή το 43,5% του συνόλου προέρχονται από το Τμήμα Εγγυήσεων του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ).

Το 71,7% των κονδυλίων που προέρχονται από εθνικούς πόρους αφορούν τις συντάξεις των αγροτών, που δίνονται από τον Οργανισμό Γεωργικών Ασφαλίσεων καθώς και τις αποζημιώσεις που δόθηκε από τις Ελληνικές Γεωργικές Ασφαλίσεις (ΕΛΓΑ), για τις καταστροφές που υπέστη η γεωργική παραγωγή κατά το 2003. Το υπόλοιπο αφορά επιδοτήσεις για επενδύσεις στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις καθώς και για τη μεταποίηση και εμπορία των αγροτικών προϊόντων, για την ενίσχυση των νέων αγροτών καθώς και για την πραγματοποίηση εγχειοβελτιωτικών έργων καθώς και για την κάλυψη του ελλείμματος του Ειδικού Λογαριασμού Εγγυήσεων Γεωργικών Προϊόντων (ΕΛΕΓΕΠ). Εξ άλλου το 2003 διατέθηκαν εκτάκτως 200 εκατ. Ευρώ για ρύθμιση οφειλών των κτηνοτρόφων προς την ΑΤΕ.

Οι κοινοτικές ενισχύσεις, οι οποίες παρέχονται από το Τμήμα Εγγυήσεων του Γεωργικού Ταμείου και οι οποίες εκτιμάται ότι το 2003 θα παρουσιάσουν μία αύξηση ως προς το 2002 κατά 11,4% αφορούν ενισχύσεις που παρέχονται στους αγρότες στο πλαίσιο των Κοινών Οργανώσεων Αγοράς. Το μεγαλύτερο μέρος των ενισχύσεων αυτών αφορούν βασικά αγροτικά προϊόντα της χώρας όπως το ελαιόλαδο, το καπνό το βαμβάκι το αιγοπρόβειο κρέας και τα οπωροκηπευτικά. Αφορούν επίσης τη χρηματοδότηση της εξισωτικής αποζημίωσης της πρόωρης συνταξιοδότησης των αγροτών, της διάσωσης γεωργικών εκτάσεων και των αγροτοπεριβαλλοντικών μέτρων.

Πίνακας 36

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΟΠΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Οικονομικές ενισχύσεις στη γεωργία (σε εκατ. Ευρώ)	2002	2003	2003/2002
Από Εθνικούς Πόρους	3147	3563	13,2
Εθνικές ενισχύσεις προσανατολισμού και διαρθρω- σεων	27	34	25,9
Οικονομικές ενισχύσεις με ευρωπαϊκή συμμετοχή	299	329	10
Εθνική συμμετοχή προγραμμάτων που χρηματοδο- τούνται από Ε.Ε.	4	9	12,5
Καλύψεις ελλειμμάτων	124	138	11,3
Επιδότησεις επιτοκίων	212	13	93,9
Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ)	228	395	73,9
Συντάξεις αποζημιώσεως μέσω ΟΓΑ-ΕΔΓΑ	2163	2557	18,2
Επιστροφή ειδικού φόρου κατανάλωσης καυσίμων	90	88	-2,2
Από Ε.Ε. (ΕΓΓΤΗΕ-Εγνήσεις)	2460	2740	11,4
Σύνολο ενισχύσεων στη γεωργία	5607	6303	12,4

Πηγή: Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος, 2004

Το 2003 συνεχίστηκε κανονικά η εφαρμογή των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων για τη Γεωργία και την Ανάπτυξη της Υπαίθρου καθώς και την Αλιεία τα οποία υλοποιούνται στο πλαίσιο του Τρίτου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 2000-2006. Ειδικότερα στο πλαίσιο της Ενδιάμεσης Αναθεώρησης του Γ' ΚΠΣ προμοδοτήθηκαν με πρόσθετους πόρους 390 εκατ. ευρώ το Πρόγραμμα Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης της Υπαίθρου και το Πρόγραμμα της Αλιείας, επειδή παρουσίασαν ικανοποιητικούς ρυθμούς απορρόφησης. Έτσι στο πλαίσιο του πρώτου μέχρι σήμερα, έχει προκηρυχθεί το 92% της Δημόσιας Δαπάνης και έχουν ενταχθεί 642 έργα, ενώ στο πλαίσιο του δεύτερου, έχει προκηρυχθεί το 99,5% της Δημόσιας Δαπάνης. Εξ άλλου στο πλαίσιο της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader Plus, η οποία έχει στόχο την ανάπτυξη της υπαίθρου, μέχρι σήμερα έχει προκηρυχθεί το 89% της Δημόσιας Δαπάνης και έχουν ενταχθεί 473 έργα ύψους 221 εκατ. ευρώ.

Τέλος ικανοποιητικά προχωρεί και η υλοποίηση του Έγγραφου Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης 2000-2006, το οποίο περιλαμβάνει την πρόωγη συνταξιοδότηση των αγροτών, την εξισωτική αποζημίωση των εκμεταλλεύσεων που δραστηριοποιούνται

σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, τα αγροτοπεριβαλλοντικά μέτρα και η διάσωση των γεωργικών εκτάσεων (Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος, 2004).

Πάντως είναι ακόμη πολύ νωρίς για να αξιολογηθεί η επίδραση της νέας Κ.Α.Π, στα αγροτικά προϊόντα και γενικότερα στην εξέλιξη της γεωργίας. Σε αυτό συνηγορεί και η περιορισμένη βιβλιογραφία σχετικά με το θέμα αυτό, ειδικά όσον αφορά στις περιφερειακές χώρες της Ε.Ε., όπως είναι η Ελλάδα.

7.2 Η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης στην Ελλάδα

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1950-1970 η αγροτική πολιτική υπήρξε ζήτημα εξαιρετικής σημασίας στην Ελλάδα, εξαιτίας της σημασίας του πρωτογενούς τομέα την οικονομία και την κοινωνία. Οι κύριοι στόχοι της πολιτικής αυτής ήταν η αύξηση της παραγωγικότητας στον αγροτικό τομέα, η βελτίωση του εισοδήματος των αγροτών και η σταθεροποίηση της εσωτερικής αγοράς. Η αύξηση της παραγωγικότητας επιδιώχθηκε μέσω της δημιουργίας υποδομών, της παροχής κινήτρων για την αγορά αγροτικών μηχανημάτων, της επιδότησης εισροών και της χορήγησης δανείων από την Α.Τ.Ε. με επιδοτούμενο επιτόκιο. Με την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981, το πλαίσιο στήριξης του αγροτικού τομέα εναρμονίστηκε με τα καθεστάτα που ίσχυαν στην ΚΑΠ, ενώ παράλληλα επιδιώχθηκε η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας στη μεταποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων, μέσω της ενίσχυσης των συνεταιρισμών. Πάντως, είναι γεγονός ότι αν και ήταν διαθέσιμα τα νέα εργαλεία της Κ.Α.Π.³⁹, δε φαίνεται να υπήρχε μια σαφής κατεύθυνση στόχευσης, αφού ουσιαστικά οι επίσημα διατυπωμένοι στόχοι για την αγροτική ανάπτυξη ακροβατούν μεταξύ της τομεακής και χωρικής-ολοκληρωμένης προσέγγισης (Ψαλτόπουλος, 2004). Παρόλα αυτά, κατά γενική παραδοχή, η ελληνική γεωργία έχει γνωρίσει σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές και σήμερα υποστηρίζεται ότι ο αγροτικός τομέας βρίσκεται σε μια μεταβατική περίοδο, αφού τόσο οι πρόσφατες όσο και οι επερχόμενες μεταρρυθμίσεις της αγροτικής πολιτικής θα επιφέρουν σημαντική διαρθρωτική προσαρμογή⁴⁰.

³⁹ Σημειωτέον ότι σημειώθηκαν πληθώρα δυσκολιών στην υλοποίηση των προσφερόμενων προγραμμάτων για την ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα.

⁴⁰ Βλέπε, η αγροτική πτυχή της Agenda 2000 και οι αναπτυξιακοί στόχοι του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Με βάση τα παραπάνω, η κεντρική διοίκηση οφείλει να προωθεί μέτρα πολιτικής που συμβάλλουν στη διαμόρφωση μια κατά το δυνατόν λιγότερο οδυνηρής διαρθρωτικής προσαρμογής της οικονομίας των αγροτικών περιοχών. Πρόκειται για μια πορεία που απαιτεί την προσαρμογή υπαρχόντων θεσμών στα νέα δεδομένα και τη δημιουργία νέων θεσμών και υποδομών και τομές σε πολιτικές λογικές (η πολιτική της Ανάπτυξης, της Ανταγωνιστικότητας και της Ανασυγκρότησης, με εργαλεία τις πολιτικές ανάπτυξης του οριζοντίου κανονισμού της Agenda 2000 και των δράσεων και προγραμμάτων του Γ' Κ.Π.Σ.) (Υπουργείο Γεωργίας, 1999). Έτσι, βασικός άξονας της σύγχρονης εθνικής αγροτικής πολιτικής είναι η δημιουργία σύγχρονων, ανταγωνιστικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην προσπάθεια για παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας που να ανταποκρίνονται στις εξελίξεις της ζήτησης. Η βελτίωση των εισοδημάτων των αγροτών, μπορεί να προέλθει από την αύξηση της παραγωγικότητας και τη διάθεση στον καταναλωτή υψηλής ποιότητας αγροτικών προϊόντων. Επιδίωξη της πολιτικής είναι τα αγροτικά προϊόντα να διατίθενται στην αγορά και να εξάγονται τυποποιημένα, πιστοποιημένα, με υψηλή προστιθέμενη αξία και, όπου είναι δυνατόν, με ονομασία προέλευσης (<http://www.bekiris.gr/agrotiko07.htm>). Πρόκειται για μια νέα προσέγγιση, όπου με κεντρικό το ρόλο της αγροτικής οικονομίας προωθείται η ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας και της υπαίθρου μέσα σε πλαίσια αναπτυξιακών πρωτοβουλιών, επενδυτικών κινήτρων και ολοκληρωμένης διαχείρισης.

7.3 Η αγροτική πίστη ως μηχανισμός σύγχρονης πολιτικής

Εφόσον η ανάπτυξη του αγροτικού τομέα και η αύξηση/βελτίωση των συντελεστών παραγωγής αποτελούν συνειδητό στόχο της αγροτικής και κατ' επέκταση οικονομικής πολιτικής, καθίσταται φανερό ότι η κεφαλαιακή συσσώρευση στον πρωτογενή τομέα με την αύξηση των επενδύσεων είναι καθοριστικής σημασίας. Επομένως, η σύγχρονη αγροτική πολιτική αναφέρεται εκτός άλλων και σε θεσμικές αλλαγές που οδηγούν σε βελτίωση της αγοράς χρήματος, στην παρουσία πιστωτικών οργανισμών στον αγροτικό τομέα και στη δανειοδότηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με ευνοϊκούς όρους. Με την έννοια «ευνοϊκοί όροι» συνήθως εννοείται ότι τα παρεχόμενα δάνεια θα έχουν επιδοτούμενο επιτόκιο

(προνομιακές πιστώσεις) ή την εγγύηση του δημοσίου ή μεγάλη περίοδο χάρητος κ.ά.

Πάντως, επισημαίνεται ότι υπάρχει στη διεθνή βιβλιογραφία μια διαμάχη σχετικά με το θέμα της επιδότησης της πίστωσης. Συγκεκριμένα, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι σε κυβερνητικές πολιτικές που παρείχαν επιδοτούμενα επιτόκια ή εγγυήσεις δημοσίου κατά τη σύναψη αγροτικών δανείων τελικά το σύστημα απέτυχε να συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός βιώσιμου οικονομικού συστήματος. Αντί αυτού, παρατηρήθηκε, σε αρκετές περιπτώσεις, επιδείνωση της συσσώρευσης χρέους των αγροκτημάτων και των χρηματοδοτικών οργανισμών, και συνακόλουθα αύξηση στα κυβερνητικά δημοσιονομικά ελλείμματα. Αυτό συνέβη επειδή οι κρατικές παρεμβάσεις στην δανειοδότηση του αγροτικού πληθυσμού εστιάζουν στα συμπτώματα παρά στην επίλυση των αιτιών των προβλημάτων. Εφόσον μέρος του προβλήματος αγροτικής πίστωσης προκαλείται από τον υψηλό πληθωρισμό, τα αβέβαια δικαιώματα ιδιοκτησιών, τις ατελέσφορες αγορές εδάφους, τη χαμηλή αποδοτικότητα στην καλλιέργεια, και τις υψηλές δαπάνες συναλλαγής στην οικονομική μεσολάβηση σχετικά με τα αγροτικά προϊόντα, γίνεται αντιληπτό ότι η βέλτιστη κυβερνητική πολιτική πρέπει να είναι η εξέταση των αιτιών των προβλημάτων και η διαμόρφωση κατάλληλων πλαισίων που επιταχύνουν τη διαδικασία μεταρρύθμισης και ιδιωτικοποίησης της καλλιεργήσιμης γης, τη διαμόρφωση κατάλληλου περιβάλλοντος για μια λειτουργική γεωργία, την επένδυση στην αγροτική υποδομή και τη γεωργική έρευνα, και τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος στο οποίο οι εμπορικοί αγροτικοί χρηματοδοτικοί οργανισμοί μπορούν να αναπτυχθούν. Μέχρι το σημείο που τα προγράμματα κυβερνητικής πίστωσης είναι ασυμβίβαστα με αυτό, θα υπάρχει μια διεστραμμένη επίδραση στην επίλυση του προβλήματος αγροτικής πίστωσης. Δυστυχώς η υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με τον προαναφερόμενο προβληματισμό δεν είναι επαρκής για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων σε ένα μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα.

Στον αντίποδα, διατυπώνεται η άποψη ότι η κρατική υποστήριξη και παρέμβαση σε θέματα άσκησης αγροτικής πίστης παράσχει ένα πλαίσιο που συμβάλλει βραχυπρόθεσμα στην τόνωση του αγροτικού τομέα και ότι η αύξηση της διαθεσιμότητας της κρατικής επιδότησης στις πιστώσεις του αγροτικού τομέα συμβάλλει μακροπρόθεσμα στην αύξηση του αγροτικού εισοδήματος, ιδιαίτερα όσον αφορά στους μικροκαλλιεργητές. Πάντως, είναι

γεγονός ότι οι μικροί, χαμηλού εισοδήματος, αγρότες έχουν συνήθως πρόσβαση μόνο στη μη θεσμική πίστωση, ενώ οι μέσοι και μεγάλοι αγρότες είναι οι κύριοι παραλήπτες της επιδοτούμενης θεσμικής πίστωσης.

Επομένως, πρέπει να είμαστε προσεκτικοί στην προώθηση των κυβερνητικών προγραμμάτων που παρουσιάζονται ως «προσωρινά μέτρα» αναφορικά με την άσκηση αγροτικής πίστης, αλλά που μπορούν να συγκρουστούν με τον μακροπρόθεσμο στόχο σε ένα βιώσιμο και αποδοτικό αγροτικό οικονομικό σύστημα. Η μελέτη της ιστορίας των αγροτικών πολιτικών δείχνει ότι πολλές υπάρχουσες παραμορφωτικές αγροτικές πολιτικές σε χώρες έχουν εφαρμοστεί αρχικά ως «προσωρινά μέτρα», προκειμένου να υπερνικηθεί ένα συγκεκριμένο πρόβλημα. Όμως, για λόγους πολιτικής οικονομίας είναι πολύ δύσκολο να αφαιρεθούν μετά την εφαρμογή και δράση τους τα συγκεκριμένα γεωργικά προγράμματα.

Σχετικά με τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, που ασκούν πίστη, στόχος της σύγχρονης πολιτικής είναι η στήριξη κάθε προσπάθειας για εξυγίανση και αυτοδύναμη οικονομική παρουσία των συνεταιρισμών, καθώς και η μετατροπή τους σε βιώσιμες οικονομικές μονάδες με τη λήψη μέτρων, μέσω (<http://www.bekiris.gr/agrotiko07.htm>):

- Της προώθησης της ιδέας του συνεργατισμού με τη λειτουργία ενός σύγχρονου και σταθερού νομοθετικού πλαισίου, που θα βασίζεται στις διεθνώς παραδεκτές αρχές και θα δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την αυτόνομη και υπεύθυνη δραστηριοποίηση των συνεταιρισμών.
- Της στήριξης της προσπάθειας των συνεταιριστικών οργανώσεων για την εξυγίανση και την οικονομικά αυτοδύναμη παρουσία τους.
- Της στελέχωσής τους με έμπειρο επιστημονικό και τεχνικό προσωπικό, ανάλογα με τις δραστηριότητές τους, αλλά και τη βελτίωση του στελεχειακού δυναμικού, με συνεχή εκπαίδευση και κατάρτιση.
- Της ενδυνάμωσης των λειτουργικών δομών και η επέκταση των δραστηριοτήτων των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων συνεταιριστικών οργανώσεων.

Σε επίπεδο Α.Τ.Ε., για την αναδιοργάνωση της αγροτικής πίστης, απαιτείται ουσιαστικός οργανωτικός και λειτουργικός εκσυγχρονισμός της Τράπεζας, ώστε να ενισχυθεί η θέση της στην ανταγωνιστική τραπεζική αγορά.

Συγκεκριμένα, στα πλαίσια της σύγχρονης πολιτικής προβλέπονται (<http://www.bekiris.gr/agrotiko07.htm>):

- ❖ Καθιέρωση υγιούς συστήματος έγκρισης δανείων, απαλλαγμένων από εξωτερικές παρεμβάσεις.
- ❖ Κατάρτιση ζημιογόνων υπηρεσιακών μονάδων, βελτίωση της ποιότητας του προσωπικού και συνεχής επιμόρφωσή του και αξιοκρατική επιλογή σε θέσεις ευθύνης.
- ❖ Δημιουργία Διαμερισματικών Διευθύνσεων και ανάπτυξη ευέλικτου συστήματος αξιολόγησης των μονάδων.
- ❖ Ενίσχυση του ρόλου της Α.Τ.Ε. στην πιστωτική κάλυψη των αναγκών των προγραμμάτων δημιουργίας ευκαιριών απασχόλησης και εισοδήματος των αγροτών σε μη γεωργικές δραστηριότητες στις περιοχές (αγροτουρισμός, εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αγροτικές βιοτεχνίες και οικοτεχνίες, μικρές επιχειρήσεις εμπορίου και υπηρεσιών, αγροτική κατοικία κ.ά.)

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι ένα άλλο σημαντικό ζήτημα σχετικά με την αγροτική πίστη είναι η διανομή των περιορισμένων κεφαλαίων μεταξύ των διαφορετικών συστημάτων παραγωγής, δηλαδή αρδευόμενη ή μη γεωργία, εντατική και εκτατική γεωργική εκμετάλλευση, βιολογικά ή μη προϊόντα, πεδινές ή ορεινές γεωργικές εκμεταλλεύσεις κ.ά. Κάθε ένα από αυτά τα συστήματα χαρακτηρίζεται από την χρησιμοποιούμενη τεχνολογία (σχέσεις εισόδου-εξόδου) και τις διαθεσιμότητες των πόρων. Μια ιδιαίτερη πιστωτική διανομή έχει επιπτώσεις στα όρια των πόρων, και τα σχέδια παραγωγής των αγροτικών ομάδων που αναπτύσσουν δραστηριότητες σε κάθε κατηγορία εδάφους. Λόγω αυτής της αλληλοεξάρτησης, ο καθορισμός της βέλτιστης πιστωτικής κατανομής και του αντίκτυπού του στις αγροτικές δραστηριότητες, γίνεται ένα σύνθετο πρόβλημα πολιτικής και οικονομικής απόφασης.

7.4 Επιχειρηματικότητα στον αγροτικό τομέα

Καθώς οι ενδείξεις για το μέλλον της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής σε συνδυασμό με τα διεθνή πλέον ανταγωνιστικά πρότυπα, διαμορφώνουν το νέο σκηνικό, στο οποίο καλείται να λειτουργήσει ο αγροτικός τομέας της χώρας, καθίσταται φανερό ότι η ελληνική γε-

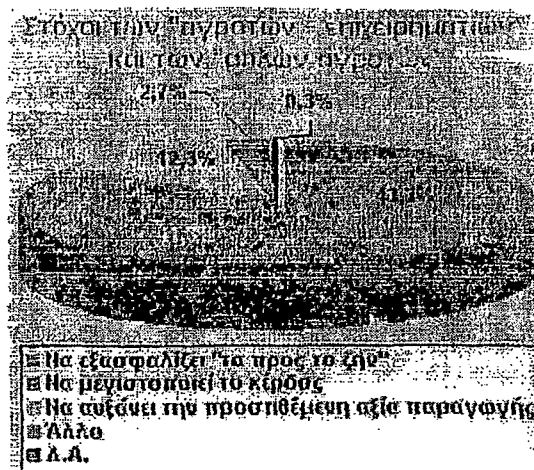
ωργία οφείλει να προχωρήσει σε μια διαδικασία εκσυγχρονισμού των διαρθρωτικών της δομών και συγχρόνως οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις καλούνται να βελτιώσουν την ποιότητα των προϊόντων τους. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, απαιτείται ο προσανατολισμός της γεωργικής παραγωγής σε «επιχειρηματικά πλαίσια» (π.χ. καθετοποίηση της παραγωγής μέσω της μεταποίησης και της εμπορίας, εισαγωγή νέων καλλιεργητικών μεθόδων, εισαγωγή νέων προϊόντων ή ποικιλιών, χρησιμοποίηση ειδικής τεχνολογίας και, γενικότερα, δυναμική επέκταση των αγροτικών δραστηριοτήτων), έτσι ώστε ο σύγχρονος αγρότης-επιχειρηματίας να απολαμβάνει τα μέγιστα σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον.

Φυσικά, τέτοιου είδους αγροτικές επιχειρήσεις, ως επενδύσεις, απαιτούν κεφαλαιακή στήριξη, η οποία εν μέρει μπορεί να αποκτηθεί με την άσκηση αγροτικής πίστης. Ειδικά για τις επιχειρήσεις της μεταποίησης αγροτικών προϊόντων διαπιστώνεται η ευχέρεια χρηματοδότησης των επενδύσεών τους από τον τραπεζικό τομέα με προοδευτικά ευνοϊκότερους όρους και πιο ευέλικτες διαδικασίες. Η ευχέρεια αυτή παρέχεται και για πιο μικρές επιχειρήσεις που συχνά προσελκύουν και το ενδιαφέρον ευκαιριών χρηματοδότησης επενδύσεων σχετικά υψηλού επιχειρηματικού κινδύνου (venture capital). Υπό ορισμένες προϋποθέσεις, επίσης, οι επεκτεινόμενες αγροτικές εκμεταλλεύσεις εξετάζονται με ενδιαφέρον από χρηματοδότες αυτού του τύπου (Χασσίδ, 2002).

Μάλιστα, σύμφωνα με τα στοιχεία έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 2002 και συμμετείχαν 293 αγρότες («αγρότες-επιχειρηματίες»: 40,3% και οι «απλοί αγρότες»: 59,7%), διαπιστώθηκε ότι μεγάλο μέρος του δείγματος των αγροτών (41,3%) θέτουν ως κυρίαρχο επιχειρηματικό τους στόχο τη μεγιστοποίηση του κέρδους σε αντίθεση με τους απλούς αγρότες που ενδιαφέρονται περισσότερο για την εξασφάλιση των προς το ζην, δηλαδή την επιβίωση των οικογενειών τους.

Εικόνα 30

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΟΠΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Πηγή: Χαασίδ, 2002

Το ποσοστό 41,3% είναι εξαιρετικά ισχυρό, το οποίο οφείλει να εκμεταλλευτούν οι φορείς άσκησης αγροτικής πίστης, τη στιγμή που σύμφωνα με τα δεδομένα της ίδιας έρευνας το 23% του δείγματος διέθετε, την αντικειμενική (από τη φύση της επιχείρησης) δυνατότητα να επεκταθεί σε πιο προωθημένες μορφές επιχειρηματικότητας, αλλά δεν τα κατάφερε, λόγω υποκειμενικών αδυναμιών, όπως η έλλειψη κεφαλαίου (Χαασίδ, 2002). Επιπρόσθετα, δεδομένης της σημαντικότητας του ρόλου του γυναικείου φύλου στα πλαίσια της αγροτικής ανάπτυξης, η βελτίωση των όρων της γυναικείας επιχειρηματικότητας, όπως διαμορφώνεται τουλάχιστον σήμερα, μπορεί να αποβεί καθοριστική για την αύξηση του ποσοστού δανειοδότησης των γυναικών στον αγροτικό τομέα. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τον προσδιορισμό των συνθηκών που απαιτούνται για τη σύσταση μιας τέτοιας επιχείρησης, τη δημιουργία επιχειρηματικών δεσμών σύνδεσης μεταξύ των γυναικών επιχειρηματιών, τη δημιουργία συμβουλευτικών φορέων οικονομικής/επενδυτικής στήριξης κ.ά.

Καθώς, λοιπόν, ο σύγχρονος αγροτικός τομέας της χώρας αλλάζει και μετασχηματίζεται σε ένα κλάδο με επιχειρηματική οργάνωση και λειτουργία, η Α.Τ.Ε. απευθύνεται πλέον σε αγρότες με επιχειρηματική νοοτροπία, καλά ενημερωμένους για την υφιστάμενη κατάσταση και τις εξελίξεις σε ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον, που επιθυμούν να αξιοποιήσουν πλήρως τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και τις δυνατότητες που τους παρέχονται σε μια ανοικτή και ανταγωνιστική αγορά. Η νέα αντίληψη που έχουν οι αγρότες – επιχειρηματίες για τις σύγχρονες τραπεζικές λύσεις, καθιστά την Α.Τ.Ε. και γενικότερα όλους τους φορείς που ασκούν αγροτική πίστη να επιδιώξουν να παραμείνουν για τον αγρότη η πρώτη επιλογή, παρέχοντας χρηματοοικονομικά εργαλεία με χαμηλό κόστος και

ευελιξία.

Σύμφωνα με τα προηγούμενα, σήμερα είναι επιτακτική ανάγκη ο εκσυγχρονισμός των μεθόδων στήριξης (χορηγητικά/πιστοδοτικά προϊόντα) για την παραγωγή αγροτικών προϊόντων και το marketing ανά κατηγορία προϊόντος, προκειμένου ο αγρότης να έχει τη δυνατότητα πλεονεκτικής αξιοποίησης των μεθόδων αυτών για την ενίσχυση της γεωργικής του εκμετάλλευσης, την οργάνωση της παραγωγής, της διάθεσης των προϊόντων του με επιχειρηματικό τρόπο και κατ' επέκταση την βελτίωση του εισοδήματός του. Σημειώνεται ότι αποτελεί κρίσιμη συγκυρία η απαίτηση μετατόπισης του πρωτογενούς τομέα από το στάδιο όπου οι επιδοτήσεις αποτελούν την κύρια πηγή στήριξης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στο στάδιο του προγραμματισμού της πώλησης προϊόντων, μετασχηματίζοντας τις ευκαιρίες της αγοράς σε πρόσοδο ικανή για να συντηρηθεί ως σύγχρονη και βιώσιμη η αγροτική επιχείρηση. Η Α.Τ.Ε. σε αυτή την πρόκληση απαντά με σύγχρονα χρηματοδοτικά προϊόντα και βοηθά σε αυτό τον μετασχηματισμό του αγρότη-επιχειρηματία, εξασφαλίζοντάς του διαθέσιμες πιστώσεις με πολύ καλούς όρους και προϋποθέσεις (Δοδόπουλος, κα, 2004).

7.5 Προτάσεις πολιτικής

Κρίνεται επιτακτική η δημιουργία πιστωτικών οργανισμών που προσφέρουν κατάλληλα προϊόντα για τη δανειοδότηση των «μικρών καλλιεργητών». Αυτό υποστηρίζεται επειδή βάση των τραπεζικών κριτηρίων (πιστωτικός κίνδυνος, καλύμματα κ.ά.) το πιστωτικό σύστημα ευνοεί τις εκμεταλλεύσεις μεγάλου μεγέθους (λόγω δυνατότητας για ενυπόθηκα δάνεια) και κατά κάποιο τρόπο εκτοπίζει τους αγρότες με μικρή έκταση καλλιεργειών. Σημειώνεται ότι η μικροκληρία αποτελεί χαρακτηριστικό της ελληνικής γεωργίας. Με τον τρόπο αυτό, μειώνεται η δυνατότητα να εξυπηρετηθούν σε κεφάλαιο οι μικροκαλλιεργητές και συνακόλουθα σε αύξηση των συντελεστών παραγωγής και σε επέκταση της δραστηριότητάς τους. Για το λόγο αυτό προτείνεται η δημιουργία/σύσταση ευέλικτων πιστωτικών γραμμών προς εξυπηρέτηση αυτών των κατηγοριών των αγροτών.

Η αναβάθμιση του ρόλου των αγροτικών συνεταιρισμών κρίνεται επίσης απαραίτητη προϋπόθεση, ώστε να επιτραπεί η βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των μελών των

συνεταιρισμών και κατ' επέκταση της ελληνικής γεωργίας. Βέβαια προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, χρειάζεται να βελτιωθούν οι ήδη υπάρχουσες αδυναμίες τους (υπερχρέωση, περιορισμένος ρόλος δράσης κ.ά.).

Επίσης, η έλλειψη ειδικευμένου και πεπειρασμένου τραπεζικού προσωπικού έχει περιορίσει το πιθανό επίπεδο κερδών αποδοτικότητας των χρηματοδοτικών οργανισμών. Οι τραπεζίτες πρέπει να εκπαιδευτούν στη χρήση των πιστωτικών σημειώνοντας προτύπων και των τεχνικών ανάλυσης για να αξιολογηθούν οι εφαρμογές δανείου υπό τις συνθήκες στην αγορά. Πιο συγκεκριμένα, η παροχή τεχνοοικονομικών υπηρεσιών από τον πιστωτικό φορέα καθίσταται απαραίτητη προϋπόθεση, για την επόπτευση, συμβουλευτική και αρωγή των αγροτών σχετικά με τις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις. Οι προαναφερόμενες συμβουλευτικές υπηρεσίες προσφέρονταν στο παρελθόν από την Α.Τ.Ε. συμβάλλοντας καθοριστικά στη στήριξη των αγροτών. Όμως, ο κλάδος των γεωτεχνικών συμβούλων καταργήθηκε με αποτέλεσμα να μη προσφέρεται πλέον εξειδικευμένη τεχνοοικονομική και οργανωμένη συμβουλευτική στους αγρότες όσον αφορά τις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις. Προκειμένου να επιτευχθεί η αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των παρεχόμενων δανείων από τους αγρότες στον πρωτογενή τομέα κρίνεται απαραίτητη η ανασύσταση του κλάδου των γεωτεχνικών από την Α.Τ.Ε. και γενικότερα η ενίσχυση του ρόλου της διεύθυνσης Συμβουλευτικών Υπηρεσιών και Προγραμματισμού της Α.Τ.Ε.

Επιπρόσθετα, η προώθηση νέων πιστοδοτικών/χορηγητικών πακέτων και προϊόντων ειδικά διαμορφωμένων για τον αγροτικό τομέα, μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση του πρωτογενούς τομέα. Πρόκειται για εκείνα τα χρηματοπιστωτικά εργαλεία που απευθύνονται σε διάφορες κατηγορίες (τυπολογίες) αγροτών (π.χ. αγρότης-αστός, αγρότης εντάσεως κεφαλαίου, αγρότης με ζωική εκμετάλλευση, αγρότης με φυτική παραγωγή, αγρότης-πολυλειτουργικός, αγρότης-πολυκλαδικός). Ανάλογα, δηλαδή με τον τύπο της γεωργικής εκμετάλλευσης θα πρέπει να υπάρχουν προϊόντα customized σύμφωνα με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των παραγωγών της κάθε κατηγορίας ξεχωριστά.

Η μονόπλευρη παραγωγική βάση στο νομό (π.χ. μονοκαλλιέργεια βάμβακος), δε συμβάλλει σε ένα μακροπρόθεσμο ορίζοντα στο αναπτυξιακό προφίλ του νομού, λόγω του υψηλού κόστους καλλιέργειας, της μείωσης των επιδοτήσεων, περιβαλλοντικού κόστους

κ.ά. Απαιτείται λοιπόν η καλλιέργεια βάμβακος στο μέλλον να παύσει να υφίσταται στο βαθμό που ισχύει τουλάχιστον σήμερα και να επιτευχθεί η αναδιάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με άλλου είδους αγροτικά προϊόντα. Αυτό εξάλλου αποτελεί απαίτηση και της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.). Στη νέα αυτή τάση οφείλει ο χρηματοπιστωτικός τομέας να συμβάλλει ενεργά στην προσφορά κεφαλαίων με τη βοήθεια των οποίων θα επιτευχθεί η αλλαγή του παραγωγικού ιστού του νομού και η προσαρμογή του αγροτικού συστήματος, που θα συμβάλλει ενεργά στην αναπτυξιακή του πορεία.

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι δεν έχει εκτιμηθεί αρκετά η σημασία της δανειοδότησης του αγροτικού τομέα σε μη αγρότες. Όσο και αν αυτό φαίνεται παράξενο αρχικά, πρόκειται για χρηματοπιστωτικά εργαλεία που απευθύνονται σε αστούς (π.χ. μισθωτούς, επιχειρηματίες κ.ά.), που επιθυμούν να δανειοδοτηθούν για να εγκαταστήσουν μια δασική καλλιέργεια (φυτεία). Αυτό οφείλεται στη συντηρητικότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, ενώ στην ουσία θα μπορούσε να ενδιαφέρει την τραπεζική πρακτική δεδομένου του χαμηλού πιστωτικού συστήματος, αλλά και την αγροτική πολιτική στα πλαίσια της αναδιάρθρωσης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Γενικά απαιτείται στα πλαίσια αυτά, η αναζήτηση των τάσεων της αγοράς των αγροτικών προϊόντων μικρο-επίπεδο από κατάλληλα εξειδικευμένο προσωπικό, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στην σύλληψη νέων επιχειρηματικών ιδεών αναφορικά με τον πρωτογενή τομέα.

Δυστυχώς, όμως, η υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με το ζήτημα της σχέσης σύνδεσης της αγροτικής πίστης με την περιφερειακή ανάπτυξη δεν επαρκεί για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, γι' αυτό και προτείνεται η στροφή του ενδιαφέροντος της ακαδημαϊκής κοινότητας και των ερευνητικών κέντρων σε τέτοιου είδους ζητήματα, προκειμένου να τεθούν οι κατάλληλες πολιτικές, μέτρα-κίνητρα που αποσκοπούν στη εξυγίανση και ανάπτυξη του αγροτικού τομέα.

8. Συμπεράσματα-συζήτηση

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας η αγροτική πίστη κατέχει το κεντρικό ρόλο στην ανάλυση που επιχειρείται. Αν και ποσοτικά αποβαίνει δύσκολο να συσχετιστεί η έννοια της αγροτικής πίστης με την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη⁴¹, η συγκεκριμένη μελέτη αποτελεί μια προσπάθεια διαμόρφωσης διασυνδέσεων μεταξύ των δύο αυτών εννοιών, τουλάχιστον σε ποιοτικό επίπεδο. Προκειμένου, να εξετασθεί αυτή η σχέση συσχέτισης θεωρήθηκε σκόπιμη η σε βάθος μελέτη της επίδρασης της αγροτικής πίστης στην αναπτυξιακή πορεία του Ν. Καρδίτσας, που αποτελεί μια κατ' εξοχήν αγροτική περιοχή και κατά συνέπεια η αγορά/οικονομία του είναι ουσιαστικά άμεσα εξαρτημένη από το ύψος της παραγωγής του πρωτογενή τομέα και ιδιαίτερα του βαμβακιού, καθώς έχει παρατηρηθεί ότι τυχόν δυσμενείς εξελίξεις στη πρωτογενή παραγωγή, μπορεί να επιφέρουν σημαντικές στρεβλώσεις στη συνολική οικονομική δραστηριότητα του νομού⁴². Ο συγκεκριμένος νομός προβλέπεται να εξακολουθήσει να ασχολείται με την πρωτογενή παραγωγή, παρόλο που σήμερα ο αγροτικός τομέας βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία, καθώς το παραγωγικό σύστημα δεν έχει προσαρμοστεί πλήρως στις απαιτήσεις της αγοράς και δεν έχει επιτύχει να απαντήσει στις προκλήσεις που υπάρχουν και στις πιέσεις που ασκούνται στο νομό. Πάντως, το προφίλ του Ν. Καρδίτσας παραμένει να καθορίζεται από τον αγροτικό τομέα, εκτός αν στο μέλλον γίνει κάποια τομή στο παραγωγικό σύστημα και αλλάξει ο ρους των απαιτήσεων της αγοράς.

Η χρηματοδότηση του αγροτικού τομέα μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα στο Ν. Καρδίτσας, στην ενίσχυση του εισοδήματος του αγρότη και στην ανταγωνιστικότητα των γεωργικών προϊόντων στην αγορά, αρκεί να ληφθεί υπόψη: α)η τυπολογία της γεωργικής εκμετάλλευσης, β)οι επενδυτικοί στόχοι και γ)αν οι στόχοι αυτοί είναι συμβατοί με την κυρίαρχη τάση της αγοράς (π.χ. προστασία περιβάλλοντος, συμπίεση του κόστους και παραγωγή ποιοτικών προϊόντων). Βάση των στοιχείων που α-

⁴¹ Η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι η προτεινόμενη μεθοδολογία, (με κυρίαρχη την «οικονομική ανάλυση», επιτρέπει την πρόσβαση σε δεδομένα/φαινόμενα και την εξαγωγή συμπερασμάτων μη οικονομικού χαρακτήρα. Πρόκειται στην ουσία για μια προσπάθεια έμφασης στην μικροοικονομική προσέγγιση και ειδικότερα στην άρθρωσή της με μακροοικονομικά μεγέθη.

⁴² Ειδικά, τα βαμβάκι είναι η κινητήρια δύναμη της οικονομίας στο νομό. Σε περίπτωση που η παραγωγή αυτή κλονιστεί και το εισόδημα που θα εισπράξουν οι αγρότες είναι μικρότερο του αναμενόμενου, τότε η τοπική αγορά χωλαίνει. Οπότε το βαμβάκι μπορεί να θεωρηθεί σε αυτή την περίπτωση ο ανασταλτικός παράγοντας της τοπικής οικονομίας.

ναφέρθηκαν σε προηγούμενες ενότητες οι απαιτήσεις σε δάνεια του αγροτικού τομέα στην περιοχή μελέτης ξεπερνούν κατά πολύ το μέσο όρο της χώρας, γεγονός που σημαίνει ότι ο βαθμός άσκησης της αγροτικής πίστης είναι υψηλός.

Το θέμα είναι αν όντως το χορηγούμενο κεφάλαιο συνέβαλλε θετικά στην αναδιάρθρωση των καλλιεργειών. Από ότι φαίνεται τη δεκαετία του 1980 η αγροτική πίστη καθόρισε σημαντικά την αλλαγή του παραγωγικού προφίλ του νομού, ώστε από τη μονοκαλλιέργεια του σιταριού στο νομό να μεταπέσουμε στην μονοκαλλιέργεια βάμβακος, η οποία τόνωσε σημαντικά την αγροτική και, συνακόλουθα, τοπική οικονομία. Όμως, σήμερα οι απαιτήσεις της αγοράς έχουν αλλάξει και η καλλιέργεια βάμβακος αποτελεί τη συνήθη, αλλά όχι πλέον τη βέλτιστη για την αναπτυξιακή πορεία του νομού καλλιεργητική πρακτική.

Η άσκηση της αγροτικής πίστης, όπως ισχύει σήμερα, δε φαίνεται να συμβάλλει σημαντικά στην απαίτηση της εποχής, που είναι η αναδιάρθρωση. Τα βραχυπρόθεσμα δάνεια εξυπηρετούν τις καλλιεργητικές δαπάνες/ανάγκες και τα επενδυτικά δεν αναφέρονται στην αλλαγή της καλλιεργητικής πρακτικής, αλλά περισσότερο στην αγορά αγροτικής γης και στην αγορά μηχανολογικού εξοπλισμού. Ενώ, υπάρχει ζήτηση στην τοπική αγορά για νέες παραγωγικές δραστηριότητες και επενδύσεις αγροτικού τομέα, όπως για παράδειγμα καλλιέργεια βατόμουρων, υδατοκαλλιέργειες χελιών, караβίδων, καλλιέργεια δασικών φυτών (καστανιές, καρυδιές, ζωοτροφικές μονάδες με στρουθοκαμήλους κ.ά.). Πρόκειται για μια εν δυνάμει οικονομική δύναμη που δεν υποστηρίζεται, έτσι ώστε να αποθαρρύνεται από την έλλειψη των κατάλληλων χρηματοπιστωτικών εργαλείων από τα τραπεζικά ιδρύματα. Γι' αυτό και κρίνεται απαραίτητη η στροφή του ενδιαφέροντος των πιστωτικών οργανισμών σχετικά με τον αγροτικό τομέα στις νέες απαιτήσεις της αγοράς.

Πάντως, είναι γεγονός ότι για τις περισσότερες τράπεζες, η χρηματοδότηση της γεωργίας είναι μια δραστηριότητα υψηλού κινδύνου λόγω της χαμηλής αποδοτικότητας στον τομέα, τον υψηλό ονομαστικό πληθωρισμό, τα προβλήματα με την επιβιοθητική εγγύηση λόγω των αβέβαιων δικαιωμάτων ιδιοκτησιών και των ατελέσφορων αγορών εδάφους, και την έλλειψη καλά καθιερωμένων σχέσεων μεταξύ τους και των νέων παραγωγών. Η χαμηλή αγροτική αποδοτικότητα είναι ένας βασικός παράγοντας στα γεωργικά και αγροτικά

προβλήματα χρηματοδότησης, που περιορίζουν την προσφορά και τη ζήτηση για την πίστωση στις μεταβατικές οικονομίες. Ως εκ τούτου, οι επεμβάσεις που στοχεύουν απλώς στη διόρθωση των ανεπαρκειών των αγροτικών χρηματιστικών αγορών μπορούν να μην είναι επαρκείς για να υποκινήσουν μια ροή των οικονομικών πόρων στο γεωργικό τομέα εκτός αν η αποδοτικότητα βελτιώνεται και η αναδόμηση προχωρεί επίσης.

Σε χωρικά επίπεδα ανώτερα της υπό μελέτη περιοχής, περιφερειακό και εθνικό, αποτελεί επίσης αναμφισβήτητο γεγονός ότι η ελληνική γεωργία και η ύπαιθρος, γενικότερα, έχουν τεράστια οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική αξία. Στην ύπαιθρο ζει ο μισός περίπου πληθυσμός της χώρας, ενώ στην ύπαιθρο ανήκει περισσότερο από το 85% της γεωγραφικής έκτασης της χώρας. Η γεωργική δραστηριότητα υπήρξε ανέκαθεν η «ατμομηχανή» της οικονομίας της υπαίθρου, αν και τα τελευταία χρόνια η γεωργική οικονομία έχει παραχωρήσει την πρωτοκαθεδρία της στον τριτογενή τομέα των υπηρεσιών, σε πολλές περιοχές της υπαίθρου. Κατά τις τελευταίες δύο-τρεις δεκαετίες, η ελληνική ύπαιθρος έχει εισέλθει μία περίοδο μεγάλων αλλαγών και ανακατατάξεων, που απαιτούν ριζικές διαρθρωτικές προσαρμογές. Φυσικά, ολόκληρη τη μεταπολεμική περίοδο η ελληνική ύπαιθρος αποτέλεσε πεδίο οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών. Όμως, από τις αρχές της δεκαετίας του '80, το μεταπολεμικό μοντέλο λειτουργίας και ανάπτυξης της υπαίθρου έχει δεχθεί μία σειρά σοβαρών πιέσεων, οι οποίες επιτάχυναν τον ρυθμό των αλλαγών στην οικονομία και στην κοινωνία της υπαίθρου.

Η σχετικά επιτυχημένη ελληνική μεταπολεμική αγροτική πολιτική (ταυτόχρονη υιοθέτηση του εντατικού γεωργικού μοντέλου και του εκσυγχρονισμού της οικογενειακής γεωργίας χωρίς επιλεκτικές για την αγροτική κοινωνία μεθόδους) παρέμεινε, μετά το 1981, αμετάβλητη κάτω από την ευφορία των κοινοτικών επιδοτήσεων, συνιστώντας ουσιαστικό εμπόδιο για έγκαιρη προσαρμογή στις νέες τοπικές, εθνικές και διεθνείς συνθήκες. Σε αυτό το πλαίσιο η Ελλάδα καλείται να υιοθετήσει σήμερα μια νέα αγροτική πολιτική κινούμενη μεταξύ της κλαδικής πολιτικής με στόχο την ανταγωνιστικότητα, και της ανάπτυξης του χώρου με την έννοια της διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων. Το κύριο ερώτημα που τίθεται ωστόσο είναι πως θα αντιμετωπισθεί το μέλλον του αγροτικού πληθυσμού, οι ανάγκες διαχείρισης του αγροτικού χώρου και το ίδιο το περιβάλλον.

Οι μεγάλες δυνάμεις που προκαλούν αυτές τις βαθιές και ραγδαίες αλλαγές δεν περιορίζονται μόνο στα εθνικά σύνορα της χώρας μας. Πολλές και ισχυρές δυνάμεις της αλλαγής έχουν όχι μόνο ευρωπαϊκό αλλά και παγκόσμιο χαρακτήρα και, κατά συνέπεια, δεν μπορούν να ελεγχθούν μόνο από τις ντόπιες πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις, αν η Ελλάδα επιθυμεί να είναι μία ανοικτή οικονομία και κοινωνία και να παίρνει ενεργό μέρος στο ευρωπαϊκό και το παγκόσμιο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και τεχνολογικό γίγνεσθαι (Υπουργείο Γεωργίας, 2003). Αυτό συμβαίνει καθώς το αυξανόμενο ανταγωνιστικό περιβάλλον στην Ευρώπη και στον κόσμο, επιβάλλει να τεθούν οι βάσεις για μια ανταγωνιστική αγροτική οικονομία, ικανή να ενισχύσει τα εισοδήματα των αγροτών, αλλά και να επιτύχει οικονομική και κοινωνική συνοχή, ιδιαίτερα στις μειονεκτικές και ευαίσθητες περιοχές. Πιο συγκεκριμένα, το άνοιγμα των συνόρων, η απελευθέρωση των αγορών και η ένταση του ανταγωνισμού σε ότι αφορά στις τιμές διάθεσης των αγροτικών προϊόντων, δημιουργεί σοβαρά προβλήματα σε αγροτικές οικονομίες όπως είναι η ελληνική, με όχι ιδιαίτερα υψηλή παραγωγικότητα και υψηλά κόστη εισροών. Παρόλα αυτά η Ελλάδα έχει ευκαιρίες, ιδιαίτερα μετά την είσοδό της στην Ε.Ε. να οργανώσει την αγροτική της οικονομία σε σύγχρονη παραγωγική βάση, με προσαρμογή των καλλιεργειών και των εκμεταλλεύσεων στις δυνατότητες της κάθε περιοχής και κυρίως στην ζήτηση/άνοιγμα των αγορών.

Η Α.Τ.Ε. ως ο κυρίαρχος φορέας άσκησης πίστης στην αγορά, έχει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα όσον αφορά στα τιμήματα του αγροτικού πληθυσμού και τις επιχειρήσεις του ευρύτερου αγροτικού τομέα. Επίσης, διαθέτει το πλεονέκτημα της ύπαρξης ενός ιδιαίτερα πυκνού δικτύου καταστημάτων στην περιφέρεια, με ιστορικούς δεσμούς και σχέσεις εμπιστοσύνης με τον αγροτικό κόσμο. Σήμερα, η Α.Τ.Ε. επιδιώκει να επικεντρώσει τις προσπάθειές της στη βελτίωση των συστημάτων και των διαδικασιών, ώστε να εξασφαλιστεί η απαιτούμενη εστίαση στην πλήρη ικανοποίηση των τραπεζικών αναγκών του αγρότη και άριστη εξυπηρέτησή του με επικερδείς για τον ίδιο και την Τράπεζα όρους. Για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου χρειάζεται τόσο η διατήρηση του υφιστάμενου πελατολογίου της όσο και η επιλεκτική επέκτασή της σε νέους πελάτες (αγρότες/ιδιώτες και επιχειρήσεις), παρέχοντας ευρεία γκάμα προϊόντων για την εξυπηρέτησή τους. Με βάση τα

παραπάνω, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι η Α.Τ.Ε. αποτελεί βασικό χρηματοοικονομικό φορέα της ελληνικής περιφέρειας, έχοντας ήδη μια ιδιαίτερα αισθητή παρουσία στην τοπική αγορά, την οποία οφείλει να διατηρήσει και να επεκτείνει όσο είναι δυνατόν, προκειμένου να αναπτύξει περισσότερο τη δική της δυναμική, λειτουργώντας συμπληρωματικά με τις υπόλοιπες εμπορικές τράπεζες στην περιφέρεια, ώστε να ενισχυθεί ο ρόλος της τοπικής-περιφερειακής οικονομίας.

Στο σημείο αυτό προτείνεται η λήψη συμπληρωματικών μέτρων θεσμικού κυρίως χαρακτήρα, με σκοπό την προστασία των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων και την ενίσχυση της ανάπτυξής τους, ώστε να μπορέσουν και αυτοί με τη σειρά τους να λειτουργήσουν γόνιμα ως πόλοι περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης. Πέρα όμως, από όλα αυτά, κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντικό, οι όποιοι φορείς άσκησης αγροτικής πίστης να είναι ενήμεροι για τις τρέχουσες εξελίξεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα, τη νέα τεχνολογία, τα αγροτικά προϊόντα τις τάσεις της αγοράς και τις υπηρεσίες και μέσω της συνεργασίας τους να επιδιώκουν μέσα σε υγιή πάντα πλαίσια την επέκταση των εργασιών τους και του μεριδίου της τοπικής αγοράς που κατέχουν και κατ' επέκταση την γενικότερη οικονομική ενίσχυση και περιφερειακή ανάπτυξη.

Στο επίμετρο αυτής της συζήτησης μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο πρωτογενής τομέας της οικονομίας είχε και εξακολουθεί να κατέχει σημαντική θέση ως τομέας οικονομικής δραστηριότητας και ως παράγοντας διατήρησης της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής της ελληνικής περιφέρειας. Επιπρόσθετα, στην Ελλάδα ο αγροτικός τομέας προβλέπεται να αποτελέσει και στο μέλλον βασικό κομμάτι της οικονομίας, αφού σε αυτό συνηγορούν οι εδαφοκλιματικές και οικονομικοκοινωνικές συνθήκες, που συνδέονται με τη μέχρι τώρα πορεία ανάπτυξης της χώρας. Επίσης, στα πλαίσια της παρούσας εργασίας μέσα από τη συντακτική ανάλυση υποστηρίζεται ότι η καρδιά της διαδικασίας της ανάπτυξης στην αγροτική οικονομία αποτελεί η μετατροπή της παραγωγής από αυτοϊκανοποίηση των αναγκών του παραγωγού, σε παραγωγή που προορίζεται για την αγορά. Κάθε επιπρόσθετη τεχνολογική πρόοδος που υιοθετείται στην παραγωγική διαδικασία απαιτεί πρόσθετα κεφάλαια. Στο βαθμό που η αυτοχρηματοδότηση της αγροτικής οικονομίας δεν είναι ικανή να αντεπεξέλθει σε αυτήν την ανάγκη, ο παραγωγός μπορεί να ζητήσει στήριξη από τους φο-

ρείς άσκησης αγροτικής πίστης και να προσφύγει σε δανεισμό (Χατζηαντωνίου, 1990). Η πίστη στους αγρότες, σε ανταγωνιστικά πλέον πλαίσια, συμβάλλει στη μετατροπή της αγροτικής οικονομίας από τη μορφή, που παράγει προϊόντα για συντήρηση των αγροτών στην εμπορευματοποίησή της, δηλαδή στην παραγωγή για την αγορά. Για το λόγο αυτό και μπορεί κατά κάποιο τρόπο να χαρακτηριστεί ως ο «βηματοδότης της καρδιάς» στην αγροτική οικονομία.

*Το αγροτικό ζήτημα αποτελεί σημαντικό
θέμα για να ασχοληθεί κανείς.
Αφορά το 80% του εθνικού εδάφους και
το 1/3 του ελληνικού πληθυσμού*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελίδης, Μ. (1991) *Χωροταξικός Σχεδιασμός - Μαθήματα Θεωρίας. Η Ελληνική εμπειρία*, Αθήνα: Εκδόσεις Συμμετρία.
- Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (2004) *Έκθεση Εργασιών της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος για το 2003*, Αθήνα: Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος.
- Βαρελάς, Ε. (2000) *Ειδικά θέματα νομισματικής θεωρίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Μπενέκου.
- Γεωργακόπουλος, Θ. και Πάσχος, Π. (1991) *Η ελληνική γεωργία στα πλαίσια της Ε. Ο.Κ. - Επιπτώσεις από την ένταξη*, Αθήνα: Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος.
- Διεύθυνση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας, (2001) [Δεδομένα από αρχείο]
- Διεύθυνση Ιδιωτών - Αγροτών, Α.Τ.Ε. [Δεδομένα από αρχείο]
- Υπουργείο Γεωργίας (1999) *Κόστος Εισροών της αγροτικής παραγωγής και Μέτρα Ενίσχυσης Εισοδημάτων για την καλλιεργητική περίοδο 1999-2000*, Αθήνα: Υπουργείο Γεωργίας.
- Υπουργείο Γεωργίας (2003) *Βιώσιμη Γεωργία σε μια Αναπτυγμένη Ύπαιθρο - Ένα όραμα δεκαετίας για την ελληνική γεωργία και την ύπαιθρο*, Αθήνα: Υπουργείο Γεωργίας